

NÛDEM

No 3 1992

Kovara Huneri, Edebi û Çandi

NÛDEM

No 3 1992

Kovara Hunerî, Edebî û Çandî

Xwedî û Berpirsyarê Giştî: Firat CEWERÎ

NAVEROK

Çend Gotin - Firat Cewerî	3
Tivinga Rênçber - Dr.Cemşîd Bender	6
Mahcir - A.Hicri Izzören	10
Bîranîna Cegerxwîn - H.Kiliç	12
Cegerxwîn û Lerza Bîranîne - Ehmed Huseynî	20
Zarok, Dua, Pîrê, Xeber - Eskerê Boyik	24
Dadmend - Ferhad Çelebî	26
Edebiyat, Siyaset û ... - Xelil Dihokî	28
Sibeha Îlonê - Arjen Arî	36
Çend Gotin Di Derheqa Esmâ Ocak De - Husên Düzen	39
Nameya Ku Hate Gund - Esmâ Ocak	41
Sîng û Pistal - Mueyyed Teyib	45
Hewpeyivîn Bi D. Îzolî re - Derwêş. M. Ferho	45
Azadî - Laleş Qaso	49
Anton Çexov - Firat Cewerî	50
Yên Serxweş - Anton Çexov	53
Ez Girtî Me - Bareş Batê	57
Kurdekî Bi Rûmet; Y.Güney - Dr.Poloço	58
Mêvanê Bêwext - Tosinê Reşîd	61
Ne Te û Ne Min - Mervanê Keleş	67
Mercên Dîrokî û Derketina Hawarê - Dr. Husên Hebeş	68
Bîranîna Kiralekî Ciwan - Heinrich Böll-Werger: Ş.Soreklî	72
Xwîn û Berf, Kovaniya Te - Ziya Şeker	77
Gerrek Agahî... - Dilower Mêqerî	78
Zanîn Ji Nûdemê re ... - Selah Berwarî	82
Feqiyê Teyran - Zeynelabidin Zinar	84
Dengnivîsarê Sazbendiya Kurdî - Nûra Cewarî	87
Şar - Şîrin Bozarslan	89
Di Çavkaniyên Swêdî de ... - Nûdem	93
Kurd û Kurdistan ... - Timûrê Xelil	96
R. Qutbedîn - Amadekar: F.Pîrbal	97
Le Şîrî Mewlewî Kurad da ... - Ehmed Şerîfî	100
Le Ser Sakoyekî Sard Da - Ferhad Pîrbal	105
Siyamed û Xecê - Koyo Berz	108
Gededê Wedatî Rê - Mihem Himbêlîj	112

Hevkarên Swêd: Xelil Dihokî, Mueyyed Teyib, Dilower Mêqerî. Hevkarê Danmark: Weşanxaneya Xanî û Batêyî. Hevkarê Almanya: Husên Düzen. Hevkarê Belçîka: D. M. Ferho. Hevkarê Fransayê: Ferhad Pîrbal. Hevkarê Awistralya: Şahîne B. Soreklî. Hevkarê Tirkiyê: Dr. Cemşîd Bender. Hevkarên Ermenistanê: Eskerê Boyik, Timûrê Xelil. Hevkarê Iranê: Ehmed Şerîfî. Navnîşan: Gamla Landsv. 36, 740 41 Morgongåva, Sweden. Telefon û telefax: 0224-61 428. Postgiro 636 36 25-2. Şerdên abonetiye ji bo salekê: Swêd 190 skr. Ewrûpa û Rojhilata Navîn 50 DM. Emerîka û Awistraliya 39 Dolar.

Mûsa ANTER (Foto: F. C.)

Apê Mûsa,

Em medeniyetê ji te hîn bûn, felsefe me ji te bihîst, pênuş te bi me şêrîn kir, hezkirina xwendinê te da me, em xweşî û jiyaneke xweştir ji te fêr bûn, te xort kişandin qada berxwedanê, ji bo biratiya gelan te bang kir, tu nefsbîçûkekî diltenik bû, tu biçûkan re biçûk, bi mezinan re mezin bû, tu mirovhez bû, te ji bindestiyê re serî netewand, te jê hez nekir, loma te bi pênuşa xwe şer kir, ji bo mirovantiyê tu çirûskêk bû apê Mûsa, te rûpelekî nû di dîroka me de vekir.

Ji wan weye ku wan ew çirûsk vemirandin û ew rûpel çirandin. Lê ew dixapin apê Mûsa. Bi te, bi Mehemed, bi Îsa; em ê çirûska te geştir, rûpelê ku te vekiriye firehtir bikin!

Em te bi hurmetgirî bi bîr tînin...

ÇEND GOTIN

Firat CEWERÎ

Va bi xêr û xweşî hejmara kovara me ya sêyemîn jî derket. Hê berî ku em dest bi weşandina kovarê bikin, em bi gelek kesan şewiribûn, me li pêşniyar û rexneyên wan guhdarî kiribûn, hin kesan bi vê nûçeya han gelekî kêfxweşî û dilşahiya xwe nişan dabûn, hin kes bêdeng mabûn, hin kesan ji zehmetî û astengên pêşerojê gazin kiribûn, hin kesan milên xwe hejandibûn û lêvên xwe berevajî kiribûn, hin kes jî bi dengê nizim li hember derketibûn.

Her çiqas derketina berhemek di vî celebê NÛDEM'ê de ji bo me kurdan wek damarên xwînê û lêdana dil e jî, dîsan di derheqa wê de nêrînên cihê jî gelekî normal in. Ev nêrînên cihê yên di derheqa kovarê de ji wê re nebûn tu asteng, berevajîya wê, ew ji bo pêşeroja wê bûne weke çirayê. Me jî niha ev çiraya ha ya pîroz xistiye destê xwe û em bi wê dixwazin tarîtiya salan biçirînin û bigihîjin armanca xwe. Di gihîştina vê armancê de kurdên hevwe-lat me bi tenê nahêlin, ew bi her awayî piştgirî û hevkarîya xwe nişan didin. Yên ku destên wan pênûs û firçe digirin, ew baz didin hawara me, bi nivîs û wêneyên xwe yên hêja û balkêş rûpelên kovara xwe NÛDEM'ê dixemilînin.

Yên ku xwendevanên dilpak in, bi riya nameyan, an jî bi riya telefonan li me digerin û daxwaza abonetiya kovara xwe dikin. Hin kes jî piştî pesindayinek dirêj, ji dema kovarê ya demsalî gazinan dikin û dixwazin ku kovara wan li ser hev û hê zûtir derkeve û bi lez bigihîje destên wan.

Gava em vê dilgermî, dostanî, pêşketin û tîbûna kurdan ya ziman û edebiyata wan dibînin û hîs dikin, ji bo ku me hê zûtir dest bi weşandina berhemek wilo nekiriye, bi rastî em dêşin û em li ber xwe dikevin. Ji ber ku ji bo me kurdan demek nû dest pê kiriye. Dema hişyarî, zanyarî û azadiyê. . . Bi guhertina dinyayê, bûyerên herêmê û bi pêşketina teknolojiyê re em jî tîn guhertin, gavên bi lez bi demê re davêjin û em dixwazin di vê cîhana nûjen de bi rûmet û serbilind bijîn. Ji ber vê hindê ye ku xortên kurdan milên xwe lê rapêçane, bi qevda pênûsa xwe girtine û bê rawestan zor dane nivîsandinê. Ev xortên ku hêviyên pêşeroja civata me ne, em ji wan bi hêvî ne, ku ew ê ji niha û dehsalekî din navên wan di rex navên nivîskarên dinyayê yên navdar de bêne dîtin. NÛDEM ya wan e. Wê NÛDEM di gel rojên xweş, di rojên herî nexweş de jî wan hemêz bike.

Ji bo hêsanîkirina vê yeka han kovar û rojnameyên kurdan jî bazdane hawara me, bi dilsozîyek dostane NÛDEM'ê didin naskirin, wê bi gelê wê re dikin yek û tovê jiyânê di navbera wê û xwendevan û nivîskarên wê de direşînin.

Rojnameya rojane ya bi tirkî, lê ya kurdan Özgür Gündem, di meha tûrmehê 1992'an de li ser derketina hejmara duwemîn ya NÛDEM'ê bendek danasînê belav kir. Rojnamevanê muzgôr Gündem'ê Mîrza Mustafa Erdogan di benda xwe ya danasînê de piştî ku mizgîniya derketina hejmara duwemîn ya kovarê dide, weha dom dîke: "Kovara NÛDEM bi awira pêşî hewayek entelektuelî jê difûre û edebiyata dinyayê bi zîmanekî xweş û zelal tîne zîman. "Piştî belavkirina wê benda danasîna kovarê Mîrza Erdogan bi me re li ser hewcedariya derxistina kovarek mîna NÛDEM, li ser rewşa kurdan û li ser çand û edebiyata kurdî hevpeyvînek çêkir.

Herweha di rojnameya hefteyî, ya xwerû bi kurdî Welat de jî Mîrza Z. Farqînî danasînek spehî li ser NÛDEM'ê nivîsandiye. Bi danasîna Farqînî re wêneyê berga pêşî yê kovarê jî bi awayekî balkêş hatiye bi cih kirin. Piştî ku Farqînî mizgîniya derketina hejmara duwemîn ya NÛDEM'ê dide û xwedî û berpirsiyarê wê bi xwendevanan dide naskirin, ew weha dibêje: "Di vê hejmara duwemîn a NÛDEM'ê de helbest, çîrok, gotar, hevpeyvîn û wergerên xurt hene. Xwediyên van nivîskaran bi pirranî bi nav û deng in. Gelek ji wan bi nivîsên xwe yên berê jî tîn naskirin. . . Kovar jî aliyê naverokê ve gelek dewlemend e. Ji nivîsan bi rastî bêhn û tama zîmanê kurdî tê, nivîs fesîh û xwerû ne. .

Mîrza Eskerê Boyik jî ku yek ji helbestkarên kurd yê navdar yê kevnesovyetê ye, di rojnameya Riya Teze ya hefteyî, ku ji sala 1930'yî û vir de bi alfabeya kirîlîkî derdikeve, li ser NÛDEM'ê, di rûpelê dawiyê de bendek danasînê nivîsandiye. Gorî ku ji nivîsa wî xuya dîke ew ê hê hejmara kovarê ya duwemîn negihîştibe wî. Ji ber ku ew li ser hejmara yekemîn ya kovarê radiweste. Ew gelekî kêfa xwe jî kovarê

re tîne, behsa girîngiya kovarek edebî û çandî ya mîna NÛDEM'ê dîke û mînakan jî nivîsên di kovarê de dide.

Kovara Edebî û çandî a bi navê Aso jî, ku li Libnanê derdikeve li ser NÛDEM'ê bi me re hevpeyvînek çêkir. Di hevpeyvînê de li ser derketina kovara NÛDEM'ê hat rawestandî.

Ji bilî kovar û rojnameyên bi kurdî û yên kurdan, nivîskar û hunermendên kurd jî nêzîkahiyeke germ nîşanî kovarê dan. Helbestkarê hezkirî Mîrza Mueyyed Teyib di televizyona Kurdistana Iraqê de behsa NÛDEM'ê kiriye. Di pîroznameya xwe de ew nêrîna xwe ya di derheqa kovarê de wilo tîne zîman: "Hevalê hêja kek Firat Cewerî, te bi kovara NÛDEM canê Bedir-Xaniyan şad kir û xwîneke teze da rojnamevaniya kurdî. Min guman nîne ku dîroka rojnamevaniya kurd-bê gilî, gotin-dê deriyê xwe jî NÛDEM'ê re veket û bi germî himbêz ketin. Ez bi germî destê te digivêsim, pîrozbahîya te dikim û ji NÛDEM'ê re temenekî dirêj dixwazim. "

Mîrza Cemşîd Bender, ku doktora xwe ya hûkûkê di salên 58'an de li unîversîta Parîsê kiriye, di gelek şaxan de bi tirkî berhemên nemir afirandine û yek ji himdarên Enstîtuya Kurdî ya Stembolê ye, bi dil û can bi NÛDEM'ê re ye û ji bo her celeb alîkarî û piştgiriyê di her nameya xwe de amadebûna xwe tîne zîman. Nivîskar û welathezê kurd Mîrza Dr. Cemşîd Bender wilo dinivîsîne: "Birayên min yên hêja, Bi xebata ronakbîrên kurd yên li Swêd, ev deh salek e, ku edebiyata kurdî geş bûye. Ez wilo bawer im, ku di pêşerojê de wê xebata we bi navê dibistana Swêd di dîroka me de cih bigire. Wê rojekê li ser xebat û mijûliyên we, kovar û rojnameyên we, lêkolînên kûr çê bibin û bi nivîsên hêja berpêşî gelê me bibin. Îro jî em dibînin, ku seriyê kar û xebata çandî li welêt dîsan hevnijadê me kurdên li Swêdê dikişînin. Bi vê yeka han we bîngehek baş avêtîye. Gavên ku demekê ji bo çand û medeniyeta kurdan jî aliyê Bedirxaniyan

û Nûredîn Zaza hatine avêtin, îro em dibînin ku ekola Swêdê serî dikişîne. Derketina NÛDEM'ê em gelekî kêfxweş û dilşa kirin. Bi taybetî werger û danasîna ji edebiyata Ewrûpiyan destpêkeke gelek baş e. Ez kovara we ya ku ez gelekî diçibînim û jê hez dikim, bedew û dagirtî ji dil pîroz dikim, silavên xwe yê dostanî pêşkêş dikim û ji her celeb hevkarîya we re amade me."

Resamê kurd yê navdar Remzî, ku ev çil sal in, firçeya xwe bi hostetî li ba dîke û di warê hunermendiyê de îro bûye navekî navneteweyî û di hejmara me ya duwemîn de Mîrza Mehmed Uzun nivîsek danasînê li ser nivîsandibû, hezkirina xwe ya NÛDEM'ê wilo tîne ziman: "Min NÛDEM pîr pîr eciband, ew gelekî xweş û spehiye. Herweha hevalên min yê firansîz jî ecibandin. Ez we ji bo vê xizmeta çanda kurdî ji dil pîroz dikim."

Helbestkarê nûjen, Ferhad Pîrbal ku niha hevkarê me yê Firansayê ye di pîroznameya xwe de weha dinivîsîne: "Pîrozbaytan lê dekem be boney bilawkirdinewey govarî NÛDEM. Min emro jimara duwem le Enstîtuya Kurdî ya Parîsê dît. NÛDEM hem le barî şêwe û muntaj, hem le barî nawerok û kalîte, govarekî kok û dewlemend e. Awatexwazim ke bîken be rewtekî edebîy newjen û pêşkewtûtir. Her bijîn.

Hûn jî her bijîn! Hemû kovar, rojname, nivîskar, hunermend û xwendevanên kurd yê ku nêzikahî li kovarê kirin û dîkin, her bijîn! Em ê bi hev re zora gelek zehmetiyan bibin. Em hew êdî qîma xwe bi jiyana rojane û basîtînin. Em serê roka azadiya xwe di paş çiyayê Kurdistanê yê herî bilind de dibînin. Em ê ala zanistî û medeniyetê li wir biçikînin. . .

TIVINGA RÊNCBER

Dr. C. BENDER

Dr. Cemşîd BENDER

Weke îro tê bîra min. Ew lawikekî zerik û zeyifokî bû. Çavên wî yên keskê vekirî di paş berçavka wî ya çarçeve qalind de melûl û fikirtijî bû. Em zarokên kurd yên xwas bûn. Bavên me ji ber şer hatûbûn li vî bajarî bi cih bûbûn. Ji ber ku gotina "kurd" qedexe bû, wan ji me re digotin zarokên mahciran. Em xwas bûn, lê lawê mufetîş her tim bi solên xwe yên boyaxkirî digeriya. Kincên wî jî nû û xweşik bûn. Me ji xwe re jî şaxên spîndaran ên zirav pîspîsk çê dikirin, lê lawê mufetîş ji xwe re pîspîskeke bekçiyar ji bajêr kirî bû. Di lêgerîna çûkan de ku em wînda bibûna, bi lédana pîspîska wî em tavilê dihatin ba hev.

- Binêrin, va lawê mufetîş sax e, me digot û heya ku ji me dihat me li pîspîskên xwe dixist.

Wî, şaxên daran dida alî û bi berçavka xwe ya ku dadiket ser pozê xwe ve bi bêhnçikandinekê ve xuya dibû.

Ew rez, fêkiyên bê xwedî û çûkên ku difiriyan hemû di bin emrê me de bûn. Em weke dewriyan heya aşê avê li gelî digeriyan, em bi giran ve radîpelikîn, em li wî cihê ku jê re digotin "Zinarê Keçikan" rûdiniştin, me bêhna xwe berdida, me li hêşnahiya li derveyî bajêr temaşe

dikir û em vedigeriyan. Kûçikên şivanan yên bê xwedî dihatin me û em derbasî aliyê rê yê wî alî dikirin. Lawê Mufetîş zû bi zû nedikeniya. Ew hertim difikirî. Gava em bi hev re diketin qayişa avêtina kevîrê kefkaniya, wî ji bêrika xwe kovareke zarokan derdixist û dixwend. Gava yekî ji me jî yê din dûrtir davêt û lawê Mufetîş jî ew serketina han ferq dikir, me di bin çavan de li wî dinihêrî. Wî guh nedida tiştên wilo, lîskên me bala wî nedikişandin.

- Binêrin, binêrin, axayê we Smaîl bû ye yekemîn, Îsmaîl digot û tepik li sînga xwe dixistin.

Lawê Mufetîş ji ber van kirinên Îsmaîl guhên xwe miç dikirin, ew wer ku aciz dibû, wî nedixwest ku ew bûyerê bibîne.

- Navê te ne Smaîl e, Îsmaîl e, birawo, digot û nîzanim wî çend caran şaşiyên lêwik rast dikirin.

Di şûna gotina Îbo de, ez gotina Îbrahîm ji wî hîn bûbûm. Ji ber rastkirina van şaşiyên me bûn, ku lawê Mufetîş em li dû xwe dikişandin. Ji bo şikandina forsa lawê Mufetîş ne derketina Îsmaîl ya zer Zinarê Keçikan, ne jî li ser rîya bitoz bîst û pênc gava meşa wî ya li ser destan pere kir. Min jî bi terriya wî marê ku min ew berê bi dar gêj kiribû, girt, hejand û avêt. Lê ji

bo şikandina forsa wî wê yeka han jî pere nekir. Em hersê zarokên wek kerpîçên Meramê yên şewitî, qemer, me çî kir jî, dîsan lawê Mufetîş hêdî, lê bi hostetî em dixistin xefka xwe û em bi xwe ve girê didan.

Her ku hevaltiya me bi pêş diket, rojên nû ji wî re serfiraziyên nû tanî. Ew zarokêkî biaqil bû. Her gava ku wî davêt, her tevgera wî weke resimekî mozaîkî ku ji perçekevîrên biçûk pêk hatibû, ew serfiraziyên wî dixemiland. Di dirêjahiya demsalek havîna bi ber de, em rojekê li bin darekê rûniştî bûn û me riya lawê Mufetîş dipa. Wî hez dikir ku em li bendî wî bimînin. Ew dereng hat. Tiştê di destên wî de bû. Gava ew nêzîk bû, em têgihîştin ku ew tiştê di destê wî de tivigek ku devê wê bi kuvarkên bi ben xetimandîye. Ez, Îsmail û Îbrahîm lastîkên me yên çûkan di destên me de û em sar mabûn.

Weke ku Îbrahîm ta girtibe, "Em ê niha çî bikin, em ê çî bikin?" got. Îsmail jî piştî ku ew buxuşkên berî bi kurtemekê dabû hev, xist bêrika xwe ji bo ku ew qusûrekê bibîne peyivî:

- Lê ev tiving çûkan nakuje.

Lawê Mufetîş jî,

- Ev ne ji bo kuştina çûkan e, got. Ger bavê min bibihîze ku ez çûkan dikujim ew ê bi min re hêrs bibe.

Îsmail bi ken, weke ku bawer nekir,

- Ger bavê wî bibihîze ew ê hêrs bibe, bi teqlîpêkirinî got.

Lawê Mufetîş henekê xwe bi devê Îsmail kir,

- Mirov gotîna "bav" wilo nabêje.

Ji bo ez liberxweketina Îsmail nebînim, ez çûm ser kehnîyê da avê vexwim. Di vegerê de mîna ku Îsmail hisên xwe yên sûcdar veşêre, ew rabûbû ser herdu destên xwe û ber bi Îbrahîm ve diçû. Ji bo ku ew xwe ji solên wî yên bi toz biparêze, wî hêvî dikir, ku ew jê bi dûr bikeve. Ew yeka han qet ne xema Îbrahîm bû, wî bi destên xwe Îsmail dehî da û ew xiste erdê. Paşê ew hate ba min, mîna ku wî fikrek

din kivş kiribe, bi hêsanî û bi dilşahî got:

- Em jî ji xwe re ji şaxên daran tivingan çê bikin. Bila her yek ji bejna me dirêjtir be.

- Baş e Îbrahîm, em çê bikin, min jî got.

Lawê Mufetîş li mêrgê rûniştibû, tivinga wî li ser çonga wî bû û kovara xwe ya zarokan dixwend. Wî qet guh nedida me. Îsmail herdu destên xwe mîna baskên çûkan kirin, li herdu hêlên xwe xistin, hate ba me û tevî biryara me bû. Lê me nikaribû serê lawê Mufetîş ji ser wê kovarê rakira.

Haziriya me du roj ajotin. Min ji malê ben, bizmar û hin tiştên din anîn. Min lastîka xwe ya çûkan bi herdu hêlên tivinga xwe ve bizmar kir. Qet nebe ew buxuşkên ku min ê tê de bi cih bikirana, min ê çar pênc metre biavêtana. Îbrahîm û Îsmail jî niyet û zemanê xwe yên baş dane vî karî.

Gava gundiyên ku genimê xwe dibirin êş di wir re derbas bûn,

- Çî ye zarokno, ma hûn haziriya şer dikin, gotin. Lê lawê Mufetîş qet li me hayî nedibû.

Yê me em bi çêkirin û duruskirina alêtên xwe ve mijûl bûn, lê lawê Mufetîş bi tenê carinan destmalkeke pakij ji bêrika gomlegê xwe ya biçûk derdixist, pê camên berçavka xwe pakij dikir, paşê dîsan berçavka xwe dida ber çavên xwe, bi pozê xwe ew çend caran ber bi jor ve hildida. An jî kêzika ku wî dikuşt, gula ku wî jê dikir, datanî kêleka xwe û ziq lê dinihêrî. Her tiştên ku bala lawê mufetîş dikişand, wî dixwest wan di çav re derbas bike.

Heçê ez bûm, min di hundirê xwe de heq dide Îbrahîm, ez difikirim ku "hê ev lawik çî bîne serê me" Lastîka min ya çûkan ji bizmarên qalînd, birînen mezin xwaribû. Di ser re jî bi kutana keviran, min ew ji hev perçe kiribû. Ji bo min gelekî zehmet bû ku min ji xwe re lastîkên nû bikirîya. Ew pereyên ku wê bavê min bidaya min ji bo eydiyê bû, lê hê ji eydiyê re sê meh mabûn.

Îbrahîm jî ew neynika biçûk a girover, ya ku jî malê dizî bû, bi qevda tivinga xwe vekiribû. Îsmaîl jî tivinga xwe bi morîkên biçûk û bi reng xemilandibû. Em westiyayî, jî haldeketî û perîşan bûn. Roja ku me ê jî lawê Mufetîş re bigota, "Êdî va ye tivingên me jî heye" wê rojê wî tivinga xwe ya xweşik, delal û malê fabrikê neanîbû. Me jî li serê çem, li binê darê, mîna leşkerên ku her havîn ji bo talîmê dihatin, me tivingên xwe spartibûn wir, em li dora wan diçûn û dihatin û em li bendî lawê Mufetîş bûn. Me digot, gelo ew ê bêje "çawa jî tivingên xwe spartine wir".

Îsmaîl lîka ku ji pozî wî diherikî dikişand û nanê xwe yê bi rûn dixwar. Îbrahîm jî weke ku ji min hêrs bûbe, behsa serpêhatiyek xwe ya do kir. Di wê navê de, lawê Mufetîş herdu destên wî li paş qûna wî bûn û kete nav me, bêî ku ew tiştêkî bibêje, derbasî ba tivingan bû û di ber wan re çû û hat. Em li dû mabûn. Ji bo ku em bimeşin û herin ba tivingên xwe, me li çavên hevdu nihêrîn. Qêrîna pêşî ji Îbrahîm hat. Tiştê ku digot nedihate fêhm kirin, lê pehînek li tivingên me yên ku me spartibûn wir, xist. Êşa lingên wî yên xwas qet ne xema wî bû. Wî bi wê yeka han dixwest xwe têxe çavên lawê Mufetîş, ew êdî derbasî aliyê wî dibû.

Îbrahîm:

- Wî lawê qehpê neynika min şikand, bi qêrîn got. Îsmaîl û Îbrahîm bera ser piştê hevdu dan û lawê Mufetîş derbas kirin. Piştî kurtedemekê Îsmaîl kete xwarê û Îbrahîm jî bi kulma li devê wî xist. Ji bo ku hemû keda min bi erdê ve neçe, min tivinga xwe ji nav tozê hilanî. Ez li dû hemûyan dimeşiyam. Gava Îsmaîl xwe ji girî li erdê dixist, Îbrahîm zîvirî hate ba min. Du pehîn jî li zikê lêwîk xistibû. Ji tîrsa ku wê Îsmaîl zixurên di bêrika xwe de bavêje wî, wî xwe davête pişt min.

Me Îsmaîlê ku digot "Ay yadê tihêla min, ay yadê tihêla min" derbas kir.

Gava ku tu talûke nema, mîna ku Îbrahîm bêje yê sûcdar lawê Mufetîş e, ev zarokê ha li

hember Xwedê derdikeve yaho, got. Min got ez ê jê bipirsim, bê ka ew ji bo çi li hember Xwedê derdikeve, lê min nepirsî. Wî dixwest wî lawîkê ku şexsiyeta wî dipelçiqand, bi Xwedê re bike dijmin, da ew bi xwe rehet bike. Lê qet ne xema lawê Mufetîş bû. Min li berketina Îbrahîm zû fêhm kir. Ji bo neynika girover wê diya wî, xaltiya Miyasê lêxista. Ji ber ku ew neynika bavê wî ya rihkurkirinê bû.

- Gava min darê tivingê çê dikir, min gûzanê wî bi kar anîbû, min ew ko kiribû, niha jî va me neynika wî şikand. Pirr xerab e, digot.

- Ma neynika we ya konsolê tune ye? min jê pirsî.

- Heye, lê bi dîwêr ve ye, got.

Îsmaîlê ku ji bo carek din lêdanê nexwe û têra xwe ji Îbrahîm re xeberan bide, bi qedere deh panzdeh gavan li dû me mabû.

- Baş bû, baş bû, got.

Ew meşa wê roja bi bahoz wilo derbas bû. Heya ku lawê Mufetîş hilkişiya ser Zinarê Keçikan û li wir rawestiya, bêhna wî diçikiya. Yê min jî tivinga min di destên min de bû û ez çûm ba wî.

Ev cara pêşî bû, ku piştî pevçûnê Îbrahîm û Îsmaîl dihatin ba hev. Dijminatîya hev ji bîr kiribûn, bi hev re dikenîyan.

Min di dilê xwe digot: "Ji ber ku lawê Mufetîş westiyaye, ew rawestiya ye".

Lawê Mufetîş cihê ku pê ve hilkişiyabû, nîşanî me da,

- Gava ku mirov bi serkêş ve radipelike, erd nêzîktirî lingê mirov e. Ji ber vê yekê diva bû, ku mirov ji meşa li ser erda rast hindiktir biwestiya. Lê ne wilo ye, ji bo çi gelo?

Îsmaîl destê xwe bir ser eniya xwe û xurand.

Wî tenê dixwest nîşan bide ku ew difikire. Heçê Îbrahîm bû, ew ji mêj ve bi çuyina zora xwe razî bû. Neynika wî şikestibû. Wek ku ew mecbûr bû ku tiştêk bigota,

- Werin em herin qereqola Meramê û em ji wan bipirsin, got. Ew hukûmet e, ji me çêtir dizane.

Wê nêrîna Îbrahîm a ku di rojên teng de xwe disparte peyayên dewletê ez diêşandim. Min di wê navê de li lawê Mufetûş ji nihêrî, ku ka bê ew jî hêrs bûye an na. Ew difikirî. Ew di nav fikreke ku nikarîbû jê derketa dipelçiqî. Bi destê xwe çenga xwe ya zer difirkand, bi pozê xwe berçavka xwe ber bi jor ve dibir. Paşê bi carekê ve rûyê wî fireh bû. Wî em carek din jî ji bîr kirîbû.

- Ez ê herim ji bavê xwe bipirsim, got. Wî xwe weke gulleyê ji serê kêş berda jêr û di nav deviyana de winda bû. Em di zirecêba dinyayê de bi tenê mabûn. Ji bo ku Îsmâil xwe ji hêrsê vala bike,

- Gava ez bi girik ve bi hewa kevim, ez ê biwestim, newestim, ji te re çî kûçik lawê kûçika, got.

Weke ku Îbrahîm jî heq bide wî,

- Em nikanin bi vî lawikî re qayîşê bikişînin, em lawê rênçberan in, wî gotîna bavê xwe bi bîr anîbû.

Rezên Meramê li pêş me dirêj dibûn. Pale bi bêrên nav milên xwe ve di şiveriyên jêr ve derbas bûn û çûn. Ji bo ku em jî derdê xwe ji germa ku lingên me yên xwas dişewitand re, bibêjin, em çûn ser çem. Îbrahîm û Îsmâil ketin avê, ez jî li ser pira textîni rûniştim û min lingên xwe yên bi toz xistin nav ava sar.

* * *

MAHCIR

A. Hicri ÎZGÖREN

Min hemû azadiyên xwe bi bîhnekê xelas kirin
Ez êdî janeke mahcir im
Mîna ku ez hemû evînên xwe bi şaşî jiya me
Xencereke zingarî me, bê welat im
Bêrawestan xwîn ji nan û kêfxweşiya min dihere

Min çiya li hundurê xwe, bahoz di dengê xwe de kolandin.
Her kêlîkeke min êşek e, ku qetlîam tevî bûye
Bedena min zêdahiya şevên Helbçe ye
Nivînên ku ez dikevimê hew min germ dike
şevên xerîbiya derengmayî ne yên min in
Qêrîn hîç ranawestin di rehên mêjîyê min de
Min mîna yadîgarekî kozikan bihesibîne
Yan jî perçeyekî bêçek ji wexta teng

Her roj koçeke nû dest pê dike di dilê min de
Kon radibin, zîn li hespa dikevin
Ew zarokên ku min bi serê wan sond xwariye
Mîna hespên bezayî, westayî dikevin rê
Xwe bi cih û deverên nû digihînin

Ez niha mîna zivîngeke terkkirî bi tenê me
Mîna gunehkarekî ku adet û usûl dane bin ligan
şewatek bi navê huwuyetê li ser sînga xwe digerînim
Ez divê gulek lêkim di bin vê nav û navnîşanê de
Eger rojekê zarokê bixwaze rabirdûya xwe bixwîne
Ew navê min nizanibe jî dibe, lê divê min bibihîze
Mîna dengê xîçekî ku li xîçekî din dihûne
Ew bikaribe bibêje, ev deng ê min e, ev ez im

Dîsan mitirb di pêldana xwîna min de lêdixe
Ez êdî westiyam ji jiberkirina şikestan
Ez êdî divê stiranên nû ji bo xwe peyda bikim
Dest bi evînên nû, gerên nû bikim
Yan na wê tarîx hertim min şikestî û bindest bihesibîne

[Name: Ji Z.Elkî û Hevpeyvîna Digel Cegerxwin]

Bîranîna Cegerxwîn

H. KILIÇ

Sal 1978, meha çirî. Payîzeke zû ye, lê xweza şîne bijûn ber bi zer û hişk bûnê ve ye. Lê belê, tîrên rojê hêj jî hestîyên mirov germ dikin... Hat û çûna li ser bajêrên “serxetê” xurt e. Ji Hekarî û Wanê bigre heta Mêrdîn û Ruhayê gereke car bi lez car jî li ser hemda xwe û tenha... Di vê trafikê da carna jî seredanîya bajêrên “binxetê”, westan û monotonîya hat û çûnan germ, xweş û xemlîn dikir. Di keysekî herî baş da me çerxek li binxetê jî da û rîya xwe bada ser bajêrê xweşî navça Cezîrê Kamîşlî...

Hevalê rê

Şeveke payîzê li Sêwerekê digel hevalê dilê Necmedîn Bûyûkkaya derbaz kirin hêj jî ji bîr naçe... Digel refek dostên hêja, axiftin û suhbata di nav hewşa mala babê Necmedîn da li ber bayê hûnikî (ne yê zozanan!) bawêşînê (ventilatôrê) qet ji bîr diçe... Ew demê di wê hewşê da hatîye jîyan di nav rêza bîranîna da demekî taybetî û hêja ye...

Digel berbanga sibê, xeweke kurt û em bi teqûreça derîyê hewşê hişyar bûn. Necmedîn ji derîyê piçûkî di nav derîyê mezinî hewşê da bi wê bejn û bala xwe'y bedewe mîna tayê spîndarê çawa kete nav hewşê, destên wî bi kîsikên kaxez ve tijî wisa roj başî di me da...

Diyar bû ku, çû bû çarsûyê ji bo têştê me tiştin kiribûn... Piştî têşt û suhbeteke dirêj me demê xwe kire nîvro... Paşê jî me xatira xwe ji bab, dayîk û birayê Necmedîn xwest û tevî Necmedîn ji hewşê derketin. Necmedîn hazirîya çûnê kiribû. çawa em derketin derîyê hewşê Teksî li ber derî hazir bû... Em lê suwar bûn û di bin tîrên germe hetava Sêwerekê da ber bi Serûkanîyê ve bi rê ketin... Divîya bû ku em dorberê evarê bigihin ser qewlê xwe. Lewma Necmedîn rîya ma dirêj kir û ji piştê bajêr ra em ber bi gundekî Serûkanîyê ve çûn. Dema em hatin gund roj ber bi avabûne ve bû. Bêhneke çay vexwarinê em li mala dostekê mêhvan bûn... Wekî demê me hatî em çûn ser qewlê xwe û me digel Necmedîn destên xwe hejandin û xwe berda binê xetê... Di nav wê zevîya mayînan da li ser tîrerêyekê Necmedîn li pêşîyê wekî bayê birûskê dipeyikî... Wekî em gihiştine mala dostekî gundê pêşîne binxetê, piştî silavê gotina herî pêşîne xwedîyê malê “Kak Selah çaya we hazir e” bû... Necmedîn êdî “Kak Selah” bû û digel “Selah” bûna wî em jî bi navên binxetî bûn...

Piştî wê şeva têrxew sibê zû em çûna Serûkanîya binxetê... Sifra têştê me bû mala “Xale Remo” li Serûkanîyê... Digel rêbarî û demekî xweş bi Necmedîn ra em ji hev veqetîyan... Ew bi alîkê ve em jî ber bi Kamîşlî ve bi rê ketin... Dema digel Dr. Kemal Xoşnav

bi Jeepa Kak Behzat em hatiye Kamişlî saet nivê şevê bû...

Spêda pêşîne Kamişlî em bi dengê xwendina Qur'anê hişyar bûn... Dema em li ser têştê Kemal Xoşnav bi henekî û keneke têrdeng got "dîyare Kak Behzat hûn jî bi awazî Qur'anê hişyar kirin" ... Kak Behzat jî hema da bersivê û go "Kaka biborin, emin ji dengî ew segbabe Ebdulsemede zor hezekim" ... Hindî em li wê derê man ew "awaz" ji me kêmbû!

Hevdîtina pêşîne digel seyda Cegerxwîn

Çerxa me ya binxetê dirêj kêşa. Ji Serêkanîyê, Amûdê heta binê Endîwer û Dêrikê me qada gera xwe fireh kiribû. Ji xwe Heskî li ser rîya me bû, çend em diçûn Serêkanîyê me serek lê dida... Piştî firîneke kurte ji ser Helebê bo şamê em dîsa vegefîne Kamişlî... Payîza me êdî bi derengî ketibû... Li gor gotinên Cezîrîya "berê zad" ew şa kiribûn. Yê tîr zevî tîrên bireng raçandî tijî genim, kisikên xwe jî tijî "lîre" kiribûn... Paleyên ku helbestên Cegerxwîn xemîlendî das û tirpan ne hejandibûn lê li ser makînen genimdirûn û patosan xûha xwe kiribûn keda helal û vegefîbûn ser malên xwe...

Ev payîza dereng bi rathatina li gor adetê îslamî "Eyda Hecîya" piçekê xelk bizivandibû... çarsûya Kamişlî tijî bû û hatûçûna li nav malan jî trafîka taxên Kamişlî boş kiribû... Ermenîyên Kamişlî jî li gor vî adetê «slamî "eyda" cîranên xwe Kurda pîroz dikirin!...

Roja pêşîne vê "Eyda Hecîya" em li salona mezîne mala ku em lê mêhvan rûniştî cab hat ku Hemîdê Derwêş û Seyda Cegerxwîn digel çend hevalên xwe dê bêne pîrozîya vê "cejnê"!.. Di programa me da ji xwe seredanîya Cegerxwîn hebû. Lê hevalên ku em lê mêhvan ev rathatine li hev anîn. Ewe keysekî baş bû...

Cegerxwîn li pêşîyê mêhvan hatin û piştî seramonîyeke formel cejna hev û du pîroz kirin û

rûniştin... Behsê "Eyda Hecîya" êdî li dîr mabû. Axiftin û suhbet li ser pîrs û problemên welat kûr û fireh bû... Di navbera vê axiftinê da me "çikçikek" xwende guhê Cegerxwîn ku em pê ra hevpeyvînekê bikin. Di cih da rabû û gote civatê "Heyran hûn axiftina xwe bidomînin ez û ev hevale jî li odeke dî emê ji xwe ra baxivin" ... Em bi Cegerxwîn ra derbazî oda dî bûn. Me hazîrîya xwe kiribû. Piştî suhbetê kurt me çend pîrs jê kirin û wî jî bi sebir û hemd bersivên xwe dan.

Cara pêşîn bû ku ez rastî Cegerxwîn dihatim. Carina dema mirov hêj ne dîtî hizra mirovekî navdar dike wisa dizane ku ew wekî palevanekê gir, wek şêrekê bişêl û wekî pilingekê jî bi sehm e lê belê gava rastî wî mirovî tê, dibîne ku mirovekî beden piçûkî mîna sivorekê ye. Berî ku ez rastî Cegerxwîn bêm ew bûyera ku bi serê Dr. Îsmail Beşikçi li zîndana Diyarbekir hatî hate bîra min. Piştî 12-ê Adara 1971-ê dema ku cunta faşîst, kurd-tirk hemû şoreşgera digre davêje zîndanê, Îsmail Beşikçi jî digrin davêjin zîndana Diyarbekir. Beşikçi bi nivîsîn, axiftin û berxwedana xwe mafê gelê Kurd şêrane diparêze li hember dadgehên leşkerî. Ev nav û dengê

Beşikçi jî li Kurdistanê belav dibe û sempatiyeke mezîne peyda dike li nav xelkê Kurd. Rojekê çend gundî tîrên hefsa Diyarbekir û dixwazin Beşikçi bibînin. Gardîyan bang li Beşikçi dikin û Beşikçi têt û li hêvîya wan dimîne; gundî jî li aliyê dî li hêvîya mirovekî mîna "dêwekê" ne. Qederê wisa li hember hev li hêvîya hev dimînin. Paşê ji gundîyan ra tete gotin ku ev mirovê hûrikî mîna sivora «smail Beşikçi ye. Gundî wisa ecêpmayî dibêjin "heyran em jî li hêvîya mirovekî wisa bûn ku destê me negihe milê wî, lê diyare tu yî Beşikçi..." û bi hev ra dikenin û gundî dîsa dilhezîya xwe nîşanî Beşikçi didin û diçin... Vêca carina bêhemd mirov wisa dihizire ku nav û gotinên mezîne yê mirovên beden gir in. Lê helbet ne wisa ye. Carina "hûrikek" deryayek e wekî Beşikçi, lê yekî girî mîna filekê nake dilo-

pek... Lê belê, carina xwediyên nav û kiryarên mezin bi beden jî gir in wekî palevanekê, bişêl in wek şêrekê, bisehm in wek pilingekê. Aha Cegerxwîn yek ji van kesa bû ku hem bi nav û kiryarên xwe hem jî bi senga bedena xwe î gir û mezin bû... Dema min eve jê ra gotî bi deqîqan kenîbû Cegerxwîn...

Ev hevpeyvîna min ya digel Cegerxwîn 15-ê meha kanûna (çilê pêşîn) sala 1978-ê di hejmar 12. ya Roja Welat da hate weşandin. Baleke germ kişandibû hingê. Ji ber ku cara yekemîn bû ku hevpeyvîneke digel Cegerxwîn di rojnameke kurdî da li Kurdistana Bakûr dihate weşandin... Paşê ev hevpeyvîne di kovara Özgürlük Yolu da (hejmar 44, meha çile sala 1979-ê) bi tirkî jî hate weşandin...

Pêşiyê herwekî adetî min jî bi pirsra li ser jîyana wî dest bi hevpeyvînê kir. Cegerxwîn xwe li ser kursiyê piçekê livand, pîyên xwe dirêj kirin, destên xwe danîn ser rexên kursiyê û bi wî dengê xwe'y nerm û tîjî dest bi axiftinê kir :

Z.Elkî – *Mamosteyê hêja, gelê Kurd te baş nas dike û gelek ronakbîrên Tirk jî. Em bi te û navê te gelek serfiraz in. Min dixwest, tu di derheqa jiyana xwe da me careke dî ronî bikî.*

Cegerxwîn – Qeydî nake hevalê delal. Sala 1900-ê li dora Mêrdînê li gundê Hesarê hatim dinyayê. Babê min rênçber bû... Hasilî em gelek feqîr bûn. Wexta ez 9-10 salî bûm, dayîk û babê min mirin. Bi destdarîya xwe min şol dikir û jîyana xwe derbaz dikir. Hatime 18 saliyê, min dest bi medresê kir. 10 sala da min xwendina dînî xilas kir û îcaze stand. Ji bo xwendina dînî li gelek cihê gerîyam : Iran, Iraq û Surî... Sala 1927-a zewicîm. 1928-a jî li Surî min dest bi melatîya gunda kir. 1935-ê bûma xwecihê Surî. 6 diwanê min hene : 3 hatine çap kirin, 3 jî mane. 2 pirtûkên çîroka jî min nivisandine : Yek Cim û Gulperî ye, ya di jî Reşoyê Darê ye. 3 pirtûk (ji erebî) û qezatek jî min wergerandine zimanê me. Ya pêşîn

Halfin e yên dî jî Mînoriskî û Komara Mehabadê (ya Agleton) ye. Qezeta farisî jî di derheqa şoreşgerê Iranî da ye, li demê Elmanya Nazî û Hitler ev şoreşger hatiye kuştin. (*)

Niha jî helbest û çîrokan dinivîsim. Wekdî, pirtûka jî werdigerîname ser zimanê me.

Li Kamişlo rûdinim. 7 zaroyên min hene. 2 xort in, 5 jî keç.

Piştî vê pirsê min xwest hewayê hevpeyvînê ji çarçova monotone pirs û bersiviyê derbêxim... Cegerxwîn bi şêleke dîlîzmî û bi sebir diaxift... Li ser bêje û hevoka çu leza wî nebû... Min jê xwest ku li ser helbest nivîsîn û babeta helbestên xwe baxive... Bi rûkenîyeke balkêş axiftina xwe domand :

Z.Elkî – *Kîjan salê te dest bi helbest nivîsandinê kir û di helbestên te da merhela şoreşgerî kengî dest pê kir ?*

Cegerxwîn – Sala 1924-an min dest bi helbest nivîsandinê kir. Îtirafekê jî bikim baş e... Ev sal dest pê kirina welatparêzîya min e jî... Salên ewil, di helbestên min da tema millî û welatparêzî giran bû. Lê dîsa dijî axa, şêxa û bega û tevî kevneperesta jî min dinivîsand. Vê temayê heta herba Cîhanê ya duya kêşa. Ji sala 1945-46 pê ve di helbestên xwe da min tema şoreşgerî giran kir.

Z. Elkî – *Helbesta çî demê rojê dinivîsî û di helbestên te da kîjan babet giran e ?*

Cegerxwîn – Wekî min gotî, di helbestên min da babeta şoreşgerî û welatparêzî giran e. Wekî hûn dizanin, bêhna welatparêzîyê û ilmê sosyalîzmê ji helbestên min tê... Wekdî, dijî axa, şêxa, bega, tevî kevneperesta, nijadperesta û emperyalîzmê dinivîsim. Metha marksîzmê û lenînzîzmê dikim. Materyalîzmê di nav helbestên xwe da dîyar dikim. Ji bo şiyarbûna gelê me çî hewce ye, ji rîya sosyalîzmê dernakevim û dinivîsim...

Bi pîranî li demê beyanê, wexta şiyar dibim,

CEGERXWÎN
1903-1984

berî têtê xwarinê helbestan dinivîsim. Wî wextî gelek helbestên baş dinivîsim. Ihamêk baş tê serê min...

Wekdî, çi zordestîya ez dibînim, mesele wekî digerim, bibînim yek tedayekê digel insanekê dike, yek belengaz e, ya mezin ji xwe gelê min bîndest e... Ez ji van meselan ilhamê distînim û helbestan dinivîsim...

Cegerxwîn wekî helbestvan pêşengê helbesta kurdî ya hevdemî ye. Di warê helbestê da hostabûna Cegerxwîn ji xîm û bîngeha zengînî, saxlemî û qewîbûna helbesta kurdî têtin. Cegerxwîn xwedî şans bû ku li pêşîya wî, Herîrîyan, Cizîrîyan, Teyran, Bateyîyan, Xanîyan, Mizûrî, Hezroyî û Birîfkanîyan û gelekên di bîngehê helbesta kurdî bi hostahîke mezin danîbûn... Cegerxwîn li ser vê zengîniyê reng, naverok, form û temayekî nûjen da halbesta kurdî û bi vê yekê helbesta kurdî hem anî merheleke nû hem jî helbest kire şûrê xebat û têkoşerîya şerê azadî û serxwebûniya gelê Kurd û welatê xwe Kurdistanê... Cegerxwînê ku jîyana wî bûye helbest helbet divîya ku hindêk şîretan jî bike. Min jê xwest ku dê ji bo nîşê nû çi bêje:

Z. Elkî – Ji bo helbestvanên Kurdistanê çi rê nîşan didî û çi daxwazîyên te dê jê hebî ?

Cegerxwîn – Daxwazîya min ev e ku helbestvanên Kurdistanê, çend qeweta xwe ji bo dijminê navda û derve serf bikin, ji bo şiyarbûna gelê me xebat bikin. Destê ku qelem digire, ji bo rîya ilmê marksîzmê û lenînîzmê bila biwestînin. Bila gelek binivîsin, edebîyat û çanda gelê me zêde bikin. Ew ji bila bi helbest nivîsandinê milê xwe bidin şoreşa gelê me. Dijminatîyê digel dewletên sosyalîst nekin. Hasilî li ser ilmê sosyalîzmê, ji bô gelê me iyar kirinê û şer kirinê, biratîya tevî gelan û karkeran binivîsînin.

Cegerxwîn digel kar û xebata edebî û helbestvanîyê bi aktîvî di nav karê polîtîk û rêxistinî

jî da cih girtibû. Ew herweha endamê komîta navendîya Partîya Demokrat a Kurdên Pêşverû li Suriyê bû... Lewma me digel pirsên li ser xebata helbestên wî çend pirsên ideolojîk û polîtîk jî jê kirin... Ew pirsên ideolojîk û polîtîk li gorî wê demê di qada polîtîk û rêxistinîya Kurdistanê Bakûr da û herweha li dinyayê gelek pirsên aktuel bûn. Wê demê pirsên girîng bûn. Herkesekî polîtîk li hember van pirsan hewce didît ku xwe kîvî bike. Ji ber vê yekê ew bersivên Cegerxwîn çarçova dîtînen wî yên ideolojîk û polîtîk yên wê demê nîşan dide... Gelo heke îro jîyaba dê çi bigota ? Helbet nayê zanîn lê bi bawerîya me ji dîtînen xwe yên li ser sosyalîzmê milîmek jî nedihate xwar... Lê herhal piştî hilweşîna bloka Sovyetî, li ser Sovyet û çîn û hetta li ser Serok Barzanî jî wekî berê nedihizirî!..Iro mixabin di şûna Sovyet û bloka wan da bayê bakûrê toz û dûmana sermayedarîyê bilind kirîye û hestîyên seydayê hêja, parêzerê sosyalîzmê û piştevanê Sovyeta, mamoste Cegerxwîn jan didin... Digel van guhurînen li dinyayê jî ev hevpeyvîna digel Cegerxwîn belgeyeke ji aliyê bîr û bawerî û dîtînen wî ve... Ji ber vê yekê, careke di ragîhandina vê hevpeyvînê di demekî taybetîyê bîranîna wî da bi serê xwe karekî girîng e...

Wekî me li jor jî gotî Cegerxwîn digel helbestvanîya xwe misyonêkî polîtîk û rêxistinî jî hebû. Bivê-nevê axiftin dê bihata ser pirsên polîtîk jî. Gava gotina wî ya li ser karê edebîyat û helbestvanîyê xilas bû min çend pirsên polîtîk û ideolojîk jî jê kirin... Pir bi keyfxweşî û bi têrkenî axiftina xwe wisa domand:

Z. Elkî – Derheqa Kurdistanê da, wexta borî û niha dîtînen te dê çi bin ; wekdî, niha em dibêjin Kurdistan kolonî ye, anku mistemleke ye ; ji bo vê gotina te çi ye ?

Cegerxwîn – Wekî zanîna we jî, welatê me bi hezar salî bûye gêra (bêder) Împaratora, mîra û zulmkara. Derebegên (mîrên) Kurdistanê jî bo mesleheta xwe nîrê zulmkara qebul

dikir. Ewan jî teib (teda) li ser feqîrên Kurda dikir.

Welatê me li milekê Osmanîyan li aliyekê jî Farisa di navbeyna xwe da belav kiribû. Ji bo vî welatê xweş hemû zordestan li navbeyna xwe şer jî dikirin. Feodal û kevnepereştên me jî, ji bo jiyana xwe, kîjan milî mezinahî dabayê nîrê wî qebûl dikir.

Mîr û feodala, axa eşîra ji ber sereketî û sazûmana xwe, şiyarbûna gelê Kurd li qeydê (zincîrê) dida.

Niha jî tiştêkî mezin ne hatîye guhartin. Welatê me hatîye perçe kirin, em bindest bûne. Emperyalîzm xwûna gelê me dimije. Menfeeta feodalên me jî bi vê ra ye. Ew jî nahêlin gelê me şiyar be. Destê xwe dane destê nijadperesta û emperyalîsta. Bes tiştêkê bêjim, gelê me ne gelê berê ye, kêm jî be şiyar bûye. Edî bilûrên feodalan, axa eşîran wek berê deng nade. Gundîyên me bi kêmasî jî be, ked û gendana (karên) xwe dikin. Xwendevanên welatparêz û pêşverû zêde bûne, heqê gelê xwe dipirsîn, hêj zêde jî...

Welhasil welatê me û gelê me xweşî bi çavê xwe hêj jî ne dîtîye. Lê belê, wê bibîne, ni dîr e, nêzik e...

Ji bo kolonîtiyê, ez jî wek we dibînim. Helbet ku kolonî ye. Hemû hatina sererd û bînerdê welatê me, zimanê me, hemû tiştên me ji me hatîye standin, hem jî bi zordestî. Wekî ev jî ne kolonîti be, wê çi be ?..

Z.Elkî – *Derheqa xilasîya gelê Kurd, dîtînen te wê çi bin ; anku bi kîjan rîyê wê çêbe ? Ji bo dewletên sosyalîst, Yêkîtiya Sovyeta dê çi bêji ? Derheqa Maoîstî û sîyaseta çînî gotînen te dê çi bin ?*

Cegerxwîn – Birayê ezîz, bersiva vê pirsê gelekî kûr e. Lê belê, ez bi kurtî bersiva wê bidim.

Ez dixwazim xilasîya gelê me bi pêşdarîya sosyalîstî be. Evroke gelê me li çar dewleta belav bûye, şert û zûrûvên wan jî mimkûne ku ferq bikin. Hewce ye ku li her perçê Kurdistanê, kesên marksîst û lenînîst xebatê bikin, raçandina sîyasî û ava kirina partîyek sosyalîst bikin. Digel hêzên pêşverû girêdanên dostanî bikin. Dijî axa, şêxa, tevayî kevnepereştên navda şer bikin. Gelê me wekî mistekê bikin û li pêşdarîya sosyalîstan digel hêzên pêşverû li ber singê dijminê mezin, emperyalîzm û kolonyalîzmê şerekî zor bikin. Rêxistinên sîyasî yên perçên Kurdistanê hewceye ku navbeyna xwe ne qetînin. Milê xwe li gelêk bişidînin. Carek dî jî dibêjim ; ji rîya marksîzmê û lenînîzmê şaş nebin, nacîbûn bi vê ra ye.

Dewletên sosyalîst jî dostên me ne. Hewceye ku em navbeyna xwe û wan xirab nekin, dostîniya xwe zêde bikin. Yêkîtiya Sovyeta jî her wisa. Evroke li dijî emperyalîzmê, hevalên gelê me û tevayî gelên bindest Yêkîtiya Sovyetan e û dewletên sosyalîst in. Bawerîya min ev e ku alîkarîya Yêkîtiya Sovyeta û dewletên sosyalîst û tevayî hêzên pêşverûyên dinyayê, ji bo xilasîya gelê me şert e. Gelê me bi vî alîkarîyê wê gelekî keyfxweş be. Ji bo vî yekê, hewceye ku em digel dewletên sosyalîst û tevayî hêzên pêşverûyên dinyayê dostîniya xwe zêde bikin.

Sîyaseta çîn û maoîstî niha digel hev dimeşin. çîn evroke hevalîniyê digel dijminê gelên bindest û tevayî sosyalîstên dinyayê, emperyalîzmê dike. Milê xwe û Emerîka daye yêk. Ev rêveçûna çîn û maoîstîyê ne digel gelên bindest e, digel dijminê gelan û sosyalîzmê, emperyalîzmê ye. Ji bo vî yekê ez maoîstîyê û sîyaseta çînî li dijî marksîzmê û lenînîzmê dibînim. Hasilî dîtinek gelekî xelet e.

Cegerxwîn hem wek edebîyatzan û helbestvanek lê herweha jî wekî polîtîkerekî profesyonel midehekî dirêj li Kurdistana Başûr jî mabû. Hem li Bexdayê hem jî li Silêmanîyê mamostatîya ziman û edebiyata kurdî kiribû. Digel vê

xizmetê wekî şêwirdar hevkarîya tevgera politîk ya Partîya Demokrat a Kurdistan û serokatîya Barzanî jî dikir. Helbet di nav vê xebata direkte politîk da xwedîyê bîr û bawerî û prensîbên xwe jî bû. Dijî şaşî û kêmasîyan derdiket. Felsefa ku di helbestên xwe da dianî ziman dixwest di pratîka tevgera Kurdistanana Başûr da jî bibîne... Lê belê, li gorî dilê wî nedîçû û vê di-jayetiya politîk dîsa rîya Kamîşlî da ber mamoste Cegerxwîn û wî xebata xwe êdî li Kurdistanana Rojhilata başûr domand... Paşê jî 1975-ê tevgera Kurdistanana Başûr têkçû... Lê serhatîyên wî yên girîng ew kiribû xwedî dîtinek li ser bizava politîke Kurdistanana Başûr... Min xwest li ser vê jî guhdarîya wî bikin:

Z.Elkî – *Wekî zanîna te jî, şoreşa Kurdistanana Iraqê 1975-a têkçû. Derheqa vê têkçûnê wê çi bêjî?*

Cegerxwîn -Birayê ezîz,li ser vê pirsra te ez gelek nasekinim.çiku,tu jî dizanî,şoreşa li pêşdariya axa-eşîra be,feodal û burjuvazî be,hewce nîn e ku ez bêjim,bivê-nevê wê têk biçê.Ne mumkun e ku bigihê armancê.şoreşa Kurdistanana Iraqê ketibû destên kevneperesta,axa-eşîra,feodalên wekî Barzaniyan.Ji bo vê yekê têkçû...Evan xiyaneteke tarîxî(dîrokî) li gelê me kir.Gelê me vê jî bîr nake...Bes baweriya min gelekî heye ku,şoreşa Kurdistanana Iraqê nemi-riye,na mire,li pêşdariya sosyalîstên Kurdistanê wê bigihe armanca xwe...

Axaftina me êdî ber bi xilasbûnê ve dibû. Dîsa wekî adetê klasîkî min pirsra xwezî û daxwazên wî yên ji me jê kir:

Z.Elkî - *Mamoste,Rojnameya me Roja Welat ku li Tirkîyê kurdî û tirkî derdike-ve,digihije destê te yan na?Wekî dî,daxwaziyek an gotinek te heye ji xwendevanên Roja Welat û Kurdistanana Tirkîyê ra?*

Cegerxwîn - Navê Roja Welat min dibihîst,lê belê,ne digiha destê min.Bes hejmara 9'an giha destê min.Di rûpela ewil da li ser gir-

tina Eli Eskerî û hevalên wî gaziyekek hebû.Min xwend.Gelekî keyfa min pê hat.Rojnameyeke pêşverû,welatparêz û sosyalist e.Meqela li rûpelên navîn,ya derheqa şoreşa Kurdistanana Iraqê da gelekî baş bû.Li rûpela dawî jî li ser mirina mamostê mezin Erebb şemo xeberekî kurdî nivîsandibû.Rastî navê Roja Welat gelekî bi sehm e,baweriyê dide însanî.Dîsa bêjim,welle gelek min jê hez kir.Bi vê Rojname derxistinê we gavek bi mêranî avêtiye.Daxwaziya min ew e ku hûn hêj pêş ve biçin,gelê kurd şiyar bikin,rîya sosyalîzmê nîşan bidin.Ji xwe baweriya min heye ku hûn vê dikin.Bes daxwaziyekê min jî ev e ku hûn,Roja Welat bigihînine destê min.Hez dikim bibim girêdayî(abone).Eger mimkun be neşîrên dî yên kurdî ji bo min bişînin,ez dê kêfxweş bim.

Hasilî gelekî silavê şoreşgerî dikim ji bo gelê Kurdistanana Tirkîyê û tevayê kurda.

Xebatek zor bikin.Gelê me hewceyî vê ye.Ji rîya marksîzmê û lenînîzmê hewce ye em şaş nebin.Ev rê ye,bivê-nevê wê bighine armancê. Gelekî serfiraz bin.

Z.Elkî - *Gelek spas dikim ji bo van bersivên te,mamosteyê hêja.Gelê kurd jî bi te gelekî serfiraz e.Gelek bijî!...*

Belê,payiza 1978-ê li Kamîşlî mamoste Cegerxwîn wisa diaxift.Dema hevpeyivîna me xelas bûyî di gel spaskirinê min xwest destê wî maç bikim.Lê wî bi destê xwe yê mîna pencê şêra destê min guvaşt û go"Heyran min îro rihên xwe tiraşîne û ava gula jî lê kiriye.Were alekên min maç bike"...

Digel vê gotinê em herdû jî kenîn û em çûn serê hevdu..Dema me xatir ji hev xwestî da wêneyên xwe jî dan min ku em digel hevpeyivînê çap bikin.Lê mixabin herdu wêne jî (yek li rojnamê çap bû) berî cûnta faşîsta 12-ê îlonê digel girtina arşîva rojnamê ew jî di nav wan de çû.

Wexf û Nîşana Cegerxwîn

Cegerxwîn 22.10.1984-ê li Stockholmê fizîken mir.Lê belê,mirovên bi nav ,xebat û kiryarên xwe mezin piştî mirina xwe ya fizîkî jî nayên ji bîr kirin,ew bi berhemên xwe yê hêja û qedirbilind her dijîn...Jiyandina nav û kiryarên kesên wisa,bi serê xwe kar û xebateke girîng e.Ew kesên ku di demê jiyana xwe da xwe bi kar û xebatên gelêrî radipêçin,bi vî tehrî dibin malê gel.Ew di jiyana xwe da jî û herweha piştî mirina xwe jî ne malê xwe û famîlya xwe ne.Ew heyiyên anonîmin.Lewma bîranîna wan bi awayê giştî divê bi hevrayî be.Lê belê,tenê di rojên mirina wan kesên navdar da bîranîn,têra nake.Divê awayên baştir bêne dîtin.Di vê navên wan li hindêk tişt û aktivîtan de bi konkiretî bêne dîtin.Divê navê wan li kuçe û kolanan bêne dan,li ser navên wan organîzasyon bêne çêkirin û gelek tiştên dî...Iro berhemên Cegerxwîn bi tevayî-helbest,çîrok û yên dî-tijî desteyek cild dibin...Divê ev berheme ji nû ve bêne çap kirin û bi nîfşê nû ra bêne gi-handin.Eve jî parçe parçe û bi belavî nabe.Divê ji bo vî karî organîzasyonêk bête danîn.Ji bo vî karî baştirîn organîzasyon danîna wexfekê ye.Esas danîna wexfê(Foundation)divê wekî wesyeta Cegerxwîn bête qebûl kirin.Ji ber ku Cegerxwîn xwe bi temamî wexfî gelê xwe û welatê xwe Kurdistanê kiribû.Lewma divê enda-

mên famîlya wî û nivîskar û ronakbîrên me bi vî karî ra bin.Nav,dirêj an kurt lê divê rojek zûtir"Wexfa Cegerxwîn"bête danîn.Ev wexfe divê hemû berhemên wî ji nû ve çap bikin.Eve jî têra nake divê ev wexfe "Nîşana Cegerxwîn ya Helbestê" jî amade bike û her sal wekî xelat bide helbestvanekî.Ev nîşane tenê di çarçova netewî da jî dibe,di qada navnetewî da jî dibe...

Cegerxwîn ji îro û pê ve divê tenê di nav rûpelên çend kovar û rojnaman da bi bîr neyê,Ne tenê bîranîndivê Cegerxwîn bête jiyandin.Eve jî bi karê piraûk dibe.Em hêvî dikin ku kesên xwe beramber Cegerxwîn berpirsiyar dizanin dê rojek zû bi vî karê danîna wexf û nîşanê rabin û dilê wî yê di xeweke kûr da li tirba bexçê mala wî li Kamişlî şa bikin...

Hezîran 1992

(*) *Helbet Cegerxwîn bi van berheman nema.Wî hejmara berhemên xwe gelek zêde kir.Piştî ku hate Swêd,-sala 1979-ê-hem berhemên xwe yên kevin dane çap kirin hem jî yên nû nivîsîn û çap kirin...Heta mirina xwe,-sala 1984-ê-jî qelemê xwe ji dest berneda...*

CEGERXWÎN Û LERZA BÎRANÎNÊ

Ehmed HUSEYNÎ

E. HUSEYNÎ

Şiyar be helbestvano..!
Peya be seyda..!

De bila gavên te, neviyên te, zeviyên te, xwe bi raperîna kewan re, dahêjin bergeha goristanê...Bêdengiye helbestvano û hespê te serî ji qîrîna me, ji gulçîna me stendiye.

De bila çiyayên bi xewnê avdayî, kendal, beroj û hinara ji bendemanê westiyayî, te ji nû ve di gerdena xwe de , di tenhayî û di çilmisandina me de, bafirînin.De bila werzên bêrîkirina te, bişîrîna asoya kal di bejna çînarê de xwe bi helbestên azadiyê rapêçin.

De bila mizgînî ji pênûsa keftelehtë û ji zimanê vê êvara pepûkî dawerive û mirina ku li ser doşeka jiyane ramedandiyê û oxira hozanekî bi serbilindî.

"Hesarê"jibermaya lêlav û pengavên matmayî, wê bi kîjan hawarê eniya şeva te bête xemilandin? Wê di gulîstana dilê te de çendin kulîlkên reng qaçax, gulvedana xwe bikar bînin? Di dergûşa xwîna te de peqpeqokên xwînê têne lorandin.Perdaxa te di ser dev re çû û cegerekî bi xwîn, va ye, li azmanê qolinca te, le seranserî dilovaniya te, belav dibe.Tu li ser agir î.Nexşeyên evîne ji pîtanokên te diweşin.Tu li ber dilê berbangê şêrîna dibî û di sala 1903 an de

zarokekî xemgîn hildiperike dara bidestiyê ya ku di hûçikên te de hînî xweliyê dibû.Hesar...Wê kî bibe mîratgirê şîniya te, eger guliyên te bi çîrokên rojçêbûnê nehatin hûnandin? Wê kî toza serdeman ji ser cama dilê te paqij bike, eger damarên te bi navên serbazan, bi xuşexuşa berû, benok û spîndaran nehatin dagirtin. . ? û Hesar. . . te çûk di hemêza xwe de vedayî hişt, te bizota nalîne di cergê wî de dadayî hişt, te bîranîn û listikên li bin hetava hîvê di hişê wî de avdayî hiştin. şîrê te li kezeba wî veda, hêsra te xwe li çavê wî bada û belengaziya te xwe di henasa wî de rada. Di hêlîna te yî çiyayî de, bi çavên tîrsokî, bi canekî lertzokî perwerde dibû. Êrîş û serdanvanên wênekar pelû dibûn, herdem sibehên mêrkuj, bi banga bê hûde re, di hestên helbestvanê te de diteqîyan.

şiyar be helbestvano. . !
Peya be seyda. . . !

Li vî warê qedexekirî, tu ê nikaribî ava jiyane biparêze ji hêzên serberdayî. Tu ê niakribî destên çepel, neynûkên kovane, ji laşê welêt yê rapêçayî bi ferhengeke pîrozwer, werfîne der. Xwe amade ke. . . çarenûsa te di koçbariyê de ye, zarokên vî welatî xwe ji destên bav û dayikan bernadin. Destên xwe rapelîn, hêdî hêdî xatîrekî nazenînî, bi kurtepişteke şêrîna tîpên xaka xwe di sawa

sînor de, vejîne, li "Bûka welatan" an li ser çermê Amûda şewatperest, neviya goristan û kulan, tu ê hevokan ji xwe dawesînî, dê belengazî û sêwîti bibin hevparên te, dê qirçîna welatê dabeskirî, pêl bi pêl, te li ber hêsrên xwe bigindirîne. Niha, tu li nik sala 1920 a yî, destê te li ber rûyê te yî, tu diponijî û tava bêgunehiyê li ser serê te û bêkesî li ser kolinga te, zarokî di bîra te de diqermiçe, tu dibî siwarê çol û deştan, tu rengê zemînê ezber dikî, hê stêrkên geş yên şeva havînê li Amûdê, kirasê te yê şilbûyî bi ava şebes û hinaran, ji bîr nekirine. Sîbera te li kolanên tozgirtî nişan e, şûnşopa keserên te, renckêşana te, pîkoliya te, dilopên xwêdana eniya te û zîngezinga xewnê hogirî xwelibakirina simbilan dibe. Keştiya umîdan li nik perrên xewna te radiwest e. Pirseke bi gincir weke birûskêkê di mêjiyê te de vedide, dükela wê, herçar sînoran dinixumîne "Kîme Ez" û Firat di pêçeka Toros de vedicinîqe, kew, qulung û eylo tar û mar dibin, bazî û başok û şalûr har dibin, û pênûs "çiças derdê pênûsê giran e Seydaaa? . . " di nav tiliyên perweran de, dinermije, şilêr û dilêr di nava te de zîl didin, û hilatîna evînê di cergê te de û gulvedana nisrînê di dengê te de.

Hebûn e Seyda. . Destnivîsa xurustê pêdiviyî xwendinê ye. Reş û spî ye, ken û girî ye, ger û rawestan e, hetav û ziryan e, hêvî û reşbînî ye, gername ye Seyda. . . Ji tevzînokên giyanê Hesarê ta gergerînokên derya Baltîqê xwe dispêre ronahiya helbestê. . .

şiyar be helbestvano. . !
Peya be Seyda. . !

Vê carê reşeba û bahozên şêt gelî û dolan, rêzên çiya û gundên bê çira dane ber zextên mirinê. Govenda mêrxasan li dar dikeve û reşgirêdan dibare, hespên kumêt nagihîjin kêfarata çeknasan. . . Xewna te tê xemilandin bi sêdar û navê şehîdan, tu li ber dîwarê şoreşa xwe yî, tu bi rûpelên dîroka gunehkar tê şewitandin, qêrîna şêx Seîd dibe rivîn, tu di taya sar de ye, mit û mat, şikestî û ûjdanê te di bin

bar de piştûz dibe. . .

Derya xwînê dilop dilop bi lêvên axîna te şil dike. Birîndarî û kuştin, serjêkirin û term, bî û sêwî, talan û çavsofî, rimbaz û serbaz, leşker û karker, ewrên reş î giran, wawîk û kund û reva gernasana dihiqive baweriya te, te tîrsa sînoran ezber kiriye, bi qudûmê şikestî, bi şîn û xemgînî, tu êvara bîranînan bi dû xwe de dikêşî. Dîlbera te "Seyda" bi singo û guran re ye, dahatûyê te bi rist û peyvan re ye. Halan e, qirkirina karwan e, zikreşîya însan e, gurîna rehan e, û biyanî dikevin pêxêra berû û hirmiyar, gezoya bîhokan didizin,

tîrêjên dilşadiyê dicûn

avgîr û çavkaniyan, didrûn. .

Nemrûd û Cûdî di xwîna te de dibezin. . .

Ken nebedî dibe

Heyvron bêxwedî dibe

û helbest di canê te de bi cî dibe. . .

Sala 1925 an, xwîn dipijiqe

Ji cegerê niştîman. . .

Dara mirinê diheje,

Cegerxwîn dibe şahsiwarê

Kêş, rist û helbestvan.

şiyar be helbestvano. . !

Peya be Seyda. . !

Bi rêveçûneke dijwar e, demsala xebatê bê hedan û buhar e, torevanî û parastina ziman e, vejîna Xanî, Cizîrî û Teyran e, şagirt in û li Amûda lertzokî dibistana Kurdistan e.

(Birêveçûna cihokêkê, xwaromaro dibe,

pêş de diçe bi paş de vedigere, dizivire

û herdem digihêje:

Birêveçûneke rewan

ya stêrkek e an ya buhareke ne bi lez,

awake çavgirtî

li seranserî şewî, pêzanîn jê dipijiqe,

heyineke giştî di qerebalixê de,

pêl bi pêl ta ku her tişt tê nixumandin)1

Erê SEYDA. . . Agirî dilê te mist dida. Agirî xewrevîn e, vê sibê çavên xwe dixurîne, dîroka kedxwaran di hişê Agirî de, lêvên Agirî

CEGERXWÎN
1903-1984

bi agir vediciniqîn, biskên Agirî weke ku
pinpinikên êgir di taristana demê de, xwe li ba
dikin û şevbuhêrkên rewşenbîran bi hevîna
şemala Agirî tîn dorpêckirin.

Û her gav xewnên wê dişkin, barana welêt
wê agahdarê mirina qehremanan dike. Li Meha-
bada dilçiryayî û nûbişkivî, dengê zemînê têt
birrîn, pencereya azadiyê tê girtin, berfa ŞAHO
bi xwînê diçûrise û li ÇARÇIRA ronahiyê
talan dikin, baskên diperpitînin. Dilê te di şeva
çarçira de mîna xatireyekê disote û bêyî qurtên
hêviyê, tu ê nikaribî têkçûnên me biguhêzî
qonaxên hebûnê:

(Xakî Kurdistan bi qurban
pîrr ciwan û paqijîn
Xwîn rijandî pîrr kurrên te
Wa li her alî rijî
Miletê Kurd ta ku sax e
Ew ji vê rê nagerî
Aferî, aferî
Qadî Muhamed aferî).
şiyar be helbestvano. . !
peya be Seyda. . !

Cîgeh û şûnwar di gewriya jînegariya te de,
dilivîn. Kuç û kolanên vegotinê li bejna evînê
dipirsîn. Rêçê te hê di neynikên gula berbiro de
ne, silavên te yên nazenîni xwe çem dikin ser
bîsan û werzan. Hesarê, Sînan, Dêrikê, Hicra

Ewêna, Amûdê, Kercewsê, Yewancix û Tilşûrê,
şaxê li ber kohê Cûdî, Birêjê, Ajgê, Siktanê,
Qelesincê, Tutmê, Gelalê, Mehabat û Xelan, û
pîra Qamîşloka dilrevînî, bêriya te kirine
Seyda. . .

De peya be. . . Miriyên me pêdiviyî gulan
in.

Xuşexuşa daran li nik dengê miriyan radiwes-
te,

miriyên me pêçayî ne bi keskesoreke
nûhilatî. . .

Avê dirjîne ser lingê jîndaran,

De peya be Seyda. . . Pencên jiyane bişkojan
ziwa dike, ji rastiya tal, kutakirina gernamê, rev
nîne. Peya be ta ku kerwanê azadîxwazan
bigihîje gîrnijîna stêrka destê sibê, ta ku
hehecîkên penagehan xwe bispêrin hêlîna dilê
te, ku em cergê te ji oxira sermedî hilbijêrin û
bi hetava helbestan, em rengê evîna te
wergerînin zimanê çiyayên serhişk û keydok.

De şiyar be. . .

Miriyan hîni vegeerê bike. . .

Siwaran hîni bagerê bike. . .

1 Octavio Paz, *Kevirê Rokê*

2 Cegerxwîn, *Sewra Azadî*

ZAROK

E. BOYIK

Eskerê BOYIK

Ya serê sibê
Wisa mîna vê zarokêyî tu
Ku hela duh,
Di zikê diya xwe de te nizanîbû çî çî ye,
Te îro çavên xwe bi hewes vekiriye
Tu xweş dinihêrî bê sûc bê gune,
Di nav pencê te yên nûre nedîr da
Destkê xwe yên biçûk dibe û tîne,
Dixwaze pencê te yê şewqe şa
Hemêz bike mîna bîstanê diya xwe. . .

Ya serê sibê
Tifêl hemêzke bi vê paşla dê
Bi vê pêçeka sehat qewetê
Bi vê bêşikî bext bereketê,
Bi vê nivişta aqil şuretê,
Xweyike tu wî
Ji deva ji çava
Ji qezya ji nezya. . .

Ev dinya wisa tije dek û fen in,
Tije nerastî, tije zordestî,
Tije neheqî û tije tenin,
Ser rîya emir pîrr bi kelem in,
Ewqas keser in û ew ewqas xem in,
Ku evd nikarin bêxem bikenin. . .

Bi dê re kenê bi dil bi keser,
Van xem û tenê dexes xelas ke,
Ber van hasegê emrê bêne der
û van çiyayên bê beşer rast ke.
Tevî şîr remê bi dê de hergav,
Isafê bidê, heqiyê, helaliyê,

Xîretê û nav,
Firaxe çawa Mîrzê Mehmûdî
Hikayeta çê
Ku ji devê ziya, şêra û dêwa
Xelas ke dinê.

DUA

Ez dua dikim
û zanim wekî
Bi dua ne derî vedibin,
Ne kanî dertên,
Ne kor sax dibin,
Ne jî horî tên.

Dil jî nerm nabin,
Kul jî qenc nabin,

Na, kê m nabin derd,
Na, rem nabin evd,

Emirê bikşe rîya xwedê dîsa,
Wê hebin Mehemed û hebin Îsa,
Bekoyê Ewan wê qetlê bike,
û gur wê postê berxê li xwe ke,
Xeber şuxulê hev negrin ese,
Neheqiyê re kes nabê bes e.

Ez dua dikim
û zanim rastî
Xema kesî bi dua min nîne,
Bi duayê tek îsafa min ê
Paqij bimîne.

PÎRÊ

Ev pîra hezizî li quntara çiyê
Vê şefaqa nûr çok daye erdê
û dua dike. . .

Çi dixwaze ew vê heyamê
emirî dereng. . .
Bext miraz yanê
Buhara heft reng?

Têr nebûye ji emir,
Dixwaze emir pey wê re hebe,
Dinya rohnî û xweş e,
Rohnayiya dinyê tu car kêrnabe,
şer e, şupuk in,
şûrê edlayê timê bira be,
. . . û meytê wê li ser milê kura be.

XEBER

Li ku ye ew xeber, çira nayê ew,
Ku bi vê dua ser zimanê min
Vê siba ezîz,
Vê siba bedew. . .

Dibên raza ye,
Dibên li rê maye,
Yanî westiya ye, li cîkî telya ye,
Çi rengî ye ew?
Dibên bûye kew
Keweke qerqaş ezmanê sayî,
Bi nûr şemala sibê kildayî
Nav pencê şewqê de difire aza
Bê derd, bê xweyî. . .

Li ku ye ew xeber, çira çetîn tê?
Ku bi vê duayê, bi vî dengê dê;
Vê siba ezîz,
Vê siba xwedê.

Dibên qeyd kiriye, yanî bend kiriye,
Yan surgûn kiriye, bêhunure bê,
Yan rûşet kiriye telka bedew da
Ketiye xewnên xweş, winda kiriye rê. . .

Li ku ye ew xeber, ku bê çawa şewq,
Çawa ronahî,
Dila safî ke, ji şikê, ji qelpiyê
Vê siba ezîz,
Vê siba sayî. . .

DADMEND

Ferhad ÇELEBÎ

Hawara Pîra Fatê wek qamçıyan li kolanên bajêr diket, qîrîna wê wek birûskan li dergeh û penceran diket, wan jî bi qehir devê xwe ji hev vedikirin û mirov jê dihatin der. . . Nêrînên pêtî, pîrsên belengaz dihatin pîrsîn:

- Çi bûye? Çi bûye? . . .

- Pîra Fatê ye cardî. . . Pîra Fatê ye. . .

- Wey weled. . . Ji xwe re miriba baştir bû ji vê jiyana ku tê de ye.

- Hema bi Xwdê ez dibêjim vê carê çû, piça hiş di serê wê de nema ye. . . !

Kolan lê hatin hev. Mirov lê kom bûn, xelek xelekî di ser serê hev re lê dinêrîn, belkî tişteki nû ji xwe re bibînin. Pîrê jî xwe bi ser hev de qilûs kiribû, serê xwe dihejand û ji xwe re dinuhurand. . .

Hesta camêriyê bi Osê ve hat û wek berpirsiyarekî girîng bang kir:

- Dûr herin! . . Dev jê berdin, her kes here karê xwe!

Ehmê jî xwe kêmi Osê nekir. Çima wê ew qencî tenê ji Osê re be? Wî hêz da xwe û bi hêrs got:

- Ma we dinya nedîtiye. . . De bela bibin, we bêhna wê çikand. . .

Gin gin bi tevan ket, ji nişka ve hesta

camêriyê di wan de hate kilandin û her yek ji yê din re di ber xwe de dibêje:

- Ma we dinya nedîtiye. . . De belav bibin!

Wek gergerînokê li dor wê pîrê dirin û tîn, kure- pista wan e. . . Pîrê jî bi aşûfteyî li wan dinêre, nuhurandina xwe berdewam dike û dibêje:

- Lawê min kuştin, tişt tê de nehiştin!

Dema Pîra Fatê qîz bû, kêm keçik weke wê xweşik hebûn, gelek xortên malmezînan li dora wê digeriyan, lê wê li xwe danetanî li yekî ji wan jî binêre. Wê tu kes nedieciband. Ji ber vê yekê jî ew hetanî îro mabû bê mêt.

Hino hino ew xelesa mirovan tenik dibûn, yeko yek xwe jê vediqetandin. Osê nêzîkî wê bû û bi dilovanî jê re got:

- Pîrê ma te xêr e? çî bi te hatiye? Ma tu dev ji xwe bernadî!

Pîra bê hîmdar serê xwe rakir, nêrînek umîdewar li dûr nêrî, bişîrî, serê xwe hejand û bi stiranî got:

- Lawê min kuştin, tişt tê de nehiştin.

Osê bi hişkî jê re got:

- Pîrê, lawkê çî halê çî? Rabe here mala xwe. Şerme ji te re ku tu ê her ji çendekî bikî

hawar û xelkê li xwe bicivînî. . . Ger xwediyê te heba tu ê ne di vî kirasî debûya. . .

Pîrê bi devgermî serê xwe hilda, destên xwe livandin, ku bavêje pêxila xwe û bike hawar, lê rewa di destan de nemabû, xwîşka wê di qirika wê de ma, vê re rehên wê tarî bûn, reş bûn û herweha bilind dibûn. Wê keserek ji hinavê xwe berda û,

- Lawê min kuştin, tişt tê de nehiştin, got.

- De here yadê, lê. . . Tu xurufî ye û çû ye,

Osê bi qehir got û pişt a xwe dayê, kir ku here, çend gav avêtin, lê dilê wî hinekî bi Pîrê şewitî, xwest ku çarekê jê re bibîne, gava ew li Pîrê vegeriya dît ku Pîrê bêhiş ketiye. . .

* * *

Li dadgehê, dadavan ji Pîre re got:

- Fatima keça Erdîxan te çi divê? Ev cara dehan e ku tu tê û gilî dikî. Carekê tu dibêjî lawikê min kuştin, dest û lingên wî şikandin. Carekê tu dibêjî kurm ketine laşê wî. Ka vê carê çi pê hatiye?

- Lawikê min kuştin û divê tu mafê min ji wan bistînî. . .

- Ka bêje bê kê ew kuştîye û ew li ku hatiye kuştin, dadvan ji wê re got û di bin simêlan de dikeniya. Kenê wî hişt ku Pîrê di hev keve û hew bizanibe bersiva xwe bide.

- Ez nizamim, hema wî dikujin. . . û. . .

Dadvan xweş bawer kir ku Pîrê dîn bûye. Jê re got:

- Baş e Pîrê, tu here mala xwe, em ê mafê te ji wan bistînin û lawikê te jî sax bikin - ku Xwedê got erê- û kenekî da ser dadvan ta ku bi piştê ve ket.

Pîrê serê xwe berda ber xwe, bi giranî gavên xwe diavêtin, di nav wan cendekan re, xwîn ji wan diherikî, Pîrê dikeniya û di ber xwe de got:

- Bila biherike, belkî van terş û gemaran li ber xwe bibe.

Ew bi ser laşekî de hate xwar, guhê xwe danî ser dilê wî, dît ku lêdixe. . . Dîlan û sema, keç û xortan bi destên hev girtine û govendê dikin. Pîrê jî ji wan re difilîne, wê bi lîlandina xwe re bang kir:

- Lawê min nemiriye, sax e. . . Nemiriye.

Bi qûrîna wê re mirov ji her çar aliyan de lê hatin hev, kom bi kom. . . Li ber çavên wê dibû gur, pîrhevok, ejdeha. . . Dihatin ku lawikê wê bixwin. . . Diranê xwe qîç dikirin, zimanê xwe bi girêza li dora devê xwe dixistin. Ji hev re digotin: "Can jê cuda bû ye. . .)mm. Ka em wê bibin mizgeftê û li ser nimêj bikin.

- Ew hîn sax e, nemiriye bavo, ma hûn ji Xwedê natirsin.

Hinan gotin sax e, hinan gotin miriye û dilovaniya Xwedê jê re xwestin. . .

Lê dilê Pîra Fatê hê jî dilerizî. Wan Pîrê di nav xwe de hilgirtin û her yek ji wan di ramanekê de bûn. . .

EDEBIYAT, SIYASET Û DÎROK DI ROMANA SIYA EVÎNÊ DE

Xelîl DIHOKÎ

X. DIHOKÎ

Bi sedan sal e ku Kurdistan di bin zulm û stema dijminan de dinale. Çi dergehên xweşî û pêşdeçûnê li ber venedibûn; belku berdewam ji layê dijminan ve dihatine girtin. Lewra bizava edebî û çandeyî jî, mîna ya siyasî û civakî, lawaz û paşdemayî bû û çî rengên bajarvaniyê nedigihîştin deverê kurdî. Lê dîsan "hemî tariya cîhanê, neşya ronahiya fenerêkê biveşêre".

"Folklorê kurdî girîngtirîn û kevintirîn serrekanî ya çîrok û stiranên kurdî bû. Her wesa jiyanê koçeriyê, binaxê serhildan û peydabûna wan bû. "(1)

Lê çîroka nivîsî (Hunerî) ya kurdî, ne ji mêjde ronahî dîtîye. Lewra piraniya nivîskarên ku bi kurmanciya jêrî dinivîsin, di wê baweriyê de ne, ku yekem çîroka kurdî ya hunerî di sala 1925'an de, ji layê Cemîl Saibî ve hatiye nivîsîn. Lê ya rast ev e ku yekem çîrok di sala 1913'an de, ji layê Foadê Temo ve, di kovara Rojî Kurd de hatiye belav kirin. Her wesa Ebdulreşîq Yusif dibêje: "Destnivîsa Bersîsê Abîd, wesa xuya dîke ku, Feqiyê Teyran, yekem çîroknivîs bûye, ji ber ku ew di salên 1307-1376'an de jiyaye. "(2)

Her çend romannivîsên kurd, wek tiliyên destan jî nebûn, mîna Erebeşê şemo û Îbrahîm

Ehmed, lê di van deh salên dawiyê de, çendîn romannivîsên peyda bûn û qonaxên girîng derbas kirin.

Ji wana: Bavê Nazê, Husên Arif, Mahmûd Baksî, Mehmed Mokrî, Birîndar, Nûrî şemdîn, Ebdulla Serrac, şahînê Soreklî û Mehmed Uzun cihê mebesta me di vê nivîsînê de.

"Roman renegekî pexşanê yê girîng e, hilbijartina vî cûrê edebî, hişyarbûn û pisporiya nivîskarî nişan dide. Ji aliyekî din ve jî, qulaçêke mezin dîroka çîroka kurdî ya me pîr dîke. "(3)

Lê vekolîn jî karekî pîr zehmet e, taqet, şiyar û bêhneke fireh divê, her wesa pêdivî dehan serekaniyên girîng e ku ew jî li vî welatî, bi hêsanî bi dest nakevin. Her çend heta niha çendîn romanên kurdî peyda bûne, lê dîsa mirov dikare bêje, ku hêştan destpêk e, nemaze dema bizaveke rexneyî ya lawaz hebe û eger mirov temaşay xebata mîletên din bike, hingî mirov dikare bêje ku rexne li cem me tune. "Dîsan çî bizaveke edebî û hunerî ber bi pêş de naçe û nagihê pileya edebê nemirê cîhanê, eger xebateke rexneyî ya pêgehiştî û bi hêz, mil bi mil digel neçe û nihênîyên wê xuya û eşkere nake. Lê erkê rexnegirî ne ew e ku bibe rêber ji bo nivîskarî, yan kotekiyê li ser bike, belku; divê

helsengandineke zanistî û babetî be ku di encamê de, ew jî bibe karekî hunerî yê din û têkeli yê wî bibe. "(4)

Her çend niha çendîn romanên kurdî belav bûne û nivîskarê xurt Mehmed Uzun jî, çar nivîsîne, lê romana wî ya bi navê "Siya Evînê" gelek kar li ser mim kiriye û min pirr jê wergirtiye. Ewe jî bo sedemê hindê ku vê vekolînê li ser binivîsînim. "Armanca mezin a vekolîna edebî jî, dîtina nihênî, ciwanî û bihayên berhemên edebî ye. "(5)

Ez hêvîdar im biha û rola wê danim ber destên xwendevanan.

Bi hizra min "Karê edebî çareserkirina doz û giriftariyên mirovî dike. çareserya her tiştî bi mirovî ve girêdaye. Lewra li vêre edeb bi rola xwe ya mezin radibe û dibe pirtûka jiyana mirovî. Dibe dîrok ku qonaxên jiyane tomar dike. "(6)

"Her wesa edeb, wesîleyek e (Bazeberek e) ji bo xizmeta civatê, naze dema ew civat ber bi avakirîna diçe, ku dehan salên paşdamayîna jî şaristaniyete berveket (Teiwîz). "(7)

Bi kurtî roman behsî hindek layên jiyana kurdî dike. Memduh Selîm Beg, ronakbîrekî kurd e. Her ji destpêka çerxê bîstê, digel şoreşgerên din li dijî Osmanî û Kemalîstên kevneperest xebata xwe ya siyasî dike. Komala Hêvî, Partiya Xoybûn, şoreşa Agirî. Her wesa di derya çavên keçeke çerkez de (Ferîhayê) dixeniqe. Lê di herduyan de bi ser nakeve û li dawiyê jî, li xerîbiyê, bi dilê şikestî û bi tenê, li sala 1976 'an, li Şamê, koça xwe ya dawiyê dike.

Romana Mehmed Uzun, "Her çend edeb e, hind jî siyaseta û dîroka e. Wek edeb bi rengkî taybetî girîng û bayexdar e, lê her wesa wek siyaseta û dîroka jî, di vekolînê de, serîca mirovî radikêşe û rexnegirî diêxite hember behîs û karekî dîrokî yê nazik û aloza mîletê kurd. "(8) Wek edeb, ji layê forma û naverokê ve serketî

ye. Zimanê xweş, peyvên ciwan, daristana hevokan û wênên şîrî, parastina zincîra rûdanan, cih û dem, pesna bajêr û deveran, serînc rakêşana xwendevanî, giriyên romanê, xeyalek berfireh, realîte, şerenîx, babetên girîng û ramanên di cî de (hizir û bîr) û bi rengkî sîroştî ber bi dawiyê.

Qehremanê serekî, rola xwe ya girîng levis-tiye.

Layê derve: Cil û berg, rabûn û rûniştin.

Layê navxwe: Rewşa psîkolojî, hizir û bîr.

Layê komelayetî: Rola wî di civatê de, rewşa civata wê demê.

Her wesa zîrekane niqteşanî: Bêhnok, niqtebêhnok; niqtepirs; niqtebang! û yên din bikaranîne.

Ew dergeha li ber xwendevanan vedike û radikêşe çendîn pirsîyaran. Wî zanîye kengî romana xwe bi dawî bûne û gehaye armancê. Ez bawer im ku wî bi hêsanî dikarî romanê bi têkçûna şoreşa Agirî, yan jî bi mêrkirina Ferîhayê, bi dawî bûne. Lê belê wî bi planekî serketî roman bi mirina pirr dilşewat û trajedî - Memduh Selîm Begê, bi dawî aniye. Ne Memduh Beg- wek şoreşger û evîndar-geha armancên xwe, û ne jî mîletê wî ji bin perdên tarî û bindestiyê derket!!! Dema Mesîh bi xaçê vekirin, peyva wî ya dawî ev bû: Xwedêyo! çira te ez bi tenê hêlam!?

Mehmed Uzun jî divê pirr bi dengê bilind hawar bike û bêje:

- Xwedêyo! çira te mîletê me bi tenê hişt!?

Wek siyaseta, rewşa kurdan, rêxistinên demokrat û partiyên kurdî, xeletî û neşarezabûn, rola kêma ronakbîran, jiyana pîraniya serkirdên kurd li derveyî Kurdistanê, helwêsta çewta welatên dû û ber, plan û nexşên dijminan, xapandin û derxistina efûyan.

Wek dîroka, biratiya kurd, çerkez û ermenan û ji navbirina ermenan, kovar û rojname,

komele, partî û rêxistin, kel û cihên kevin û hwd.

Dema mirov dest bi xwendina romanê dike, dixwaze bi lez rûdanên din bizane. Roman mirov radikêşe kûratiya salên 1900'î. Mirov xwe di nav rêzên komela Hêvî 1912 de dibîne. Diçe nav civînên Xoybûnê. Carna dibe evîndarê dilşewat û carnan diçe çiyayên bilind û asê. Diçe Agirî. Dikeve bose, nexşe û planên dijmin. Diçe. . . Diçe û di nav rûdanan de winda dibe. Belê;romana serketî wisan mirovî dikêşe.

Memduh Selîm Beg, evîndarekî mezin e. Evîna şox û şengê ji layekî ve û ya welatê bindest ji layê din ve. "Du tayên giran. "Ew li benda wê rojê ye ku bi destê Ferîhayê bigire û ber bi gola Wanê biçê. Erê;çavên wê kanî ne. Keziyên wê rûbar û hîvîn e. Bejna wê spîndar e rind e, lê dûriya wê kovan e, wêrana gundan e. Ew cîhana xweşiyê nayêne ber dest. Buharê li ber dilê xwe xweş nake. Lê ew jî mirov e. Evînê dike. Hej ji araq û dengê kemaçê jî dike. Belê;ew li navbeyna du hêzên mezin, hêlawistî dimîne. Lê li dawiyê welat û xelkê jêrdest, wî radikêşin. "Ew mirovekî şoreşger e neşêt reşbîn bit, ji ber ku reşbînî, hêz û taqetên mirovî dişkîne û nahêle li ser xebatê berdewam be. "(9)

Ew pirr ku dê welatê wî azad bit û gihe armancê. Kengî?Nêzik e. Lewra ew evîna welatî dibijêre û paşî ya Ferîhayê . Eve berêxwedaneke mirovaneya mezin e û ji ber vê çendê jî, bi hezaran li ser axa pîroz şehîd dibin.

Memduh Beg dimire. Lê Mehmed Uzun divê bide xuya kirin ku ew namire. Belê;mirovên wisan tim sax in û di dilê xelkê de dijîn. Navên wan di nexşeya welêt de, diêne çandî û wê rojek bê ku helametên serbilindahiyê ji wan re bêne çêkirin. Zana, ronakbîr û şoreşger, yên rê ji bo milletî rohnî dikin, namirin.

"Memduh Selîm Beg, hem li nik wan e, hem jî na;hem li vê dinyayê ye, hem jî na. " (10)(Siya Evînê, rûp. 9).

Uzun gelek pîte bi xewnên Memduh Begê kiriye. Lê wî mebestên girîng hebûne û kariye bigihê armancê. "Lewra rûdanên çîrokê di çarçîva xewnan de ji aliyê hunerî ve, gelek alîkariya nivîskêr kirine, ku eger li hindêk cihan zêde çûbe, lê neête girtin, ji ber ku evçend di xewnan de karekî asayî û normal e. "(11)

Belê wî xwestiye rewşa welatî bide xuyakirin. Welatê şêrîn. Bajarên xweş. Birc, keleh û cihên dîrokî, berî hezaran sala hatine avakirin. Lê dagirkeran talan û wêran kirin. Bircên bilind, lê heriftî. Dîwarên pehn û xemilandî, lê hilweşiyayî. Hemî cih xopan kirine. Ji bilî şînewaran, çî tişteke nema ye. Ew cihên bi zend û baskên xurt û lawên me hatine avakirin. Bi xwîna şehîdan hatine xemilandin. Bûne kavi. Çî ruh, bizav û deng jê dernakeve. Pirrê caran xelkê me bi çavên xwe dîtiye ku çawan dijminan nivîsî û nexşên li ser dîwarên şikeft û kelehên welatê me, bi tevr û çakûçan xera kirine, jê birine. Bi vê çendê dijminan viyaye, şaristaniyeta me têk bide û dîroka me binax bike.

Uzun divê hizra me û cîhanê jî, ji bo vê mesela girîng rakêşe.

"Hin aliyên sûran hilweşiyar e. Hin qulên mezin jî di bedenên wan de hebûne. . . Li dora sûran jî hêşinahî û av dixuyin. Lê, tu tişteke jîndar naxuye. Ne meriv, ne teyr, ne masî, ne heywan û ne jî mehlûqatên din. "(Siya Evînê, rûp. 9.)Belê;dema dijmin bi sedhezaran xelkê me ji gund û bajarên welêt derdixe, sirgûnî deverên biyanî û dîr dike. Kaniyan têk dide. Rez û bexçan dişewitîne. Hingî"çî tişteke jîndar naxuye."

Gava mirov diçe nav rûdanê romana "Siya Evînê", nemaze mesela evîdariyê, hingî romana Gabriel Garcia Marquez "Evîn di dema taonê"de tê bîra mirov. Qehremanên herdu romanên hej ji hevdu dikin, lê her yek ji keçan bi egerekê mêr dikin. Xort jî bi dilê şikestî, bi dirêjîya emrên xwe, li benda berdilkê xwe dimînin û her yek ji xortan jî bi dehan naman dinêrin, lê

herdu keçik dest ji mîrên xwe bernadin. Li dawiyê Memduh Beg bi pîrî jinê tîne, lê qehremanê Marquez dimîne û dema mîrê jinekê dimire-Hingê emrê wî ji heftê salî bêtir e-ji nû ve ew wê dike û bi hev re dijîn. Bi kurtî kartêkirina Marquez "Tem û mijî, wênayên şîrî, bêhneke dirêj û berfireh, xeyaleke bi hêza têkel û bi realîte" û di mesela evîne de, li ser Uzun heye. "Lê yê şarezatiyeke baş di teoriya edebî de nebe, wisan hizir dike ku eger cihên tiliyên nivîskarekî biyanî li ser berhemên nivîskarekî welatên wî de hebûn, êdî ew nivîskar dikeve cihê gumanê, ya jî bi xelesa lawaz didin xuyakirin. Lê belê;ew ên di alfabe ya edebî de pispor û şarez, wê kartêkirina di hevanê xana edebê hevberkirî û bi pêngaveke serketî dizanin. Sedem jî di vegeştê xwe westandin, têgihîştin û rewşenbîriya wî nivîskarî, ne ku xelesa lawaz û kêmasiyek, lê bi mercê hindê ku tiştên nivîskarên biyanî gotî, ne vecît, ne vegeştê ve û ne bite wêne wî yê duyê." (12)

Dema Uzun behsa şoreşa Agirî dike, nezanîn û kalfamiya serkirdê şoreşê berçav dike, dema ew xwe bi rengê xulama diguhere û ji bo anîna jina xwe, di gel Silo diçe bajarê Xoyê, li Kurdistana Iranê-Hingê dikarî du hevalan bişîne-û dema dijmin digirin, dibê: "Here zû saetê bigire û bizivire." (Siya Evîne, rûp. 144) Lê eger girtiban, weheya biba sedemên problemên mezin bo şoreşê. Lewra karên wisan û xeletiyên din, dibin sedemên têkçûna serîhildan û şoreşan.

Uzun divê bide xuyakirin ku her çend ji destpêka çerxê bîstê, Memduh Begê destnîşana armancên xwe kiriye û ketiye nav qada xebatê, lê heta niha jî-dawiya çerxê bîstê-hêsta mîletê me negihaye mafê xwe. Anku jiyana û xebata Memduh Begê, bi ya xwe ve girê dide. Ji ber ku Mehmed Uzun jî, mîna wî, di bizava siyasî û ronakbîrî de kar kiriye. Di kovar û rojnameyan de nivîsiye, ketiye ber hing û dingên dijmin, jorên zîndanên pîvane û sirgûnî welatê xerîbiyê bûye. Lê Uzun zîrekane kariye xwe di jiyana wî de bihelîne, ji ber ku armancên wan mîna hev in. Xuya ye ku "Nivîskarek nîne, her ji Aristoteles

bigire û heta niha jî, ku berhemên xwe nekirîbin egerek ji bo rêxweşkirina bîr û baweriyên xwe. Sartre di rêke edebî de bîr û baweriyên xwe belav kirine û her wisa yê din jî." (13)

Ew bawer dike ku kesên ji neçarî welatên xwe hêlane û li derve dijîn, dikarin karên baş encam bidin jî, lê dîsa xebata rast û durust ew e ya di nav cergê welatî de diête kirin. Pirraniya serkirdên Xoybûnê li Şamê, Antakya, Bêrût, Qahîre, Paris û Londonê dijîyan. Lê welat pêdivî wan bû. Dema Memduh Selîm Beg Agirî û rewşa şoreşgeran ji nêzik de dibîne, hingî dizane ku mesela şoreşê, ne wilo hêsan e. Belku;mirovên xweragir, qehreman, bêhinfirêh û şarezaya divê. Belê;yê li ber serma, tirs, têhin, birçîbûn û bomban dijî, ne mîna wî ye yê ku li dervey welatî, li cihên bilind û tena dijî. Uzun bi navê Memduh Begê dibêje: "Ma mirov dikare xebatên wan û xebatên van canfidayan bide ber hev? Memduh Selîm Beg, têdigihê;ev cihana şer û xwînê û cihana derve, wek rengên reş û spî, ji hevdu cihê ne." (Siya Evîne, rûp. 135)

Di mesela efûya rejîmê û vegera Memduh begê de, dergeha li ber xwendevanî vedike û wî radikêşe tiştên girîng. Wî şiyaye rojên bûrî bi yê niha ve girê bide û paşerojê jî bide munaqesekirin. Erê;niha bi hezaran kurd, ji neçarî welatê xwe hêlane û li yê biyanî dijîn, dijmin jî bihayê wan dizane, lewre ji her çend mehan carekê efûyekê derdixin. Lê di wan efûyan de, ji destkevt ji bo mîletê kurd nîn in. Anku dijminan mebestên çepel hene. Evca mirovê bi dehan salan xebat û bizav ji bo hindêk armanca kirî, dê çawan bi efûyên vala razî bibe! Wî divê bêje, eger hindêk bi efûyên dijmin bêne xapandin, bila xwe hişyarkin ji ber ku vegera welatê jî"Divê li gor hin qaîdan be. Gava me her celeb qayide û bawerî dan bin lingên xwe, hingî mana jiyana çiyê?(Siya Evîne, rûp. 180) Erê; bi dirêjiya dîroka mîletê me û xebata wî ya xwînawî, her dijminî ji neçarî efû bo xelkê me yê şoreşger derxistiye. Dijmin rola girîng ya ronakbîrî û welatparêzên kurd li derveyî welat dizane. Ew têdigihê ku

xwepêşandaneke, protestek, nivîsîn û pirtûkek çî dikin.

Lewre ew ne bes bi efûyan, belku: bi dehan riyên din jî, hewil dide ku ronakbîr û şoreşgeran ji derveyî welêt rakêşe bin sîbera xwe û paşî bêrûmet û serşûr bike, yan jî bi pîlanekî bikuje û berze bike. Erê hêştî "zor û zulum li welatî her berdewam e. Ma ev çend xebat, ev çend zehmetîkêşan, derd û keder, ne ji bo azadî û serbestiya kurdan bû? Gelo ew niha vegere, ew dê li xwe mikur neyê? Ew dê îxanet li xwe, li jiyana xwe, li doza xwe û li gelê xwe neke? Ew dê bi vî awayî siyaseta rejîma Tirkîyê nepejirîne?" (Siya Evînê, rûp. 179) Belê; Mehmed Uzun divê bide xuyakirin ku ronakbîr û welatparêzên kurd li derveyî welat, plan û nexşên dijmin têk didin û ji bo mafên xwe yê rewa dixebitin. Dema miletê me giha azadî û serbilindiyê, hingî dê efûyên dijmin bi dawî bînin, nexo dê her berdewam bin, lê kes guh nedetê. '

* * *

Dem a Xaniyê nemir ev çend rêzên xwarê ve-handin:

"Ez mame di hikmeta Xwedê de, Kurmanc di dewleta dinê de,

Aya bi çî wecîh mane mehrûm? Bîlcumle ji bo çî bûne mehkûm" (Siya Evînê, rûp. 218)

Hingê wî baş dizanî ji bo çî bûne mehkûm. Her wisa Memduh Begê dizanî ji bo çî? Niha Mehmed Uzun jî dizane ji bo çî? Lê ya girîng ew e ku sêsed(300) salên pirr kuştin û wêran kirin, hêştan me nekiriye-Yan me neviyayebersiva wê çendê bidin!! Her wisa xelkê me-yan rêberên me-çî wîc û mîfa ji serbûrên berê wernegirtiye. Ta niha bi dehan serhildan û şoreşên kurdî yê hatine kirin, lê ji ber sedemên xuya û ne xuya, hemî ji van çûne. Uzun divê bi navê Xanî, Memduh û xwe jî, dîsa vê pîrsyarê bike û li benda bersivê ye. . .

* * *

Ew xwendevanî radikêşe nav dîroka pirr

rûdan, şewat û derdeserî. "Niha payiza 1926'an e" (Siya Evînê, rûp. 32) Dema hevalê wî yê çerkez, pîrsyara dest û darê welatî dike, Memduh Selîm Beg dibêje:

"Par li Kurdistanê, qetlîamek mezin çêbû. Tirkan gelek bîrewer, rênas û pêşewayên me bi dar ve kirin." (Siya Evînê, rûp. 32-33)

Hingî xwendevan hizir dike. Par, an ku sala 1925'an çî bûye? Ew çî qetlîam bû? Bi germî dipirse. Erê; di wê salê de, şoreşa Şêx Seîdê Pîran, bi destên kevneperestên tirk, hatibû ji nav birin. Li qada bajarê Diyarbekirê, ji pêncî rêberên kurd bêtir bi dar ve kiribûn. Welat wêran kiribûn û bi sedan karên hov li dijî miletê me yê bê guneh encam dabûn. Her wisa helwêsta Sovyetê jî destnîşan dike ku dema şoreş ber bi têkçûnê diçe, çawan dergêhen xwe digire û çî alîkariyê nake, ji ber ku berjewendiyên wê di gel hukûmeta Tirkîyê hebûn. Hingî her çî bîr û baweriyên mirovatî û pîrensîbên Marksîzm-Lenînzîmê hebûn di beryîyave dan.

"Tirkîye hukûmeta Sovyetê ber bi xwe kişandiye. Hikûmeta Sovyetê alîkarî li serhildanê nake û deriyên xwe ji şervanan ragirtiye." (Siya Evînê, rûp. 147) Lewra dema xwendevan diçe nav dîroka xwe, ew agehdarî rûdanan dibe, egerên têkçûna şoreşê dizane, dost û dijminan dinase û li riyên rizgarbûnê jî digere. Ji ber ku yê dîroka xwe nenase, ew neşê bi durustî berevaniyê ji miletê xwe bike.

Dem a Memduh Beg, ji ber sitem û tadeya rejîma Tirkîyê direve û digihê Antakyayê. Ji layekê ve, ew dibe mamosteyê zimanê ferensî-Pirraniya ronakbûrên kurd, Bedîrxanî û yê din-bi alîkariya ferensîyan dijîn û kar û barên xwe bi rê ve dibin. Lê ji layê din ve, pirraniya serkaniyên dîrokî, xuya dikin ku "Ferensîziya destê here dirêj, di alîkariya Kemalîya de, ji bo şikandina şoreşên kurdî, hebû," (14)

Lewra mirov wan ronakbîran, mîna berxê Isê Dela dibîne(15), ev kare jî tevaya dijminên miletê kurd encam dane û heta niha jî berdewam e û nimûne jî mişêne. Uzun viyaye xuya bike

ku divê mîletê kurd stratejiya xwe rohnî bike û pišta xwe bi dijminan germ neke. Eger dijminêk, alîkariyê jî bike, ew pîlan û nexşên xwe hene. Lê, divê kurd, şareza û pispor bin û xwe ji wan pîlanan bidine aliyekî.

* * *

Ew mesela behî û dozexê, berovajî pirtûkên ayînî xuya dike. Ew dibêjin: "Agirê dozexê pîr germ e û yê ku gunehê wî pîr bin, wê bikeve nav agirî û bişewite!" "Lê dema Memduh Selîm Beg, dikeve nav agirî. "Heyret, tu germî tune. Na, carina heye, carina tune. (Siya Evînê, rûp. 215) Her wisa pesin dide. "Ev agirê xopan ku her kes jê ditirse, ev e?" (Siya Evînê, rûp. 215) Ne agir, ne jî sotin heye. Nexî çawan "Ew di nav gulîkên êgir de, hêdî hêdî digere. Agir. Agirî" (Siya Evînê, rûp. 215) her çend vê meselê ne ji Mehmed Uzun destpêkiriye, belku; bi dehan zana û filozofan ev çende destnîşan kiriye, lê girîng ew e ku hêştan di nav mîletê me de heye, cihê rêz û tirsê ye jî. Lewra li ser peyvîn û vekolîn, karekî pêwîst e.

* * *

Şorşa Agirî têk diçe û Memduh Selîm Beg, bi dilekî şikestî ji wexera xwe vedigere, lê Ferîhayê mêr kiriye. Dipirse, lê ew neşê dest ji mêre xwe berde! Eve jî wê çendê xuya dike ku nivîskar xem û kovanên wan, dihavêje ser milên adet, rewşt û torên kirêt û ne jêhatî. Uzun bi zimanê wan dibêje: "Mirin ji bo adetên kirêt. Bila asteng di rîya evîndaran de nemînin. Da ku jiyana xelkê delal ser û bin nebe. "Rast e ku ev babete, mişê di stiran û çîrokên folklorî de, hatine destnîşankirin û xelkê baş jî li dij rastiyayê, lê Uzun bi rengêkî ciwan ev çende pêşçav kiriye. Dîsa jî şarezatiya xwe, keçeke çerkez dike berdilka Memduhê kurd. Yê derbeder û sirgûnê welatê xerîbiyê. Da ku bi wê çendê eşkere bike, ku her çend Kemalîyên faşîst, hewil didan ku mabeyna mîletên di nav Tirkîyê de dijîyan têk bide û pîlanên çepel bigêrin, lê dîsa nekarî vî sînorî dane û biratiya kurd, çerkez

û ermeniya jî ku-jî ayinekî din bûn-têk bide. Lewra "Bingehê debê jêhatî û nemir ew e ku biratiya mabeyna xelkê bindest û zorlêkirî peyda bike. Xelkê ku di nav civatekê de, di gel hev dijîn û ji bo hev xebatê dikin." (16)

* * *

Bi giştî xelk wisan hizir dikin ku nabe û karekî kirêt e, mirovê şoreşger, carina bi xweşiya bedenî, araq û keyfê ve mijûl bibe. Belku; divê hertim paqij û bêguneh be, çî karên ne di rê de neke. Lê Uzun naxwaze qehremanê xwe, mîna mesîhî xuya bike. Ji ber ku ew jî mirov e, hej araq û bedenên nazik dike, rastiya dengê dil û mêjiyê wî didane ber çav. "Şevên bêxew, carina ji bo xebatê, carina ji bo qesta felekê. Dengên kemaçe û keçên xama yên Yewnanî. (Siya Evînê, rûp. 61)" Gava daxwaza bedenê li Memduh Begê tê xezebê, ew xwe davêje otelên Şam, Heleb û Bêrûdê. " (Siya Evînê, rûp. 195)

* * *

Folklorî kurdî, deryayeke mezin û pîr e ji çîrok, stiran û dehan babetên girîng ên din. Nivîskarê şareza, dikare gele mifay ji wan wergire û berhemên xwe pê dewlemend û bi hêz bike. Lewra Mehmed Uzun kariye sûdê ji çendî çîrok û stirana wergire, mîna: Binefşa Narîn, Xec û Siyabend, Mem û Zînê. Her wisa şiyaye dergê helbestvanê mezin, wek: Xanî û Cizîrî jî biqute û romana xwe bi dirr û mirariyên wan bixemilîne. Dîsan kariye li dîf stiranên kevin û dîrokî bigere û romana xwe pê bi hêztir bike û di ciyên xwe de bi kar anîne.

*Agirî, Agirî tu agir bûyî
Li nav ketî, serbilind bûyî
Li ser Kurdistanê çira bûyî
Hilbe Agirî, hilbe agirî"*

(Siya Evînê, rûp. 130)

Her wisa jiyana Ferîhayê bi ya Binefşa Narîn ve girê dide û vê stirana pîr mana, miştî wênên

şîrî û daxwazên dilê şewitî, bi zimanê Ferîhayê dibêje:

*Bila mêrê meriya bi dilê meriya bî
Bila nan hebî û dew tune bî
Bila xwarina meriya garisê bi gilgîlî bî
Bila lihêfa meriya ezmanê bilind bî*

.....
*Bila cihê meriya ne li vir bî
Li sinorê Ecem û gêwir bî*

.....
*Bila mêrê meriya ne bi dilê meriya bî
Bila sibê heya êvarê ne kar bî, ne şuxul bî
Xwarin û libas pirr bî
Dilê meriya tim bi kul bî. . .*

(Siya Evînê 185)

* * *

Di hunerê nivîsînê de, Uzun hindek xeletên teknîkî di avahiya romanê de kirine, bo nimûne:

Ew dibêje: Mêrê têrbejin dirêj(Siya Evînê, rûp. 14)

Lê dema jinên Antakyayê, pesnê wî didin, dibêjin:Merivekî bejin navîn, zirav (Siya Evînê, rûp. 26)

Ew dibêje:Di bajarê biçûk de, taxa biçûk. Di taxa biçûk de xaniyê biçûk(Siya Evînê, rûp. 81)Lê dema Memduh Beg diçe jor, dibêje:Deriyê odeya rûniştinê. Deriyên girtî yê odeyên din. (Siya Evînê, rûp 82) Odeke mezin, li gor adetên çerkezan raxistû(Siya Evînê, rûp. 32)

Ew xanî wisa xuya dike ku mezin e, çend odeyên wî hene û ya rûniştinê jî fireh î raxistiye, ne ku biçûk e!

* * *

Zimanê kurdî li Kurdistanê jorî, her ji sala 1923 an hatîye qedexe kirin. Lewra çî dergehên zanîn û fêrbûnê nebûn ku xelk pêş ve biçû û layên tarî rohnî bike. Ne xwendîgeh û

pirtûkxanên kurdî, ne kovar û rojname, ne radyo û ne jî televizyon. Di rewşek weha de, li jêr perdeke reş de, dê çawa millet bi pêş bikeve, edebiyat û çanda xwe bi pêş de bibe!Ev e hemî sedemên paşdemayîna milletê me bûn, lê digel hindê jî, ronakbîr û nivîskarên me, asteng têk dane û xizmeta ziman, edebiyat û çandê kirine, mixabin ew mîna tiliyên destan bûn. Lê belê;di van salên dawiyê de, bi dehan nivîskar û ronakbîrên kurd peyda bûn û rewş ber bi pêş de birin. Mehmed Uzun bi xwe dibêje:"Ez sala 1972 di zîndanê de fêrî xwendin û nivîsandina kurdî bûm. (17)

Lewra eger kêmasî jî di zimanê wî de hebin, tiştêkî normal e, çinku"her çend pêngavên me kurt in, lê girin ew e ku em ber bi pêş ve diçin. (18)

Her çend ta ku niha gelek meselên ziman û rênivîsê, nehatine çareserkirin û zimanê vê romanê(Siya Evînê)jî, ji romanên wî yê din bi hêztir e, lê dîsan ew ji kêmasiyan rizgar nebûye. Peyvên biyanî, darristina hevokan, bi karanîna hindek peyvnan ne di cihê xwe yê dirust de, bo nimûne:

Muqedes = Dibe Pîroz
Sirr û esrar = Nihênî û nependî
Şerq = Rojhelat
Esas = Bianaxe, şengiste
Lewhe = Keval
Wezinandin = Kêşan
Letîf = Nazik, rind, ciwan, narîn
Tecrube = Serbûr, bûyer, serpêhatî
Zikam = Persîv, helamet
Hereke = Bizav, bizotnewe
Xof = tirs, sehim
Xerbe = Kavil, wêran,
û gelekên din. . .

- Bêyî ku ew hay ji taya evînê hebin(rûpel 76)

Ya rast ev e: Bêyî wan hay ji taya evînê hebe. (yek taye)

- Dapîra min ew fêrî min kiribû. (Rûp. 106)

Ya rast ev e: Dapîra min ez fêrî wan kiribûm.
- Giyanê min ezîztir ji hevalên min, ji ev qehremanan nîne. (Rûp. 159)

Ya rast ev e: Giyanê min, ji hevalên min van qehremanan ezîztir nîne.

-Tu divê bizewicî. (Rûp. 200)

-Jinek divê li mala te be. (rûp. 200)

Ya rast ev e: Divê tu bizewicî?

Divê jinek li mala te be?çinku firman e (Emre)

* * *

-Mistek ronahî direşîne ser kaxezê. (Rûp. 119)

Dema çiray sînalîya xwe direşîne jorî tarî, ji nû wî misteke nîska berda binê tirkî.

-Ez ji we re qehwekê bipêjim (Rûp. 64)

Nanî bipêje, lê qehwekê ji me re çêke.

-Di odeke stûr ya Hotel central de. (Rûp. 116)

Darekê stûr bîne, lê di odeke mezin de razê.

-Hebûna wê germiyek dide odê û tiştên odê. (Rûp. 40)

* * *

Di nav rûpelên vê romanê de, gelek rûdanên girîng hene: Şoreşa Şêx Seîdê Pîran, Agirî, Kurd Tealî Cemiyetî; komela Hêvî, Partiya Xoybûn; Hewlwêstên welatên Sovyet û Îranê, Hovîtiya hukûmeta Tirkiyê, qehremanên xelkê me, Xiyaneta hindekan (Mehmed şukrî Segman). Her wisa pirr e ji babetên siyasî, civakî evîndarî û edebî. Xuyaye ku Mehmed Uzun pirr zehmet daye xwe, ta ku kariye bigihe van rûdan, cih û biukan. "Qehwexana Abdulla çawîşê erxeniyê, cihê Hêvî li sîrkeciyê, li hember postexana nû, di xaniyên Erzuromiy-an de. "Her wisa di nav rûpelên rojname û kovaran de jî gerhaye, xwe gihandiye gelek qulaçên jîna mîletê kurd. Bi vê çendê jî, romana xwe xemilandiye.

Her çend mîletê me, di vê dema nazik de,

pêdivî edebê realîte û xweragirtiye û ev romana dikeve xana romana romansî (Xerîbî, tenhayî, derdeserî, bêxwedanî, xem û kovanên giran, bêçareyî û bêrêdîtî bi dawî hatiye)lê Siya Evînê ji layekî ve, baştirîn romana Mehmed Uzun e ji layê din ve jî, ji romanên here serketiyên me ye û qilaçeke vala ya pirtûkxana kurdî pirr kiriye. Em hêvîdar in li ser nivîsînê berde-wam be, lê girîngî ne ew e ku miş binivîse, belku; ew e ku berhemên jêhatî yên hosan pêşkêş bike.

1. *Hesen Caf, çîroka nû ya kurdî, rûp. 19. çapxana Elai. Iraq 1979.*

2. *Her ew serekani, rûp. 24.*

3. *Kovara Beyan, hejmar 126, befirbar, Iraq.*

4. *Husên Arif, çîroka huneriya kurdî 1925-1960, rûp. 112, dezgeha roşenbîrî û belavkirina kurdî, Bexda, Iraq 1977.*

5. *Sebah Xalîb, jin di çîroka kurdî de, rûp. 10, dezgeha roşenbîrî û belavkirina kurdî. Bexda, Iraq 1979.*

6. *Nizar Mehmed Seîd, kes di kurteçîrokê de. Kovara dengê me, hejmar 4, rûp. 65, Dihok 1989.*

7. *Husên Qebanî, hunerê nivîsîna çîrokê, rûp. 8, dezgeha çiyay, Bêrût 1979.*

8. *Husên Arif, çîroka hineriya kurdî, rûp. 10.*

9. *Reca Alneqas, helbestvanê xweragirtinê, rûp. 91. Dezgeha erebî ji bo vekolîn û belavkirinê, çapa sêyan, Bêrût 1972.*

10. *Mehmed Uzun, Siya Evînê, rûp. 9, Orfeus, Stockholm, Swêd 1989.*

11. *Hesen Caf, çîroka nû ya kurdî, rûp. 24.*

12. *Heme Seîd Hesen, pêşgotineke dirêj ji bo komeleke kurteçîrokan, rûp. 12-13, Stockholm 1990.*

13. *Heme Seîd Hesen, erê form ji naverokê girîngtir e? Rûp. 4. Yekîtiya Nivîskarên Kurdistanê.*

14. *Kovara çanda kurdî, hejmar 1, rûp. 90. binkê çanda kurdî, London, çiriya pêşîn 1988.*

15. *Ji bo ku paşayê Amêdiyê, bawerî bi aqilê Isê Dela bine, jê re dibêje: "Vî berxî bibe û piştî meheke din bine ve, lê ne qelew û ne jî lawaz bibe, min her wek niha ji te divê. Piştî hizirkirinê ew pilana xwe daînit. Her roj bermilkê giyay di dete berxî, lê êvarî serê Gurgî nişa dide. Lewra ji tîrsa Gurgî, her çi xwarî diheline. Piştî mehekê, her weh berê, berxî ji paşay re vedigerine. Ew ji pirr bi aqilê wî dixweş dibe.*

16. *Georg Lukacs, vekolîndî realîzmê de, rûp. 38. Dezgeha unîversîtê ji bo vekolîn û belavkirinê, çapa sêyan 1985. Wergêrandina DR. Nayîf Biloz.*

17. *Kovara Wan, hejmar 1, rûp. 37, Stockholm, Swêd 1992.*

18. *Ji peyvên Lenin e.*

*Roj 16. 5. 92"Yekîtiya Nivîskarên Kurd - Swêd"li Stockholm semînerêk saz kir, ev vekolîn di wê semînerê de hatiye pêşkêş kirin.

SIBEHA ÎLONÊ

Arjen ARÎ

Di sikakan de
tenqan erd dicût,
li serê qorziyan nobetdar
û panzera
mîna gura
tirs belav dikir...
Wê sibeha îlonê
hîn reş li erdê
ew çi derba ji xafil de bû?

Temara xewê ji ser çavan bavêjin.
rom tê!..
rom...
bi tenq û topên xwe
wê sibeha îlonê
da zilmê pir bike
birawo,
da me bidin hevdu di hepsan de;
da geman li hişê azad xîn,
rom tê!
rom!..
ji xafil de...

Derketin meydanê,
kûçikên maldaran;
nobetdarên kedxwiriye;
ên ser û pî bi stêrk;
ceneral
general
amîral...

û...
emir dan ên bin xwe...
tirs belav bû
tirs kete çiyân

nava gundan
sikakê bajaran
tijî eskerin
zilmê dikin,
mîna tu nan belav bikî
êşê didin xelkê,
û şînê dihêlin li dewsa xwe,
şînê;
bi hêsir û girî...

zilmê dikin
zilmê.
zilma kesnedî
me dî:
birawo qondaxtiving
serposk;
û daliqandin...
û di nava gundan de
şilfî adem
lêxistin;
û xeberên bê rê;
bûne pênc pere
jin
û xuh
û dê...

Namûsa me
di nav destan de ma;
em
di nava daran de
ne axîn kar dike
ne jî şaq û waq
me kîjan çûk peritandibû?
birawo,
ji kîjan hêlinê me hêk

dizîbûn?
ku ev tore
hatin serê me.
Xerc avêtin ser me
bi zorê
îsleh bêş kirin
me zêrên bûka dericand
û me dan
di qirnê bîstan de bê fedî
birawo,
mêtingehkarî?..

Pênc sal çê bûn
bi hejmar
pênc sal.
ne zilm sekînî,
ne jî asaq kêm bûn.
û şîn
hîn jî dom dîke
hîn jî
mîna rojên pêşî,
wê sibeha îlonê...

ÇARÎN

Ne bi agir, ne bi stirana
ev du buhar e te pîroz nakim,
çi bû wîlo jî min û te
çi bû, ka bêje, da ez bang kim.

83 Nisêbînê

ÇEND GOTIN DI DERHEQA ESMA OCAK DE

Husên DÜZEN

Ev bûn zêdeyî deh salan ku pê nûs di destê wê de ye û bê etlayî dinivîsîne. Heta niha wê sê roman û sê pirtûkên kurteçîrokan pêşkêşî xwendevanên Tirkîyê kirine. Ev ciwanika ku li gundekî Diyarbekrê rûniştîye û bi berhemên xwe di demek kurt de nav û deng daye jineke kurd e.

Lê ew di nav xwendevanê kurd yê ku bi tirkî nizanin de pir nayê naskirin. "Nameya ku Hat Gund" kurteçîrokek wê ya duwemîn e ku bi kurdî tê weşandin. Di sala 1988'an de kek Zinarê Xamo kurteçîroka wê ya bi navê "Pîreka di kelekê de" wergerandiye kurdî û ew di rojnameya Armancê de weşandiye (Armanc, hej. 82).

Ez li vir dixwazim bi awakî pir kurt Esmâ Ocak bi xwendevanên NÛDEM'ê bidim naskirin:

Xwişka awûkatê kurd Canîp Yildirim Esmâ Ocak di sala 1928'an de li Diyarbekrê hatiye dinê. Piştî ku wê biryara xwe ji bo nivîskariyê daye û pê ew li gundekî nêzîkî Diyarbekrê bi cih û war bûye. Pirtûkên wê yê çapbûyî ev in:

- Berdel (Berdêl), kurteçîrok, 1981
- Kirklardaginin Düzü (Berîya Çiyayê Çelen), kurteçîrok, 1982
- Kervan- Serva, roman, 1983
- Sara sara, kurteçîrok, 1987
- Kuyudaki Ses (Dengê Di Bîrê De), roman, 1990

- Muş Gürcüsü (Gurciya Mûşê), roman, 1991

Nivîskarê hemû pirtûkên xwe bi tirkî nivîsîne. Esmâ Ocak nivîskara zimanê tirkî ye. Lê babeta pirtûkên wê jiyana merivên li Kurdistanê ye. Ew bi piranî li ser rewşa gundiyan Kurdistanê û bi taybetî jî li ser jiyana jinên kurd radiweste. Esmâ Ocak li gund dijî û jiyana gundiyan kurd baş nas dike.

Ji bo kurteçîrokên xwe yê ku sala 1981 di pirtûka wê ya bi navê "Berdel" de hatine çapkirin û "Nameya ku Hat Gund" jî yek ji wan e.

Nivîskar weha dibêje:

"Min bi pêşkêşkirina kurteçîrokên xwe anî zimên ku mafê jinan li van deran di çi eyarî de ye. Min li kehremanên xwe ne wek temayekê wek wesiyetek kurteçîrokê nerî. Min hewl da ku ez wan di dinya hisên wan de binim ber çavan. Gelo ev tişt bi min re çû serî, ez jî nizanim. Tiştê ku ez dizanim bes ew e ku min bûyer û tiştên min dîtibûn, bêyî ez edebiyatê bikim, min ew bi zimanekî zelal guhezandin."

Esmâ Ocak ji bilî kurteçîrokên xwe yê modern gelek stiranên şînê û evîntiyê yê gelêrî di kurteçîrokên xwe de bi karanîne. Bi vî awayî beşek ji zargotina kurdî ji xezeba jibîrbûnê rizgar kirine.

Lê wê, wek ku hevaleyê min di nameyeke xwe de ya li ser Esmâ Ocak ji min re nivîsibû,

gelek tiştên kurdî "tirkandine".

Ez bawer dikim ev mesela "tirkandinê" tiştêkî pir girîng e. Ew kesên ku bi tirkî dinivîsînin(eslê. wan tirk yan kurd be) û di berhemên xwe de kilam û çirokên edebiyata kurdî ya devkî bi kar tînin, divê ku bizanibin ku berrisîyariyek vê kirinê jî heye. Ku edebiyata kurdî ya nivîskî pêşketî ba, wê ev yeka ha ewqasî nebûya problem. Lê ji ber ku edebiyata kurdî ya nivîskî hîn ewqas bi pêş neketiye û keys nedîtiye ku gelek berhemên xurt biafirîne, nivîsandina berhemên edebiyata kurdî ya devkî bi zimanekî serdest wan dike malê wî zimanî. Ma ne xuriste ye ku bi demê re tiştên devkî ji bîr dibin û yên nivîsandî dimînin?

Bê şik Ema Ocak ne bi tenê ye ku wek kurdekê bi zimanekî biyanî berhemên xwe diafirîne. Hejmara ew kesên ku bi eslê xwe kurd in û bi erebî, farişî, yan jî bi tirkî dinivîsînin bi sedan in.

Bi tirkî dinivîsin lê bi kurdî dişewitin

Helbestvanê kurd yê bi nav û deng û wezîrê çandî yê Kurdistana Iraqê şêrko Bêkes ji bo nivîskarên bi eslê xwe kurd in û bi erebî dinivîsînin, weha dibêje "Bi erebî dinivîsin lê bi kurdî dişewitin".

Ev gotinên şêrko Bêkes ji bo wan kurdên ku bi farişî û tirkî dinivîsînin jî derbas dibin.

Minaqêşeyek di nav ronakbîr û nivîskarên kurd de li ser van kesên ku bi zimanê serdestan dinivîsînin pêwîst e. Ji ber vê yekê ez li vir çend têzan ji bo minaqêşe pêşkêşî xwendevanan dikim:

Çend Têz ji bo Minaqêşekirinê

1. Nivîskarê dewletêkê neteweyekê, gelekî yan jî eşîrekê tune;nivîskarek yê wî zimanê ku ew pê dinivîsîne.

2. Meriv nikare cihêtiyekê têxe navbera "Nivîskarê Kurd" û "Nivîskarê Zimanê Kurd". Nivîskarê kurd ew kes e ku bi kurdî berhemên xwe diafirîne, ango zimanê kurdî bi kar tîne.

3. Kesekî kurd dikare bi zimanekî biyanî gelek tiştên çê ji bo kurdan binivîsîne. Ew dikare bi alîkariya wî zimanê biyanî bibe welatparêzekî kurd, lê bêyî ku ew bi kurdî binivîsîne nikare bibe nivîskarê kurd.

4. Nivîskarên ku bi eslê xwe kurd in û nivîskarên zimanê tirkî ne, ne homogen in; gerek meriv wan nexe kategoriyekê. Ew di nav xwe de pir celeb in:wek mînak Ahmed Arif, Ema Ocak û Yilmaz Odabaşî bi tirkî dinivîsînin, lê kurdîtiya xwe jî înkâr nakin. Lê kesên wek Bekir Yıldız hem bi tirkî dinivîsînin, hem jî xwe tirk dihesibînin.

5. Bê şik ji bo wan kurdên ku di zaroktiya xwe de kurdî fêr nebûne- ya ne li nav kurdan mezin bûne, yan jî dê û bavên wan ev keys nedane wan- nivîsandina bi kurdî pir dijwar e. Ra li van kesên wanî dibê. Lê ew kesên ku bi zimanê kurdî mezin bûne û li malê bi kurdî dipeyivin, lê nivîskariya xwe bi zimanên hikimdarên biyanî dikin, ew di nepêşketina zimanê kurdî de xwedî pişk in. Divê ku ev kesên han dev ji pseudonivîskariya xwe berdî û milên xwe bidin wan kesên ku kurdiya xwe ya malê kirine zimanê berhemên xwe yên edebî û zanistî.

6. Rewşa nivîskarên afrikî, amerîka latînî û kurd ne wek hev e. Meriv nikare bêje ji ber ku afrikayan bi firansîzî, portekîzî û îngîlîzî berhemên xwe nivîsîne, gerek nivîskarên kurd jî bi tirkî, erebî û farişî binivîsin. Ev ramanek dogmatîk e:Li welatên Afrika û Amerîka Latînî dijitiya di nav mêtîngeh û mêtinkaran de, xwe wek dijitiya di nav nijad û olan de derdixist pêş.

Ola kurdan û yên mêtinkaran yek in. Ku nivîskarên kurd di rewşek wilo de zimanê xwe berdî û bi zimanê hikimdarên biyanî binivîsînin, ew tîrba gelê xwe bi destê xwe (ji hêla çandî de) dikolin.

Armanca min bi van têzan ne ew e ku ez kesî biêşnim. Bê şik gelek kurdên ku bi zimanên biyanî dinivîsin berhemên pir hêja tînin pê. Ew li ba min jî gelek berêz in. Ez hêvîdar im ku ev têz karibin minaqêşek pir bi ber di nav pîspor, nivîskar û ronakbîrên kurd de vekin.

NAMEYA KU HATE GUND

Esma OCAK

Werger: Husên DÜZEN

A hmedê ku ji berî sê mehan ve di nûavakirina xaniyekî kevnare yê li kêleka behrê de karkerî dikir, ji gundê Diyarbekirê, ji Kazancî bû. Gundiyên der û dorê yên ku çûbûn Stembolê û vegeyabûn, dawiya qal kirina wê netanîn. Wan tewr qala jinên xweşik û bi bêhna erzan, behrê, papûr û wekî din qala tranway û tunelan dikirin. Bi kurtî ji ber ku wan bi heyranî qala tiştên ku wî nedîbûn kiribûn, wî bi daxwazek bê ragirtî, zaroka xwe di hemêza jina xwe de hiştibû û bazdabû Stembolê.

Gava jina wî ew bi rê kiribû, ne xemgîn bû. Tewra ew bi kêf bû jî. Dê mêrê wê nameyên bi silav, bi evîni û pere ji Stembolê jê re bişanda; wê jî dê name bibira oda gund û bi yekî xwende bida xwendin. Bi vî awayî wê temama xelkê gund demek dirêj behsa nameya Ahmed, pereyên ku wî şandibûn û hezkirina wî ya ji jina wî bikira. Ev jî ji wê re bes bû û zêde bû jî. Ji ber vê yekê gava mêrê wê çû, wê zaroka xwe xistibû hemêza xwe û li paş gundiyên ku bi ser dolmîşê de kumişî bûn û ew bi rê dikirin, sekinî bû û bi awayekî kêfxweş dibişirî. Gava dolmîş bi rê ket, Ahmed jî bi kêfxweşî û bi rûyekî vekirî li jin û zarokên xwe nihêrî. Te digot qey kêfa wan tesîr li zarokê jî kiribû, ew jî bê hemdê xwe dikeniya.

Li ser riya malê ew pêrgî kê bihata,

- Ahmed çû Stembolê, me niha ew bi rê kir, digot.

Gava wê bi kêf wilo digot, Pîra Fatima ku weke cinekê bû lê vedigerand:

- Keçê raweste, xwe wenî nenepixîne, ew xetek name jî ji te re nanivisîne, ew tu peran jî ji te re naşîne, an jî ku ew sala bê Tangoyek Stembolî ku zarok di hemêzê de li vir ji dolmîşê peya bike, tu ê weke nepoxekê bifise. Yên ku wenî diçin me gelek fen û fûtên wan dîtine.

Xwîna wê hilkişiya mêjiyê wê:

- Dayika Fatma, dayika Fatma!

- Keçê kêf meke, kêf meke, Şemsa behlûlê.

- Tobe tobe, lê ez çi bikim, ma ez bigirîm?

- Here li mala xwe qenc bifikire.

- Lê Ahmed çû. Ma ku ez bifikirim wê çi bibe?

- Ka tu hebekî kûr bifikire wê hişê te bê serê te. Niha aqilê te bi hustekê li jor e, ji bo wê min ji te re got.

Ew derbasî hewşa mala xwe bû û derî li xwe girt. Şika pêşî hîna ku mêrê wê li ser erdê gund bû ket nava wê, ew weke gulokek berfê ya cemidî ku her digindirî mezin dibû, ew ji nişkê ve gelek mezin bû.

Di vê germê de berf li şevên wê dibariyan, ruhê wê bi hîseke bi tenê hiştî ya bê deng dahat girtin.

Ew nameya ku ew bi tas û wasiyek mezin li bende bû, piştî sih û pênc rojan hat, te digot qey ew ji wê şika ku pîra Fatma xistibû nava wê rizgar bû, name girt, hemêz kir û got: "Ox, Xwedêyo spas."

Bi kêfek weke ji bo bedewiyek pîrr mezin, name di dest de, wê zaroka xwe kir hemêza xwe û bazda oda gund. Eynî weke ku xeyal dikir, ji

xortekî xwenda re got:

- Zû bixwîne, li ser piyan zerf dirêjî wî kir.

Dest bi xwendina namê bû. Piştî silavan, ku rûpelek dagirtibû, Ahmed qala xaniyekî pîr bedew yê li ber behrê, ango qala wî xaniyê kevnare yê bi xanimnavmalî ku ew di nûavakirina wî de dixebitî, bi zêdebûn dikir. Piştî ku wî rexne li gemar û germa gundê xwe digirt û dû re wî nameya xwe bi wî awayî diqedand. ". . . Gotina min ji wan kesên ku nameya min dixwînin û yên ku li wê guhdarî dikin re ye. Hûn li wê derê li nav toz û kayê paleyê dikin, pûş cercere dikin, yan jî hûn benderan didêrin û ji german difetisin, ê min gava ez karê xwe diqedînim, ez dikevim dengizê. Ox ava weke qeşê. Papûr û gemî diçin û tên. Jinên bedew, keçên ciwan tev de tazî, tewre şilfî tazî dikevin dengizê. Ez bi sobahiyê digihîjim ba wan. Ew li min temaşê dikin û hey li min temaşê dikin. Ji ber ku ez di dengizê de me, tazî me û xweşikim jî. Lê ew ê ji ku zanibin ku ez karker im, gundî me? Em bi hev re dikevin qayîşê, em bi gogê dileyizin û bi wî awayî har dibin. Jinên vê derê ji canên xwe re comerd in. Ma Stembol ne Stembol e yabo, buhuşta bi horî ye, buhuşt e. Dil û çavên min vebûn. Xwedê sobaniya bi jinan re li wan deran bike nesîbê we hemiyar. De niha di nav xweşiyê de bimînin. . . "

Bi xwendina nameyê re rûyê Şemasa bi zerbûneke ku ji kederê derbasî hêrsbûnê dibû, hate guhertin. Bêyî ku namê bi şûn de bigire, ji nişkê ve ji odê derket, bi xezeb kete nava gund.

Wê nedixwest ku here mala xwe, kete rîyeke ku bê hemdî kete pêş wê.

Henîfa ya ku zaroka xwe li ber siya li pêş derî dixist xew got:

- Çi ye keçê, qey nama Ahmed hat?

- Hat. Ma te çawa tê derxist?

- Ehh ji hatina te ya odê kifş e. Jina ku mêrê wê li xerîbiyê ye, ji xeynî ku ew nama mêrê xwe li odê bide xwendin, ew ê here odê çî?

Şemsa got:

- Xwezî min hustê xwe bişkenanda û ez neçûma odê.

- Çire keçê, çî bûye, ma wî di nama xwe de

çi gotiye?

Weke ku bikeve ew li nik wê rûnişt.

- Tiştê ku pîra Fatimê gotibû wê bibe.

- Ma pîra Fatimê gotibû çî?

- Wê gotibû ku Ahmed ê bi tangoyekê re bi-zewice.

- Yadêê. Na lê ma ew zewicî ye?

- Ez ê ji ku zanibim. Bila ew serê wî bixwe, lê wer xuyaye.

- Tifû tobe. Ma ew jin ji te xweşiktr e?

- Ma min ew dîtiye, tu dibê qey min ew birnerda ha dîtiye?

- Dibêjin tango ye?

- Erêê, dibêjin ew tango ye.

- Lê wî çawa bê fedî ew tişt xistine nama xwe?

- Nexistiyê.

- Lê kê gotiye?

- Lê?

- Ma lome heye keçê? Ma ez ê bê sedem derewa bikim. Bi tangoyan re dikeve avê û bi wan re sobaniyê dike, ew bi wan re har dibe, tango wî diçibînin. Ger ku mêr bi jinê re tazî, hem jî şilfî tazî têkeve avê, henekan pê re bike, ma wê ew çi bike keçê? Ma wê mehrbirrîn pêwîst nebe? Ji xwe cennet minnet e.

- Wîî ruwê min reş be. Bi wanan re? Wê bîne, ma qey wê neyne? Ma namûsa xelkê li çolê ye lawo?

- Êêê wekî din çî?

- Rast e keçê, ma tu rast dibêjî, wî ev xistine nama xwe?

- Xistinê, xistinê. Mêze bike di nama wî de qet navê min derbas nabe, li zarokan napirse û qala peran jî nake. Dêrdê wî keç û jin in. Ew hew tê van deran. Wî ez û pitika min li navê hişt.

- Keçê meriv nebehecîne. Ji bo çî te ew xist rîya Stembolê, ma te nizanîbû ku malbata wî xerabe ye?

- Min ji ku zanîbû ku ew ê weha bike. Min got qey ew ê peran bişîne.

Henîfa,

- Wey wey li tiştê ku wê hêvî dikir mêzeke, got. Keçê ma tiştê ku karkerek distîne çî ye? Ew wek carûda tozê, nikare qirika xwe jî têr bike.

Mîna ku dibên "ben umarim bacimdan, bacim ölü acından"(Hêviya min xwişka min e, ew jî ji nêza dimire). Hem jî te ê bi vê gundîtiya xwe çi bikira ji peran?Tu bi mêr bû te xwe bê mêr hişt. We debara xwe dikir û derbas dibû.

Dengê wê bi girî, hêviyên wê ketî bûn.

- Min ê wek bajariyan merş, sobe û dîwanek bikiriya. Min ê balifên neqîşkirî çêbikira û bi-sparta dîwana xwe. Şevên zivistanê gava hûn bihatana, em ê li dora sobê rûniştana. Min ê bi wî teybek jî bida kirin. Me ê bi hev re li dengê Ayşe Şan guhdarî bikira.

Hanîfa dilê xwe bijand wan tiştên ku hatin gotin, te digot qey çê bûbû. Wê serê xwe doşî herdu aliyan kir û got:

- Hey gidî xayinê, te çima ev tiştan berê ji min re negotibûn?

- Weke ku min zanîbû wê çi bê serê min. Ez fikirîbûm ku "belkî nebe". Tu dibîne, nebû jî.

- Keçê wele ev tiştên ku tu dibêjî pirr xweş in. Xwedê giştî bike rizqê me hemiyan. Wey xwezî mîrekî wenî bikeve bin erdê. Binêre bê jin çi difikire û ew çi tiştên bêrê dike?Tu zarok û jina weke gulekê li ortan bê kes bihêle, bi xelkê re rabe û rûne, vê jî têxe nama xwe û bila ew li oda gund bê xwendin. Bila her kes herin mala xwe, ji jin û zarokên xwe re qal bikin û bêjin "Ahmed di çeman de bi jinan re sobaniya dike û wan bi sobaniya har dike".

- Ez ê çawa derkevim nava gund Hanîfa, ez rezîl bûme, rezîl. . .

Şemsa bi lez berê xwe zivirand aliyê dîwêr. Ji ber ku Xelîl û Husên çakêtên wan li ser milên wan, ji oda gund derketibûn û bi aliyê benderê de dihatin. Gava ku name li odê hatibû xwendin ew jî li wê derê bûn. Şemsa bi awayekî ku ew wan nebîne serê xwe pêl kir. Wan gavên xwe hêdî hêdî avêtin û gava gihîştin ba wan ji nişkê ve sekinîn.

Henîfa mizicandina henekpêkirina ku ji lêvên van herdu mêrên derdiket û xwe bera ser riwê wan dida hew tehmûl kir. Ew li wan rabû û got:

- Hûn çi sekinîne kurno? Ma tişteki ku hûn

bêjin heyê?

- Nama Ahmed. . .

- Bila nama wî rezîlî têkeve çavên we. Ma hûn bi tiştên ku wî kiriye

kêfxweş dibin?Wê bizewice. . Bila bizewice, hûn jî herin bizewicin. Hetanî di serên mêrên gund hemiyan de qoçelê çaqulî çê bibin, gava li nik hev bimeşin bila qoçelên wan di nav hev kevin.

- Diyar e ku jin pirr bedew e. Min li Stembolê pirr jin dîtine, lê ez pêrgî yeka nexweşik nebûme. Nig û destên wan jî gewr in, wek semûnan nerm in û bêhna miskê ji wan tê.

- Kuro kûçik. Jina bajarî û tewra jina Stembolî ma rêxa dewaran ji axur paqij dike, ku bêhna ne xweş jê bê?Ma ew tepikan çê dike, yan hevîr dike, ku destên wê bibin mîna çîpên mirîşkan?Ma ew li ser benderê serê xwe dixê ber xwe û sap dikute?Ma ew kayê dikşîne, ku reş û hişkolekî bibe?Ma ew çewalên şêst kilo davêje ser piştê xwe, ku piştê wê xûz bibe?Ma ew sibê û êvarî dewê bê rûn û nanê hişk dixwe, ku hestiyên wê derkevin der?Ma ew tî û birçî ji yên wek we bê dîn û îman lêdanê dixwe, ku riwê wê nekene?

Ji bo wan weke ku dibêjin "verin yiyelim, örtün yatalim, bekleyin ölmeyelim"(Bidin em bixwin, binixumînin em razên, bipên ku em nemirin). Helbet wê bêhna xweş ji wan bê, helbet wê destên wan weke nanê xas bin. Gelek ji wan zik û xavkên wan xetimîne, ji rûniştinê bez girtine. Ew odeyên xwe yên bi merş û xalîçan ji bi makînan rêj dikin, kincên xwe hemiyan bi makîne dişon. Lê em?Her şo ji bo ku em gemara xwe bişon, em sih çel satil av ji bîrê tînin, piştê em zendên xwe hildimêşînin û li ber teştan rûdinên. Wê got, ma ez hîn jî bihejmêrim, xweziya xwe bi zorê daqurtand û hilma xwe vekir. Ew kesên ku li ser piyan li hemberî wan sekinibûn hîn jî dibişîrîn.

- Heydê herin ji vir û mîna segan mekenin û mehêlin ku serê min bavêje. Herin ser benderan û ji gundiyan teva re qala qehpîka Ahmed bikin, belkî ew bê gund û para we jî tişteki bikeve, wê got û ji cihê xwe çeng bû û got "Tifû", wê tif ser çavên wan kir.

Xelîl:

- Kuro li Henîfa binêre, ew dîsa har bûye.
- Riya gotina xwe bizanibe û dû re bipeyive, tu di bin erdê keto. Ez ne seg im ku ez har bibim. Ew tiştê ku tu dibêje hûn in, hûûûn! Yella ji ber çavên min winda bibin!

Yekî yê din dehf da, bi bazdan çûn, li ser benderan çarmêrkî rûniştin.

Husên şefqa xwe xist nav çavên xwe:

- Hela werin millet. Ahmed zewicî ye. Nama wî vê gavê hat, wî got û bi hemû şahiya xwe qîriya. Gundî ber bi wî de hatin.

- Çi bûye, çi bûye?

- Ahmed zewicî ye, Ahmed.

- Çii, ew zewicî ye?

- Erê, erê.

- Bi kê re?

- Bi tangoyekê re.

- Wey weyy, nebêjin kuro.

- Ji bo çi em ê nebêjin bavo, mêrik zewicî ye.

- Hayê şemsa jê heye?

- Heye, heye.

- Siûd e. Rind kiriye, rind. . . Tango zendên xwe yên mîna berfê gewr û tijî bazin, hetanî bin çengan vedikin û datînin navê, saetek biçûk jî dixin destê xwe yê çepê. Oxx tiştêkî mexwe û li ba wê ramede. Welle wî pirr baş kiriye. Xwedê bike qismetê me jî.

Çend jin bi hêrs çûn ser wî.

- Bê fedî, bê terbiye.

- Ez ê çi bê fedî bim, aqûbeta wî li serê me tevan be.

- Hûn wê yekê nebînin.

- Ji solan ya kevin, ji jinan ya nû. Xwedê siûd daye xelkê, yê me jî salhê kor daye me bavo. Siûda me ji yên bi naz, ji tangoyan re nîn e.

- Hela deng meke kurmî, qet nebe tu bê deng be.

- Kurmî bavê te ye. Ox wa ye wî kiriye. Ma meriv jinên wek we gemarî bi yên xweşik û gewr naguhere?

- Ma ew jinên han, mêrên bi pantorên setre (setre ji erebî tê, ji cakêtê taciran, yê beskura wan rast û bi bişkrok re tê gotin)bi yên wek we

hustuelok, şefqa wan bi rûn û şelwar pînekirî diguherînin?

- Binêre, guhertiye.

- Erê, erê, em ê dawiyê bibînin, dawiyê.

Li ser benderan bû wek roja mehşerê. Hinan li hev bêr, melkes û melhêbên dar hildidan, carin û qêrin bi hinan diket, hinin din çer dikirin, hin ji wan jî dikenyan û dibişirîn.

Dengên wan digihan guhên wan kesên li ber dîwêr. Şemsa hê jî serê xwe yê pêlkirî ranekiribû. Henîfa ji nişkê ve be çenga wê girt û serê wê rakir jor.

- Keçê te çi serê xwe berdaye jêr mîna yeka ku qebhet bi ser de hatibe. Tu ê ji qehran bimire, ku tu li wan kesên li ser benderan ji bo xatirê bênamûsekî wek keran dizûrin, guhdarî bike. De rabe ser xwe, em herin malê.

- Wek bêxwedîmabûna min ne bes be, ez êdî ji her kesî şerm dikim, ne yê din lê xwediyê wî fedî dike. Qurbanê Hanîfe em zû herin. Wê niha yên li ser benderan bigihîjin cem me.

Zarokên xwe hemêz kirin û meşyan, ketin hewşê û koleka deriyê text ji paş de radan. Şemsa li sikafka odê rûnişt. Gava wê zaroka xwe danî ser hesrê, got:

- Pitûka min a bê bav, paşê ricifî û bi qêrin giriya. Lê belê, ji berevajiya nama xwe gava Ahmed sîngên qaşîşelyayî, piştên birînvebûyî bedenên çilmisî yên jinên bi bikînî, ku di qûmê de vezelyayî bûn, didîtin, hingî verşandina wî dihat. Bi hesreta dîtina gundê xwe û yê bi ka û çavên reş û vekîşî, rûyê girover ê ku ji tavê qemer bûyî, kirasên nimêjê yên li pehniyên qelişî, fistanê gulgulî yê jina xwe ya zehmetkêş, zarok li piştê, satil li mil ku diçû derên dûr bêriyê bû. Wî xwe bi wê hesretê davêt nav avê ji bo ku herareta xwe bişikîne.

* *Ev kurteçîroka E. Ocak ji pirtûka wê ya ku di sala 1982 an de di nav weşanên Tekin de bi navê BERDEL li Stembolê çap bûye, hatiye wergerandin.*

SÎNG Û PÎSTAL

M. TEYIB

Mueyyed TEYIB

D i dîroka gelê kurd ya tijî karesat da, ji ka resata buhara 1991 mezintir qet rwînedayne. Ew dîmen û wêneyên di rojname û televîzyonên cîhanê da belav dibûn dinya hejand. Yek ji wan dîmenên cergbîr jineke kurd ya rûniştî bû û cendirmeyekî tirk pîstala xwe li sînga wê dida. Ev helbesta pêşkêşî wê jina kurd e.

Ew sîng berî çardeh salan,
çîmeneke zozana bû
helalên sor

Li herdu milan sema dikir.
Ew sîng berî çardeh salan,
zinarekî Laleşê bû
hemî çava
digel rojhilat û rojava
tewaf dikir.

Ew sîng berî çardeh salan,
rûmeta mala giran bû
Sîng û dilê heft bira jê ra perjan bû.

Ew sîng berî çardeh salan,
lawekî kurd pawan kir û
dilê xwe li ser kire ala.

Ew sîng piştî çardeh salan,
du keviya li ser dada,
kela bayê eşqê lêda

heft zarokan jîn jê vexwar.
Ew sîng piştî çardeh salan,

çardeh caran lê bû nîhar,
çardeh caran reş û şîn bû,
çardeh terim hemêz kirin.
û bahoza reva reş hat
û li cergê Kurdistanê...
ew cergê evroke bûye
berderazînka cîhanê.

Ew sîng û
çîmen û
zinar û
rûmet û
keví û
goristan,

kete jêr pîstala cendirmeyê tirk.

Oh Agirî!

Ey berztirîn çiyayê kurd!

Te çav lê ye raneweste!

Yan bipeqe û kevirên xwe ji xwînê sor bike!

Yan jî heta ber piyên xwe sor bike!!!

Gulan 1991, Katrineholm

HEVPEYIVÎN BI D.ÎZOLÎ RE

Derwêş M. FERHO

D Îzolî ji çend salan û vir de xebateke hêja dike. Ferhenga Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî amade kir. Çapa yekê li Holanda, çapa duduyan jî li Tirkîyê bû. D. Îzolî li ser ferhenga xwe hê jî dixebite û wê fireh dike. Li ser vê xebata wî me ji bo xwendevanên NÛDEM'ê pê re sohbet kir.

Derwêş: Xebata edebî, di bin şertê xerîbiyê de pirr çetin e. Tu jî xebatek weha dikî, li ser ferhengê dixebitî. Ev xebat zehmetiyên taybetî bi xwe re tîne. Yan na?

Îzolî: Li Ewrûpa êdî mirov nikare bibêje "şerdên xerîbiyê". Wisa bû ye ku tu dikarî li her derê her cûre kesên welêt bibînî. Xebata edebî li gor kesan tê guhertin. Her kes li rêgayî rewîşt (karakter) û tuwana(qabiliyet) xwe li ser cûreyek edebî mijûl dibe. Lê min ferheng hilbijart. Pirsra jorîn de "Xebata ferhengî çawa ye, zehmetî çî ne?" ku ez vê yekê wekî du pirsan dipejirînim. Yekem: "Xebata ferhengê çawa ye?" Bersiv: "Kîjan ferhengê" dibêjim û berevajî jî pirs dipirsim. Bi gelmperî ferheng hemî weke hev in an jî wisa xuya dibe. Tu li bêja digerî, kom dikî, wan rêz dikî û şirove dikî. Paşê mirov bi edebî û zanistî li ser dixebite. Lê di piraktîkê de ne wisa ye. Ferheng hemû ne wekî hev in. Her zimanek ferhengek xwe heye, bi

D. ÎZOLÎ

taybetî karên xwe yên cûda cûda hene. Rêzkirina bêjeyan himê hêsan in, lê malbata bêjeyan, yanî bêjeyên ku ji bêjeyan derdikevin, ji bo wan ferhengeke kurdî mumkun nîn e, ku mirov wan bi cih bike, an jî li ser wan biryareke serbixwe bide. Wekî bêjeyên ku ji Agir an ji Ser de tî tu nikarî biryar bidî ku kîjan di bin hev de û kîjan di nava tekstê de wê bê nivisandin, yanî kîjan

biwêj e(terîm)an kîjan bêjeya hîmî ye. Wekok: Serêş, serêşandin, serbajar, serbajarî, ser de, serbijêr û hwd.

Biwêj û biwêjên lêkerî bi awayekî din idiom an semi idiom di kurdî de bi serê xwe problem in. Wekî biwêja "Ji bîr kirin, ji ber xistin" mîna bîr kirin, ber xistin jî dikare bête gotin û nivîsandin. Ferhengê de rêza wan gelek ji hev dûr e. Pirsar duhem: "Zehmetî çi ne?" de weşartîye. 1) Wekî tiştên ku min li jor got, ev yeka ha bi serê xwe zehmetî ye. 2) Pê re jî zehmetiyên bêjekomkirinê ye. 3) Nivîsandin, ew jî zehmetî ye. Gava ku bêje kom dibin û rêz dibin û li ser tete xebitîn divê bê nivîsîn jî. Kesê ku ji te re vî karî bike tune û divêt tu bi xwe binivîsî. 4) Çap û çapxane. Gava karpêkek ku amade dibe divê bête çap kirin. 5) Belavkirin. Tirsar mezin ev e. Hê ku te xebateke edebî destpênekirîye ev tirs û xov, a rastî ev fobî di dilê te de ye. Gelo di dawiya ev çend zehmet û kar û serêşî de ev karpêka min di nava gel de belav bibe an na, ku belav nebe ez ji bo kê an li ser ci kar dikim. Kesê din nizanîm, lê ez tim û tim di bin bandûra vê tirsê de jiyam.

Derwêş: *Li ser çi esasî tu gotinên xwe dide hev (sedema dûrbûna ji xelkê xwe).*

Îzolî: Li xerîbiyê bêje çawa kom dibin.

a) Weşanên kurdî. Gelek weşanên kurdî hene, bawer dikim besî me ne. Ger ku tu bikaribî tîpên erebî û kirîlî jî bixwinî serkaniyên herî girîng pirtûk, rojname û kovarên kurdî ne.

b) Kes. Wekî tê zanîn li Ewropa ji her perçeyên Kurdistanê mirov hene. Ger tîkîlî bi wan bikî û hinek jî hewl û zehmet li wan bigerî di navbera axaftin, pirs û şêwîr û galegal de mirov dikare gelek bêje bi dest xîne. Lê divê kaxez û pênûsa te di bêrtika te de be.

c) Ya herî girîng jî mirov bi xwe ye. Ez kurdî im û li gund mezin bûme. Dorhêla xwe û derdora xwe hemû dizanim û zarava an devoka herêma xwe jî jî bîr nakim. Ger hemû bêjeyên herêma xwe kom bikim, ew jî ferhengek e. Hewce nîn e ku ez hemû bêjeyên kurdî binivîsim lê ez ferhengê dinivîsim. Paşê ez li

vir mîsalekê bidim. Di dawiya 1992 an de ferhengek Holandî derdikeve. Ew di 150 salî de tamam bû ye. Çapa yekem di 1864 an de xuya dibe. Heta niha nizanîm ew çend caran çap dibe û niha bi 36 cildên xwe ve bi qasî 40.000 rûpel dertê. Tê de çend bêje hene ku her yek ji wan bi qasî 30 heta 40 rûpelan cih digirin. Bizane ku di pêkanîna ferhengek wisa de bi hezaran kes xebitîne û bi milyonan pere lê xerc bû ye. Tu nikarî vê bi Îzolî re beramber bikî. Lê ez ji wê netirsîyam, bawer ke di kurdî ger ez tenê çend mehan li ser bêjeya *ser û serî* kar bikim dê ew jî wek 40 an jî 50 rûpel cih bigire.

Derwêş: *Tu xebata xwe bi çi û bi kî din re dimeşîni, yan tu bi tenê bi îmkanên xwe kar dikî?*

Îzolî: Di destpêkê de min bêje li ser kaxizên ku xîzkên xwe wekî xerçerêz bûn, dinivîsî. Min bêjeyek dinivîsî û çend xêzik vala dihiştin û bêjeya duhem bi cih dikir. Dawî ku min bêje didît, ku rêza xwe li pêş bû min ew dixist wî cihê vala. Ew xebateke basît û paşverûhî bû. Lê ferhenga min ya yekem bi sîstema "Kartên kartonî" bû. Di ebata 8 û 10 cm. de min wekî 40.000 kart dane birîn û ji her bêjeyekê re kartek tîrxan kir. Lê niha nûjen bûme, li ser computere kar dikim. 2) Ez bi tena serê xwe kar dikim. Zor mixabin ku ew îmkanên min yê kolektîvî tune ye. Ji xwe ku 3-4 kesên ku bi hev re bixebitin hebûna wê ev ferhenga ha hê jî bi ser û bertir bûya.

Derwêş: *Hêvî û daxwazên te di rojên pêş me de! bi awayekî fireh.*

Îzolî: Ez ji zimanê kurdî gelek hez dikim. Em behsa Xanî û Hawarê, Cegerxwîn an Osman Sebrî nekin lê li Ewropa jî navên nû hene û hê jî me agahdarî li wan nîn e. Daxwazên min yê gelek baş hene, lê ez di hêviya xwe de reşbîn im (pesimist im). Ji ber ku -ha li welêt ha li der ve-ji bilî çend kesên dilsoz û welatparêz pê de kes zimanê xwe naxwîne û pê re mijûl nabe. Zimanê partî û rêxistin û rojnameyên wan ên herî mezi bi tirkî

ne. Axaftina wan ya rojane bi tirkî ye, şev û Newroz û semînerên wan bi tirkî ne. Di mala xwe de bi tirkî diaxivin, zarokên wan bi kurdî nizanin, navên wan bi tirkî ne. Ya xerabtir jî her rêxistinek li dijî rêxistinên din ambargoyên xwe hene. Weşanên hevdu naxwînin, êdî dimîne çend kesên bê teref, kesên ku bi xwe dinivîse û bi xwe dixwîne. Ev yeka hanê hêviya mirov dişkîne û êdî mecal namîne ku mirov karekî destpêkirî bi serfirazî dawî bîne. Ez li vir îtîraf dikim, eger Komkar nebûna çapa duwem a ferhenga min dermediket. Diyar e ku rêxistinên siyasî ku bixwazin dikarin pirr tiştan bikin û ya kirî jî binin meydanê. Li Ewrûpa hin kesên din hene ku bi destlepê karên baş dikin û ji bê mecalî karên wan pêş ve naçe, an jî di dolava wan de dimîne. çend mîsal bidim: Xortekî ciwan navê wî Firat Cewerî ye heye, ku di çîroknivîs û tekstnivîsê de bi rastî jî cewher e. Min gelek bêje, ji nivîsarên wî girtine, lê mixabin ku piştgiriya wî nîn e û kes wî diviyayî nivîsandinê nake, ku ew hê jî bi kêr bê. Sîstema hevokçêkirin û bêjebikaranîna Reşo Zilan min tim jî xwe re weke wekok girtiye. Bavê Nazê li vir jî bîr nakim û mafê kovara çiya hê li ser me heye, ku bûye serkaniya ede

biyata kurdî. Rojen Barnas bi awayekî sohbetwarî zimanê kurdî di devoka gunditîyê de bi teşeyeke pisporî bi kar tîne, lê ji çend meqale û helbest pêve xwe zêde nîşan nedaye. Bawer nakim ku ew naxwaze, lê belê ew jî di bin bandûra siyasî û aborî de ye. Hîmê romana kurdî helbet ne Mehmed Uzun e, lê rûmeta nivîsandina romana berçav di zaravayê kurmancî de ez wî dibînim. Kêmasî û rexne her li cihê xwe bin, lê divê mirov heqê mîran înkâr neke. Di dîroka rojnamevaniya kurdî de, Kurdistan Press bûye nimûne.

Weke ku min li jor jî gotibû: "Ez hemû bêjeyên kurdî nanivîsim, lê ez ferhengê dinivîsim". Daxwaza min ya herî girîng ew e. Zêde ferheng bêne nivîsandin. Wisa ku mirov bikaribe ji her deverê û ji her herêmê ferhengokekê û ji her zaravayî ferhengokekê peyda bike. Ev hemû dibin serekaniyek û gava mirov van hemûyan bigihîne hev wê ferhengek bi qasî 100. 000 bêjeyî pêk were. Êdî kes nabêje: Te çima ev nenivîsandîye, an ev ê te li vir gotiye xelet e, a rastî divê wisa bûya". Tiştê ku tenê ji destekî dertê, tu bivê nevê wê xeletî tê de hebin.

Hêvî û daxwaziya min serfiraziya gelê kurd e. . . !

AZADÎ

Laleş QASO

Di xweşêvareke gulanê de
Çavên min girêdayî
Destên min kelepçekirî
Wexta li benda dora îşkencê bûm
Bayekî hênîk li sînga min dida
Mezinahiya te ji min re digot
Azadî!

Ger ku ez di deryaya dijiwariyan de dijîm
Û ji dijiwariyan re hosteyên min dibêjim,
Ger ez bi wan pirtikên tûrêjên rojê
Ku dikevin tarîtiya min rojê bêhempa
Hîs dikim,
û ger hizna li ser hîsên min weke ku
kêfxweşiya evîndariya te dizanim
Bawerke ev hemî bo evîna te ye
Azadî!

Bila ew bizanibin ku min
Tu
Di quncikên herî tarî û bê pirtûk de jî
Di dilê xwe de
Di cihê herî pêşîn de hilgirtiye
Azadî!

Ev çend car çêbûn ku daran çiçek vedan,
Ev çend car çêbûn ku leylekan çûçikên xwe
Bi firê xistin,
Kî dizane ev çend car e ku roj bêî min hilat
Azadî!

Girtûgeha Diyarbekirê, 1981

ANTON ÇEXOV

1860-1904

Firat CEWERÎ

Anton Pavlovîç Çexov di huvdehê meka yekê, 1860' î de, rojek ji rojên herî sar, li bajarê Taganrogê çavên xwe li dinya me ya rohnî vekirîye. Ew li ber destên bavekî dîndar, sert, awirtûj digihê û li dikana wî şagirtiyê dike. Bavê wî yê dîndar, ji bo ku gunehê xwe bi Xwedê bide efûkirin û ruhê xwe nêzikî Xwedê bike, wî ew Çexovkê biçûk jî nêzikî dîn dikir û ew di riya dîn de perwerde dikir. Çexov di salên xwe yên gelek biçûk de bi xwişk û birayên xwe re di koroya dêrê de distiran û wan herweha ew stiranên xwe yên dînî li malê jî distiran û bawêşîna buhuştê li giyanê bavê xwe dikirin. Lê bavê wan yê Xwedahez, ji bo ku dîndarên baş û mirovên rind û qenc ji wan derkevin, wî pirrê caran ji berdêla şîretên bi devkî, lêdan û tadeyiya dinyayekê li wan dikir. Pedagojiya wê demê li ser wê nêrînê ava bûbû. Gorî tasvîrkirina jiyana aristokratên rûsan, mirov di terbiyekirin û perwerdekirina zarokan de pêrgî gelek lêdan û tîrsa mezinan ya li ser zarokan tê.

Ji aristokratbûnê wêdetir, di gel ku Çexov ji malbatek kole dihat jî, dîsan bavê wî yê dîndar û sert, ew zarokê br qasî destekî bi tîrs û xofeke mezin digihand. Ji ber wê tîrs û xofa bavê xwe, wî newêrîbû li malê bi xwişk û birayên xwe re bi hêsanî henek bikira, bikeniya, bileyista. Ji ber ku ew hemû jî li Çexovê biçû

qedexe bûn. Lê dayika Çexov, ya weke pîraniya dayikan dilşewat, reben û dilovan, berevajîya bavê wî bû; wê hemû jiyana xwe seferberî zarokên xwe kiribû. Lêdana zarokan deyne aliyekî, ger pozê zarokê wê xwîn bibûya, ew ji ber êşa wan dikete tayê, dil û cegerê wê ji ber êşa zarokên wê dihatin sotin. Carinan gava ku bavê Çexov li zarokan dixist, diya wî ya dilovan dixwest zarokên xwe biparêze û li hember mêrê xwe derkeve, lê ji bo ku ew di nav heval û cîranan de nebin mijara paşgotinîyê, wê pirrê caran bêdengî dipejirand û ji ber liberketina zarokên xwe, wê hêsirên xwe di dilê xwe de di-barandin. Ew diya dilovan, ku zarok û neviya koleyê erdan bû, wê ew zulmdariya koledaran ji bîr nekiribû, ew bîranînên tîrsê yên zaroktiya xwe ji zarokên xwe re jî behs dikir; Çexovê biçûk û jîr, guhên xwe miç dikirin, bi saetan li diya xwe guhdarî dikir, di awirên wî de li hemberderketina koledaran pêl dida.

Di gel zulmdariya bavê xwe, dîsan ew zarokê jîr, biaqil û bi terbiye bû. Bavê wî jî armanca disiplîna xwe weha tanî ziman: "Ez dixwazim zarokên min şiyar, jîr û biaqil bin". Ev yeka han xwesteka gelek bavan e, lê her bav li gor kultur û têgihîştina xwe zarokên xwe digihînin û wan perwerde dikin. Bavê Çexov jî dixwest zarokên wî qenc bin, zana bin, dewlemend bin. Loma wî tavilê Çexov şand dibistana

Yunaniyan, ku wê demê li Rûsyayê gelek arîstokrat û dewlemendên Yunanî hebûn. Pirraniya rûsan jî dixwestin ku zarokên wan hîni yunanî bibin û wek yunaniyan dewlemend bibin. Lê, li dibistana yunaniyan jî riya perwerdekirinê di lêxistinê re derbas dibû. Wî Çexovê biçûk, nazik û hêviya pêşeroja rûsan, ji ber lêdana mamosteyên dibistanê nekir der, bi riza dê û bavê xwe, wî dev ji dibistana yunaniyan berda. Lê ji aliyekî ve jiyana bê xwendin çiyê? Kî bê xwendin gihîştîye ku? Kîjan civatê bê xwendin û nivîsandin zincîrên koletiyê şikandîye û gihîştîye azadî û serbestiya xwe? Bavê Çexov jî di wê baweriyê de bû. Herçiqas Çexov nazik, bi terbiye û hurmetgir bû, ew ji bo serketina xwe jî ewçend bi gîrr bû jî. Lê hebe tunebe ew ê ji ber tesîra lêdana bavê xwe û tesîra lêdana dibistana yunaniyan be, ew di dibistana navîn û lîseyê de ne zêde biserketî bû. Lê gava ku ew êdî baş bi firê ket, ji cîhana zaroktiyê derbasî jiyana mezintiyê dibû, jîrî û zîrekîtiya wî jî serî hildida, wî ji bo xwendinê ji nav şaxan şaxa tîbbê hilbijart û bi serfirazî xwendina xwe xelas kir û bû doktorekî ciwan, çeleng û hêvîtişî.

Lê Çexov hê di dema xwe ya dibistanê de dest bi nivîsandinê kiribû, çîrokên wî yên pêkenînê lê bi cidiyetê ve tijî, di kovar û rojnemeyên herêmê de derdiketin û bi wî awayî Çexov mesrefa xwe ya dibistanê derdixist û pereyên ku ji ber dima jî ji xwe re pê pirtûk dikirî. Wî digot, ji bo ku ez bikaribim çîrokên baştir binivîsînim, divê ku ez gelek pirtûk biwxînim.

Çîrokên Dr. Çexov di demeke pirr kurt de li seranserî Rûsyayê deng dan û di wê sistema, bi gotina Lenîn, Feodal Emperyalîst de ji teqandina edebiyata Rûsyayê re bû çîrûskek.

Nivîskarên hemdemên Çexov, an jî yek ji kaloyên edebiyata rûsan, Tolstoy, di derheqa Çexov de wilo digot: "Çexov ji wan hindiknivîskaran e, ku mirov dixwaze çîrokên wî careke din bixwîne". Gorkî jî hevçaxê xwe Anton Çexov dipesinand, ew weke çîroknivîskarekî kedkar, kûr û têgihîştî tanî ziman. Wê ew kûrbûn û têgihîştîbûna wî bala Andre Gide jî kişandibe, loma ew jî di derheqa Çexov de wilo dibêje: "Ez li tu çîrokên Çexov yên ne balkêş rast nehatime; hemû çîrokên wî balkêş û yek ji ya din xweştir e. Ji xweşbûn û balkêşiyê jî wêdetir ez heyranê wan im".

Ew çîroknivîskarê balkêş, ku di kurtedemekê de sînorê Rûsyaya mezin gav kir û bû malê hemû dinyayê, bi nêrîna hin rexnegirên wê demê, wî car caran çîroknivîskarê firansîz Guy de Maupassant jî derbas dikir. Tolstoy di derheqa vê yekê de wilo digot: "Çar nivîskarên firansîzan hene; Stendahl, Balzac, Flaubert û yek jê jî Guy de Maupassant e. Lê Çexov di ser Guy de Maupassant re ye."

Ji ber ku Tolstoyê mezin di derheqa Çexov de wilo fikirîbû, zêde neajotîbû ku ji bo ew Tolstoy fedîkar dernexe, wî cihê xwe yê nemir di nav edebiyata rûsan de çêkiribû. Ew bi qasî nivîskariya xwe doktorekî baş û zîrek bû jî. Wî gelek çîrokên xwe bi şarezabûna operatoran nivîsandine, psîkolojiyek kûr û şerpezetiya ronakbîr, burokrat û arîstokratên rûsan yê sedsala xwe bi zimanekî basît, bi tasvîrên kurt û xurt û bi awayekî pêkenînî aniye ziman. Di gel ku ev sedsalek e di ser çîrokên wî re derbas bûne, dîsan jî çîrokên wî bi qasî misqalekî tişteş ji naverok, ziman û forma xwe wînda nekirine. Ew weke şeraba ku her ku kevin dibe, tehma wê ewçend xweştir dibe. Çîrokên wî hostayê nemir bi kevinbûna xwe nûdem dibin û ji bo ruhên tî dibin şeraba jiyane.

A. ÇEXOV

YÊN SERXWEŞ

Anton ÇEXOV

Werger: Firat CEWERÎ

Frolvê fabrîkator, yê çeleng, esmer, rihgi rover, bi awirên nerm û hevrêşmî, bi avûkatê xwe yê navsal, sermezin, porkurîşk, li hêwana restoranteke li derveyî bajêr rûniştibûn û ji xwe re bi kêf dixwarin û vedixwarin. Ji ber ku herdu jî rast ji baloyê hatibûn restorantê, frak li wan bûn û doraxên spî li dora stûyên wan gerandûbûn. Li hêwanê ji wan û ji garsonên li ber derî pê ve tu kes tunebû. Bi emrê Frolov wan tu muşteriyên din bera hundur nedidan.

Wan heryekî bi qedek mezin ya vodkayê dest bi vexwarinê kirin û ji îstirîdye(heywaneke behrê ye)meze çê kirin.

Almer:

- Xweş e, ezîzê min, got. Ev modeya ku ji îstirîdye meze çêkirin min derxist. Vodka qirika mirov dişewitîne, ziwa dike, lê ku mirov bi dû de îstirîdyeke daqurtîne, mirov di qirika xwe de hênkahiyeke şêrîn his dike. Ma ne wilo ye?

Garsonekî bê simêl, cênîkspî, sênîkek ava firingiya danî ser masa wan.

Frolov:

- Ew çi ye te anî?

- Mayonez e, ji bo ku hûn bi ser mêsî dakin.

Frolov bê ku li sênika ava firingiya binihêre,

- Wilo ha? Ma mirov wilo datîne? bi ser garson de qîriya. Ev çi celeb mayonez e? Ma qey tu nizanî xizmetê bikî heywan!

Mîna ku birûsk di çavên Frolov yên hevrîşmî de pêketin. Wî kujekî rûyê masê li tiliya xwe gerand, bi tevgerek biçûk, wî hemû tiştên li ser masê;şûşe, firax, mûmdank gindirandin erdê.

Garsonên ku ji berê de fêrî bûyerên wilo bûbûn, ber bi masê ve bazdan, mîna operatorên emeliyatê bi cidî, giran giran ew perçecamên li erdê dane hev.

Almer bi ken got:

- Tu çi xweş bi wan re didî û distîni. Lê xwe ji ba masê bide alî an na tu ê pê li xevyarê bikî.

Frolov:

- Bang muhendîz bikin, bi hêrs got.

Muhendîz bi rastî jî berê muhendîz bû û peyayekî dewlemend î rûtiş bû. Wî hemû serweta xwe xerc kiribû, lê ew niha bi vî emrê xwe yê kal ketibû vê restorantê û keçik û garsonên restorantê idare dikirin. Ger pêwîst bibûya wî carina delaltiya evîne jî dikir. Muhendîzê ku piştî bangkirina Frolov hat, bi hurmetgiriyeke

mezin serê xwe ber bi jêr ve tewand.

Frolov li wî zîvirî:

- Bala xwe bidîyê ezîzê min, ev çi kepaze-tiyê? Peyayên te çi celeb xizmetê dikin? Ma tu nizane ku ez ji tiştên wilo aciz im. Xwedê bela xwe bide te, ez carek din nayê vir!

Muhendîz:

- Ez rice dikim tu ê me efû bikî, Aleksey Semînoîç!got. Ez ê niha tevdirên pêwîst bigirim!Xwestekên te yên herî biçûk, wê bi şikleki herî baş û zû werine cih.

- Baş e, heydê, here. . .

Muhendîz heya erdê xwe tewand, berepaş çû, bişkokên milên gomlegê xwe û hungulîska xwe ya elmasê derewîn cara dawî dan biriqandin û di pişt derî de winda bû.

Masa wan ya meze ji nû ve hatibû raxistûn û xemilandin. Almer şeraba sor vedixwar, kuvarkên terr û goştê çûkan dixwar. Paşê seleta masiyan û masiyên di ava şor de birajî xwest. Frolov tenê vodka vedixwar, bi nên meze çêdikir. Wî bê rawestan bi destan çavên xwe difirkand, bi ûf û kûf rûyê xwe tîrş û mirşo dikir. Xuyabû kêfa wî ne li cih bû. Herdu jî bédeng rûniştibûn. Hêwan jî bédeng bû. Lampeyên mezin yên elektrîkî pêketî bûn û weke ku ew ji tiştêkî qeherîbin fişnî ji wan dihat.

Cengenan li pişt derî bi dengê sivik stiran digotin û digeriyan.

Frolov:

- Ez vedixwim lê ez tu zewqê jê nastînim, got. Her ku ez vidixwim ez ji xwe diçim, kesên din bi vexwarina vodkayê şên dibin, yê min bervajiya wê ez pê hêrs dibim, fikrên kirêt têne min û ez nikarim razê. Çima birawo, şahiyek bê vexwarin û bê sefahat tune ye? Ev yeka han kirêtiyê dide mirov!

- Wê çaxê bang cengenan bike!

- Jehr di wan keve!

Pîrejinek cenge serê xwe di deriyê korîdorê

re dirêjî hundur kir.

- Aleksey semînoîç, cengene çayê û konyakê dixwazin, got. Ma bila ew werine hundur?

Frolov:

- Baş e, got. Gelo tu zane ji bo ku ew ji muşteriyên ziyafetê dixwazin, ew ji xwediyê restorantên jî ji sedî tiştêkî distînin. Di dema me de bawerî bi kesên bexşîşxwaz nayê. Hemû mirovên pîs, rûşuştî û kirêt in. Wek mînak, ev garsonên ha. Rûyê wan dişibin rûyê profesorên, porê wan spî bûye, mehê dused rubleyan qezenc dikin, li malên xwe rûdinên û keçên xwe di dibistanên Zadegan de didin xwendin, lê heta ku tu bixwaze tu dikarî ji wan re çêran bikî û erza wan bişikîni. Gava ku muhendîz deh rublan bide wan ew kûzek xerdel dixwin, weke dîkan dikin. Ger yek ji van li ber xwe û şerefa xwe bikevin, bi Xwedê ez ê hezar rubleyan bidime wan.

Almer bi ecêbmayî li rûyê wî nihêrî:

- Baş e, lê çi bûye? got. Ev reşbîniya te jî bo çi?

- Ez ne rehet im. Tiştêkî ketiye serê min, ew rehetiyê nade min.

Weke ku bizmarek di serê min de hatibe kutan, tu çi bike jî tu hew dikarî wî ji wir bikişîni.

Kaloyekî kinik, girover û qelew kete hundur hêwanê. Çakêtekî pitikpitikî û êlegekî belek lê bû û gîtarek jî di destê wî de bû. Bi gêjîkî nihêrî û mîna leşkeran silav da.

Frolov:

- Wey parazit!got. Tu bijî, tu bi teqlît kirina berazan bûyî xwedî serwet. Ka were vir!

Fabîrikator vodka, şerab, konyak bera qedehekê dan, paşê xwê û îsot pê dakir, hemû li hev xist û da yê parazit. Wî jî vexwar û bi mîrxasî kuxuya.

Frolov:

- Wer ku ava firaxan vexwariye, dilê wî ji

şeraba heqîqî dixele. Heydê, Parazîto, rûnê û bistirê.

Parazît rûnişt, bi tîliyên xwe yên dagirtî li gîtara xwe xist û dest bi stirana xwe kir:

Tayik, mayik Margirêtkâ. . .

Gava Frolov şampanya vexwar ew serxweş ket. Wî kulma xwe li masê xist û got:

- Erê, tiştê ketiye serê min, min deqîqeyekê jî rehet nahêle!

- Baş e, lê tiştê çilo ye!

- Ez nikarim bibêjim. Ev sir e. Ev sireke wilo ye, ku ancax gava ez duan dikim ez dikarim bibêjim. Lê ger tu bixwzî bi dostanî, bi şerdê ku di navbera me de bimîne. . . Lê nebe, nebe tu ji kesî re nebêje. . . Tu nebêje ha. . . Ger ez ji te re bibêjim, dibe ku dilê min fireh bibe, lê tu. . . Ji bo Xwedê li min guhdarî bike, lê paşê jî ji bîr bike. . .

Frolov devê xwe ber bi guhê Almer ve dirêj kir, piştî ku bi qasî nivdeqîqeyekê di guhê wî de kir pistîni:

- Ez ji jina xwe nefret dikim.

Avûkat bi şaşmayî li wî nihêrî.

Frolov hêrs bû:

- Erê, erê, ez ji jina xwe Marya Mihaylov-nayê nefret dikim, di ber xwe de got. Ez nefret dikim, te fêhm kir?

- Ji bo çi?

- Ez jî nizanîm bê ji bo çi ye! Lê ez bi hez-kirin zewicîm, niha jî ew weke dijminekê ye; a ji vî, bibûre, ez ji vî parazîtî çiqasî nefret dikim, ez ji jina xwe jî ewqasî nefret dikim. Lê li navê jî tu sedem tune ye! Gava ew li ba min rûdine, bi min re xwarinê dixwe, an jî gava ew bi min re dipeyive, hêrsbûnek wilo ruhê min digire, ku ji bo ez gotinên ne xweş ji wê re nekim, ez bi zorê xwe digirim. Tiştê ku ez nikarim ji te re behs bikim di hundurê min de çêdibe. Veqetandina ji wê an jî ji wê re rastûgotin bê îmkân e, ji ber ku wê rezaletî der-keve. Lê jiyana bi wê re jî ji min re ji dojhê xerabtir e. Ez nikarim li malê rûnê! Ev e, ji ber vê yekê ye, ez bi rojan bi karê xwe re mijûl dibim, ez xwarina xwe li restorantan dixwim û

êvaran jî ez wextê xwe li cihên ketî dikujim. Gelo tu di derheqa vê hîsa nefretê de çi dibêjî? Ew ne jineke hayela ye jî; ew xweşik e, biaqil e, bêdeng e. . .

Yê parazît lingê xwe li erdê dixist û stirana xwe dewam dikir:

Ez bi sûbayan re geriyam

Min maçî kir, min bêhn kir. . .

Piştî ku Almer hebekî bêdeng ma:

- Ez îtîraf dikim, ez her fikirime, ku Marya Mihaylovna ne li gorî te ye, got û axînek kişand.

- Yanî tu dixwazî bêje, ku ew xwende ye? Li min binêr. . . Min jî dibistana taciriyê bi madalyaya zêr xelas kiriye, ez sê- çar caran çûme Parisê. Erê ez ji te ne biaqiltir im, lê ez ji jina xwe jî ne ehmeqtir im. Na, keko, mesela bingehîn ne di xwendinê de ye! Ez ê ji te re behsa vê nexweşiyê bikim, ca tu guhdarî bike. Binêr bê çawa dest pê kir: Rojekê ez ji nişkê ve fikirîm, ku jina min ne ji ber hezkirina min, lê ew ji bo perên min bi min re zewicî ye. Ew fikra ha di serê min de cih girt. Ez çi bikim, çi nekim, bê fêde ye, ew fikra ha ji serê min der-nakeve! Tam di wan deman de hîrsek hatibû jina min. Bi dû belengaziyê re ew ketibû kûpê zêr, wê pere vir de û wir de dirijand. Wê mehê li dor bîst hezaran xerc dikir. Heçê ez im, ez ji roja ku çê bûme, ez bi şik im. Ez bawerîya xwe bi tu kesî nayim, ez ji her kesî bi şik im. Tu çiqas diltenikahiyê nîşanî me bidî, ez ê ewqasî ezab bikişînim. Ez wilo texmîn dikim ku her kes ji bo perên min xwe bi min şelafî dikin. Ez baweriyê bi tu kesî nayim! Ez ne mirovekî şên im, keko, ne mirovekî şên!

Frolov qedeha şerabê di qurtekê de vexwar û peyva xwe dom kir:

- Lê ev hemû vala ne. Ji te re behskirina min ne di cih de bû. Min ehmeqî kir ku min ji te re got. Min ev bi serxweşî jî devê xwe revandin. Tu jî niha bi çevên avûkatîyê li min dinihêrî. Ji ber ku tu niha hîmî sîrrên min bûyî tu xwe dilşa hîs dikî. De, dev jê berde. . . Em

vê mijarê bigirin. Em vexwarina xwe bidomînin!

Wî bang garson kir,

- Li min binêre, got. Ma Mustefa li vir e? Bang wî bike bila were vir!

Piştî kurtedemekê zarokê temenê wî li dor donzdeh salan, bi frak û bi lepikên spî kete hundur.

Frolov,

- Were vir! got. Ji me re behsa wê rastiye bike. Demekê we Tataran li me zulm dikirin, we ji me xûkî dixwarin, lê niha jî hûn ji rûsan re xizmetê dikin û hûn jiyana xwe bi firotina xewliyên serşokan ve derbas dikin. Mirov ê çawa vê rastiye rohnî bike?

Mustefa birûyên xwe hildan jor û bi dengêkî nizim bersiv da:

- Feleka xapînok!

Almer li rûyê lêwik yê cidî mêze kir û bi pîrçîn keniya.

Frolov,

- Heydê, rubleyekê bidin wî! got. Ev bi feleka xapînok dijî. Wî bi tenê ji bo van herdu gotinên wî li vir dihêlin. Vexwe Mustefa! Tu ê di pêş de bibî kereteyekî mezin! Yanî parazîten ku li ba dewlemendan dijîn ewqas pirr bûne, ku ecêb in. Hûn pêxwas û rêbirrên bê kêr û demançe ewqas pirr bûne, eferim ji wî re, yê ku xwe ji nav lepên we xelas bike. Ma em bang mitirban jî bikin? Hi? Mitirban jî bînin vir!

Cengenên ku ji mêj ve di korîdorê de aciz bûbûn, bi deng ber bi hêwanê ve baz dan, şahiyek wehşî dest pê kir.

Frolov ji wan re,

- Vexwin! bi qêrîn got. Vexwin, vexwin dolên Firewn! Bistûrên! He- yt!

Rojek zivistanê bû. . . He- e- yt. . . palik difiryan. . .

Mitirban stiran digotin, difikandin, dire-qîşîn. Frolov jî wek pirr dewlemendên delalî, "dîlfîreh" ku carinan ji kêfan dînîtiya dikin, wî jî dest bi dînîtiya kir. Emir da garsonan da nê û şampanya bidin mitirban. Abajûra fenerekê şikand. Şûşe avêtin neynik û tabloyên li dîwêr Xuya bû ku wî tu zewq ji wan kirinên xwe ned-istand. Ji ber ku wî her rûyê xwe tîrş dikir û bi ser wan de diqîriya. Di çavên wî de xuya bû ku wî nefret ji hereketên xwe dikir. Bi muhendîz

stiran dida gotin; şerab, vodka û tevliheviyek ji zeytê bi denbêj û sazbandan dida vexwarin. . .

Saet şeşê sibehê hesab anîn.

Almer,

- 925 ruble û 40 kapik! got û milên xwe hejandin. Ji bo çi? Na, na, raweste, ez kontrol bikim!

Frolov cûzdanê xwe derxist,

- Dev jê berde, di ber xwe de got. Bila ew min bişêlinin. . . Ger ew min neşêlinin ma ew ê kê bişêlinin. . . Ger parazît tunebin. . . çê nabe. . . Ev e, tu avûkatê min î. . . Tu salê şeş hezar ruble distînî. . . Ji bo çi? Lê bibûre, ez niha bi xwe jî nizamim bê ez çi dibêjim.

Gava ew bi Almer re ber bi malê ve diçûn, Frolov di ber xwe de dipeyvî:

- Niha ji bo min çûyina mal ji çûyina dojhê zehmettir e! Erê. . . Kesekî ku ez ruhê xwe jê re vekim tuneye. . . Hemû diz in. . . Hemû xayin in. . . Gelo çima min sîrrên xwe ji te re vekirin? Ji b. . . çi? Bêje, ji bo çi?

Gava ew gihîştin ber deriyê malê, weke ku Moskovayî li her derê û bi her kesî re dikin, wî jî devê xwe dirêjî Almer kir, di cihê xwe de hejîya û lêvên wî maçî kir.

- Bi xatirê te. . . Ez ne mirovekî qenc û şên im, got. Ev jiyana me jiyane kirêt, ne pak û şermîn e! Tu peyayekî xwende û biaqil î. Di gel vê hindê jî tu tenê dibişîrî û bi min re vedixwî. Wekî din tu tiştêkî nakî. Di kesî ji me de xêr tuneye. . . Ger tu mirovekî bi namûs û dostekî bi rastî bûya, te ê ji min re bigota: "Tu benderu-hekî pîs, mekroh î kirêt î!"

Almer:

- De, de. . . Here ji xwe re razê, di ber xwe de got.

- Xêr di te de tune ye. Tenê hêviyek min heye, ew jî gava ez havînê herim havîngehê, ji wir jî ez derkevîm çolê, bahozeke rabe, ewr bikin şîrçînî, birûskek vede û ruhê min bistîne, hingî ez ê ji xwe re xelas bibim. Bi xatirê te. . .

Frolov û Almer dîsan hevdu maçî kirin; ew li ser lingan bi xew re diçû, di ber xwe de tiştin digot û bi alîkariya herdu xulamên xwe ew bi mêrdewanê ve bi jor ket.

EZ GIRTÎ ME

Bareş BATÊ

Ez girtî me
Bi pêtên agirê sor.
Li der û dora min in
Gulleyên leşkerê dijmin.
Ez girtî me,
Di revê de li dûr
Bi kêr û gûzanan birî
Ji ezman dibare jehr
Dojeh ketiye nava min.
Ez girtî me,
Di cegerê tirsê de
Di nava rojê de
Li bendî behîştê mirî
Ez girtî me,
Bi sînorên hesinî
Bê xwarin,rût û tazî
Dîl im di dendika nezaniyê de.
Girtiyê evîna yarê,
Bi baskên şikestî di avê de
Kerr û kor im di girtîxana azadiyê de.

KURDEKÎ BI RÛMET; YILMAZ GÜNEY

Dr. POLOÇO

Huner xemla welatekî ye. Welatekî bê huner, gelekî bê hunermend wek darek bêber e, rût e, bêkêr e. Miletêkê bê nivîs, bê edebiyat, ew miletekî hov e, nezan e, ji medeniyetê bêpar e. Huner û edebiyat, xwendin û nivîsandin; terbiye, edeb û rabûn û rûniştandina miletekî têkûztir dike, wî hemdem dike, wî medenî dike. Îcar gava ku miletek bindestê miletekî din be, pirê caran hunermend û nivîskarên wî miletê bindest, mecbûr dimînin ku bi zimanê miletê serdest tevdigerin, hunera xwe bi zimanê welatê serdest dikin û di xizmeta welatê serdest de pêşkêş dikin. Ev celeb nivîskar û hunermend piştî demekê bi dû navên xwe û jiyana luks dikevin, rûmeta xwe li bal gelê xwe kêr dikin û ji bo ku têkevin çavên serdestan tiştê ku ji wan tê ew dikin. Hin nivîskar û hunermend jî hene, ku navdariyê, pere, jiyana luks datînin aliyekî, ew rûmet û şerefa xwe dixine pêş. Ew bi gelê xwe re ne, derd û kulên gelê xwe bi xwe re parve dikin. Ew stemkarî û zulmdariya li ser gelê xwe qebûl

nakin, loma jî ew pênûs û hunera xwe ji bo çareserkirina problemên gelê xwe, ji bo ji bindestiyê rizgarkirina gelê xwe û ji bo xweşkirina jiyana hevvelatîyên xwe bikartînin.

Yılmaz Güney, yek ji wan hunermendan bû, ku êdî piştî demekê xwe nas kir, rastiya welatê xwe û neheqîya civatê dît, bi hunera xwe xwest ku jiyana gelê xwe û neheqîya civatê tasvîr bike û wê yeka han weke çekekê li dijî dijmin bi kar bîne. Lê herçiqas ji bo armancên siyasî carinan hêlên wî yên hunermendî sist dibûn jî, dîsa ew baştirîn lîstikvanê sînemaya Tirkîyê bû û ew herweha baştirîn senaryonivîs û filmçêkerê Tirkîyê bû. Jê wêdetir jî wî deriyê sînemaya Tirkîyê ji cîhanê re vekir, ew Tirkîya ku ji bo gihîştina pîvana Ewrûpiyan bi kêmanî pêncî salan li paş bû, Yılmaz Güney bi vekirina deriyê sînemaya wan ve ew ber bi Ewrûpayê ve kişand. Lê di eynî demê de wî rastiya civata Tirkîyê, ya li ser neheqiyê ava bûbû raxiste ber çavên temaşevanên Ewrûpiyan. Yılmaz

Y. Güney

digot: "Burjûvaziyên tirk ji min gazinan dikan, dibêjin: Tu hêlên civata me yên ne baş nîşanî Ewrûpiyan didî, fermo hêlên wê yên baş jî nîşanî wan bide. Yên me jî bajarên me yên xweş hene, avahiyên bilind hene, hotelên luks hene. . . "

Lê wî ji nîşandana jiyana kulmek mirov wêdetir, jiyana zirecêbek gel ji xwe re kiribû mijar. Vê yeka han ew hêdî hêdî ber bi rastiya welatê wî ve kişand. Wî êdî dest bi çêkirina filmên li ser kurdan kir.

Di şikandina tubuya pirsra kurdan li Tirkîyê rola yılmaz Güney jî çê bû. Wî bi filmên temayên kurdî, kir ku gelek xortên kurdan bi kurdîbûna xwe serbilind bibin û herweha wî tesîrek li ronakbîrên Tirkîyê jî kir, ku ew careke din li ser pirsra kurdî bifikirin û wê perdeya bêrûmetiyê ji ser rûyê xwe bavêjin.

Yılmaz Güney ne bi tenê di warê sînema de, ew herweha di warê nivîsandinê de jî navekî bi rûmet bû. Çîrok û romanên ku Yılmaz Güney nivîsandine, di dema xwe de rexnegiran ew gelekî pesinandine û ew beramberî romanivîsê navdar Yaşar Kemal kirine. Herweha Yaşar Kemal jî pesnê romana wî ya bi navê "Bi Stûxwarî Mirin" ya ku bi wê di sala 1972'an de xelata romanê ya Orhan kemal girtibû, dida û wî yek ji nivîskarên Tirkîyê yê mezin dihesiband.

Yılmaz Güney di çîrok û romanên xwe de

jî, mîna filmên xwe, mijara wî her gundî û qata bindest bû. Ji ber vê yekê serdestên Tirkîyê bel xwe ji vî hunermendê kurd yê pirralî venedikir li riyekê digeriyan da wî winda bikin û bi windakirina wî re jî ew agirê ku gurr dibû vemirînin. Loma jî wan çend caran ew girtin xistin zîndanên. Girtina wî ya dawî jî bi kuştina hakimekî ve girê dan, ew hunermend têgihîştî û bi ber bi salan di girtîgehan de kişkişandin. Lê Yılmazê narkomanê xebatê, çêgirtîgehê de jî serî netewand, wî girtîgeh ji xwe re mîna dibistanekê bikaranî. Wî di girtîgehê de têra xwe guhdarî kir, têra xwe fikirî, têra xwe nivîsand. . . Paşê wî bingehên filmên xwe yê nemir, mîna; Endişe, Sürü û Yol avêtin. Ew bi wan fimên xwe hem nêzîkî pirsra kurdî bû, hem jî di dîroka sînemavaniyê de bû xwediyê navekî nemir. Hema piştî filmê xwe yê bi navê Yol ku bi wê xelata sînema ya mezin Canne girtibû, bi kurtemekê ew bi destûr ji girtîgehê derket, wî berê xwe da Ewrûpa û ew êdî hew ve geriya. . .

Li Ewrûpayê Yılmaz Güney hê bêtir nêzîktirî pirsra neteweya xwe ya kurd bû, soza çêkirina filmên bi kurdî da, xwe hêdî hêdî hîm zimanê kurdî dikir û bû yek ji hîmdarên Enstîtuya Kurdî ya Parîsê.

Vî camêrê kurd yê zana, têgihîştî, hunermend û têkoşer, bi koçkirina xwe şûneke mezin vala hişt. Em wî di heyşt saliya wefata wî de bi hurmetgiri bi bîr tînin.

MÊVANÊ BÊWEXT

T. REŞÎD

Tosinê REŞÎD

Li derve vizîna bê bû. Ji şeva vê demsalê re "Orta xaç, Xidirmebî, kî ne li mala xwe bî, qesasê serê xwe bî" hatiye gotin.

Berî ku derî û pacan dadin, Şemo carekê ji derket derve, wekî teseliya deriyê gomê bike.

Sayiyek tas bû. Bayê sar yê ku berî êvarê kiribû fizildûman, niha nema bû. Ji surê rûyê berfê qerimî bû, niha bayê nerm tenê dikarîbû hinek berfa mîna tozê rake jor.

Pacên bi ronahî kê mabûn. Gund bi xew re diçû.

Şemo vegeyriya mal, derî bi hêç girt, dada, paşê potekî kevin wisa danî, ji bo ku ji qelîştêkan sura bê neyê hundur, paşê ew çû ber sobê û li quncikeke nizim rûnişt.

Xewa wî nedihat. Qutiya xwe ya titûnê derxist, cigarek pêça, vêxist û demek dirêj wisa rûniştî ma.

Şemo ji vê yekê têr nedibû. Wî hê bawer nedikir, ku ew çiqasî bixwaze dikare li kêleka soba germ rûnî, kengî bixwaze razê, kengî bixwaze rabe. Wî bawer nedikir, ku kengî ew bixwaze ew dikare nê bixwe û êdî ew nedifikirî,

ku heta carek din nê bidinê ew ê lê xin an na.

Ev êdî şeş mehên wî bûn ku ew vegeyriyabû malê, lê dîsa jî ew ji vê azadiyê têr nedibû, ji vê azadiyê bawer nedikir. Ji wî webû ku ew gîş xewnerojk û derew e û wê dîsa rojekê werin wî bibin.

Şemo sala 1937 an girtin. Lêdan, girtûxana çêlyabînskê û paşê jî salên dirêj nefiya Sîbîryayê.

Havîna sala 1953 an ew vegerandin Ermenîstanê, lê nehiştin ew here mal. Ew sê rojan li Rewanê xwedî kirin, paşê carek din derxistin mehkemê. Elo vê carê jî hat li rûyê wî sekinî û berê wî carek din jî dane Sîbîryayê.

Li welêt êdî guhertinên qenc dibûn, girtiyên siyasî dihatin berdan, Şemo jî ji van guhertinan destkewtî bû û ew jî hate berdan.

Ew hingî du salan ma. Ji bo wî ew herdu salên pêşî jî şanzdeh salên berê zehmettir dihat. Her roj Elo di bîra wî de bû. Her êvar gava ku ew dikete nava nivîna, wî ji xwe re pilanek çêdikir, ku bê ew ê piştî derketinê çawa tola xwe ji Elo hilîne.

Helbet wî hingî bawer nedikir, ku ew ê dîsa vegere malê.

Lê hema roja ku ew gihîste nava neferê xwe, roja çavên wî bi hersê kurên wî, bi komî-kulfetê wî ket, ew poşman bû. "Çi bûye, êdî çûye, ew ê ji bo çi rabe ji kurê xwe re dijminan çê bike, destê qebilê têke hev. Bila ew teslimî Xwedê be" wî di bîra xwe de digot.

Kurê wî yê mezin çiqas pê daket, çiqas xwest pê bihese bê ka kê ew nemamî kiriye, tu çare nebû, tu gili ji devê bavê wî derket.

Vê carê jî hukûmetê nehişt Şemo di gundê xwe de bijî. Lawên wî li gundekî ermenyan jê re xaniyek kirin, çend pez û çêlekek danê û hêdî hêdî Şemo ji rewşa girtiyan derbasî rewşa gundiyan bû. Wî êdî dixwest wan hîjdeh salên girtin û nefiyê ji serê xwe derxe, wan ji bir bike, lê nedibû. Wan salan hê para jiyana wî ya sereke diman, bîra wî gişt zevt kiribûn û nedixwestin vekşiyana.

Niha jî ew li ber soba germ rûniştibû û bi mitalan vegeyriyabû wan salan. Di hucrê de sêzdeh girtî bûn. Cih ewqas teng bû, ku cihê paldanê tê de tunebû. Girtiyên ku nuh dihatin, hema di cihên xwe de piştî xwe pal didan dîwêr û bi xew re diçûn.

Derengê êvarê bû. Çend girtiyan li ber ronahiya lempê bi kaxizan dileyistin, girtiyên din jî li lîstika wan temaşê dikirin. Ji nişkê ve bi şîrqîna derî û mêrikek dehfdane hundur. Ew mêrik hulkumî û di hundurê zîndanê de dirêj bû. Girtiyan dev ji lîstika xwe berdan û li dorê kom bûn. Paşê ew li ser piştê dane paldan û potek ji xistin bin serê wî.

Şemo Elo nas kir. Wî hema bi lez destmal-ka di bêrika xwe de şil kir, anî û pê xwîna ser çavê Elo paqij kir. Elo çavên xwe vekirin, li Şemo nihêrî û hêdîka got:

- Şemo tu jî li vir î? Xwedê qebûl neke, wî dîsa çavên xwe girtin û bi ser de zêde kir, hinek av ji min re bîne xwarzê.

Şemo rabû çû jê re avê bîne. Sargîsê ku temenê wî li dora şêst salan bû û hê ji Qersê

malbata Şemo nas dikir, li quncika nezaretxanê, bi milê Şemo girt û hêdî jê re got:

- Hevza xwe ji wî bike.

- Na, çi re, - Şemo metal ma, - ew kurxalê bavê min e, em merivên hev in.

- Tu gura min bike, ew ji bo başiyê neanîne vir. Ji bo xal û xwarzûiyê jî, ewqas jî nefikire, niha bira aminiya xwe bi birê nayne.

Sargîs peyakî zane û xwende bû. Şemo zanîbû ku ew tiştên xêlif nabêje, lê dîsa jî ew dudilî bû, wî bawer nedikir ku wê Elo giliyê wî bike.

Elo nêzikî du saetan wisa paldayî ma. Hema wisa nale- nala wî bû. Paşê çavên xwe vekirin û ji Şemo re got:

- Çika ji kerema xwe re piştî min bispêre dîwêr. Şemo bi herdu destan bi milê wî girtin û ew kişande ber dîwêr.

- Ma tu ne birçî yî? hinek nan li bal min heye, Şemo jê pirsî

- Dilê min naçiyê, nav dilê min gişt diêşin, Elo berê xwe ji Şemo guhest û bi kelogirî got. Axir min çi kiriye, ku ew rojê carekê min wilo dihincirin.

Paşê wî xwe wisa qinciland, mîna ku mirov qolincî bibe.

- Cigarên te hene? Elo jê pirsî.

- Erê, hinek titûna min heye, Şemo bi şabûn got.

Te digot qey ew li bendî wê yekê bû ku ew tenê xizmeta Elo bike. Wî qutiya xwe vekir, bi xwe cigarek pêça, vexist û da Elo. Elo gulpek du gulp lê da, dû di dev û furnikên xwe re berda û hêdîka di ber xwe re got:

- Ji xortên me kes li vir heye?

- Na.

- Lê kesî din ku bi kurmancî zanibin heye?

- Na, kesekî ku bi kurmancî bizanibin li vir tuneye, got. Şemo bi xwe jî texmîn nekir bê ji bo çi wî rast negot. Sargîs bi kurmancî zanî bû.

Elo demeke dirêj çavên xwe girtibûn û

cigara xwe dikişand.

Gotina Sargîs kete bîra Şemo û fikirî: "Bi rastî jî ev ne xalî ye".

Elo carekê jî kire nale nal, paşê bi hêdîka got:

- Ev çî welat e, ev çî dewlet e, malhebûna me ji me standin, xulamê me yê do ne pêr, yê ku bi nanê mala me mezin bûbû, anîne danîne ser serê me û di ser de jî dibêjin, hûn çîma gazinan dikin. Lê ma ev heqê Xwedê ye.

Şemo lêva xwe gez kir û xwest qaşo dilê wî xweş bike:

- Tişt nabe, çawa be wê rastiyê derkeve, ew xwe bê sûc navêjine kelê.

- Çawa tişt nabe, pêşyan ji berê de gotine: "Mirav di mala xwe de çêrî Padîşê jî dike", îcar çî bû, dilê yekî teng bû, li cihekî tiştek got. - Wî hebekî bêhna xwe stend, qula-peke kûr li cigarê xist û dîsa got. - Em xal û xwarzê ne, ez tu tiştî ji te venaşêrim. De tu zanî, ew mala rengîn, bi xulam û xizmetkar, de me anîne kirine hevalên gavanê gundan, hê jî dibêjin gazinên xwe jî nekin. Me ne qaçaxçîfî kiriye, ne li dijî hukûmetê serî hilda ye, qet nizanîm ew çî ji me dixwazin.

- Bîna xwe fireh bike kurxal, Xwedê yek e, dergeh hezar in, wê dergehêkî xêrê ji bo me jî vebe. - Şemo dixwest wan giliyan bigire, lê Elo hêsa nedibû.

- Hela ji me re dibêjin we zor daye xelkê, we keda xulama xwariye, Xwedê qebûl neke, xulam bi nanê mala me mezin dibûn, îcar me keda xulaman xwariye. Xwedê hevîne çî şer avêtine te. - Elo vegeriya ser Şemo û zûr bû li çavên wî nihêrî. Di çavên Elo de zêrandin tunebû û giloka hêrsê ji nav dilê Şemo hilkişîya û gewriya wî xitimand. Lê wî nedixwest ku Elo hêrsa wî texmîn bike. Bê guman gotina Sargîs rast bû, gerekê hevza xwe jê bike.

- Ez çî zanim, dibêjin qaşo min gotiye, ku ev hukûmeta gelekî neheqiyê dike, gerek bê wergerandin. - Şemo xwest hemdê xwe bêje.

- Îcar çî bû ye, bi rastî jî neheqî li mala we hatiye kirin, dibe te bi hêrs tiştek gotibe jî, - Elo hemdê xwe got.

- Na, min tu cara tiştekî wisa negotiye.

Tiştên wisa tu cara di fikra min re derbas nebûne jî. - Şemo çiqas xwest hêrsa xwe veşêre, lê ew yek ji wî re li hev nehat. Elo ew hêrs texmîn kir û sohbeta wan êdî hevdu negirt.

Heta berbangê xew nekete çavên Şemo. Xwestine xayin tebatî nedidayê. Hema li vir lêxe, Elo bikuje. A, ê weha dibin sebebê girtina mirovê am û tam.

Di berbangê de hatin Elo birin.

Şemo carekê jî Elo di roja mehkemê de dît. Wî got, ku wî bi xwe bihîstiyê ku Şemo gotiye divê ev hukûmet bê wergerandin.

Dengê kûçikê Şemo ew ji nav wan mitanlan derxist. Rabû, potê xwe yê ku bi stûnê ve bi dardekirî avêt ser milê xwe, kumê xwe yê bi guhik, ku ji Sîbîryayê anibû kire serê xwe û derket der. Hişkîke zor bû. Reşek li ber deriyê hewşê sekinibû û ji tîrsa kûçik cesaret nedikir ku bi pêş de bê. Kûçik jî tu nema bû qetê xwe biqetîne, hema wisa xwe davête wî reşî.

- Hoşt, hoşt, - Şemo bi ser kûçik de hêrs bû. Kûçik vekîşîya tolana xwe, dêla xwe kire nav lingên xwe, lê dîsa hêsa nedibû, gire- mira wî bû.

- Êvara te bi xêr, - reş bi zimanê ermenî silav da Şemo, xwest pêş de bê, lê kûçik dîsa ewtiyayê.

- Ser çava, - Şemo bersiva wî da, - pêş de were, metirse.

- Bira, ma li vî gundî malên kurmancan hene?

- Ez bi xwe kurmanc im, tu çî dixwazî, - vê carê Şemo bi xwe pêş de çû.

Wan hevdu nas kirin. Şemo zûr bûbû li çavên Elo dinihêrî. Elo serê xwe kiribû ber xwe. Piştî demek kurt wî serê xwe bilind kir û tevhevbûyî got:

- Şemo, min bihîstibû tu hatiyî, lê min nizanibû tu li vî gundî dimînî.

- De va êdî tu dizanî, ew jî baş e, - Şemo bi xwe jî nizanibû bê ji bi çî wisa got.

Demeke ne dirêj herdu wisa peşmorde li ber hev rawestiyabûn. Elo dîsa serê xwe kiribû ber

xwe. Şemo bi xwe sar û ecêbmayî mabû, ku tu hîs di nava wî de hişyar nebû. Wî bi teherekî sivik, bi hemdê xwe li Elo dinihêrî.

- Ez herim, erê, - Elo xwest bilive.

- Were were, ji qewlê te ve em xal û xwarzê ne. Tu ê vê nivê şevê, vê seqemê bi ku de herî.

- Na, ez ê peyî ewqasî re çawa bême mala te, çawa li çavê neferê te binihêrim.

- Tu xema nefera neke, ew bi tişteki nizanin, paşê jî kes ji neferan li vir tune ne, ez û kevaniya xwe tenê ne.

- Bi rastî te ji kesî re tişteki negotiye?

- Xwedê zane bes nîne, - Şemo texmîn kir hêrs dibe, lema jî xwest terka wan giliyan bike.

- de em herin malê, em çî li ber vî bayê sar sekinîne, em ê serma bigirin.

Elo ji cî nelebitî.

- Were, were, me hê bextê xwe winda nekirîye, em di mala xwe de ji kesekî re tişteki nabêjin. - Şemo bi xwe ber bi mal çû.

Elo beyî dilê xwe da pey wî.

Sobe hê dişuxulî. Elo germiyeke xweş hîs kir. Wilo xuya bû ku wî gelekî serma girtibû, simêlê wî bûz girtibûn. Lema jî ew bi carekê ve ber bi sobê çû û destên xwe li dora lûla wê girtin.

Şemo potê xwe derxist, bi dar de kir û vegeyriya ser Elo:

- Mal germ e, potê xwe ji xwe bike.

- Xwedê şên bike, bi rastî jî xweş e. - Elo got û potê xwe ji xwe kir. Şemo potê wî ji destê wî girt û bi ser ê xwe ve bi dar de kir.

Kevaniyê şîv danî. Derdanek tijî toraq, hinek rûn, tûsik tije tirşîn û şûşak şeraba malê. . . Lê şûşe nêvî bû. Kevaniyê du qedehên çarparso yê mezin jî danîne kêleka şûşê.

Gava ku wê her tişt li ser text danî, Şemo ji wê re got:

- Tu here razê, - wî nedixwest ku jina wî gilî û gotinên wan bibihîze.

Di pey şîvê re ew demekê bê deng bûn. Elo cigare dikişand û zûr bûbû li soba sincirî dinihêrî. Gava wî cigara xwe kişand, bi maşê dergîlkê sobê hilda, boçika cigarê avête hundur

û dîsa dergîlk girt.

Şemo tizbî dikişand. Gava dît ku Elo cigara xwe tamam kiriye, gotiyê:

- Êdî nivê şevê ye, rabe ji xwe re razê.

Elo serê xwe bilind nekir. Wî hê jî li sobê dinihêrî. Paşê hêdika zîvirî ser Şemo:

- Kesek nikare derdê min fêhm bike, kesek, - û zûr bû bi çavên şêlî li Şemo nihêrî. Şemo xwe zebt nekir:

- Xwedê hevîne derdê te çiyê, ku em nikarin fêhm bikin?

- E, Elo, ji te weye, ku te hîjdeh sal girtin û nefî dît, lê ji wê xerabtir tune ye, erê;

- Nizanim, lê tiştê ku min dît bila neyê serê gurên çiyên, ew jî gune ne.

- Tu ê bawer neki lê dîsa jî ez xweziya xwe bi te tînim. Tu bi sitqê qenc, bi eniya vekirî ji xwe re dijî.

- Lê ew hîjdeh sal, ew neferê hûr, û û birçî, bê star hiştî. Na, bila neyê serê bavkuştîyê min.

- Wan hîjdeh salan min xwezla xwe ji te tanî. Roj hebûn ku min gazî Xwedê dikir da ruhê min bistîne. Min dixwest ku yek bera min de min bikuje. Lê bextê min lê neda, Xwedê ji bo min heta di pirsra mirinê de jî timayî kir.

Şemo nedixwast ku van gotinên Elo bibihîze, lê bi xwe nizanîbû çî bike. Lema jî xwe bi tizbiya xwe mijûl dikir.

Elo ji ser text pakêta cigarê hilda, cigarek derxist, vêxist, çend qulapên kûr lêdan û dîsa vegeyriya ser Şemo:

- Tu zanî gunehê çiqas jin û zarokan ketiye stûyê min.

Şemo hêdika serê xwe bilind kir û bi ten got:

- Lê hingê ew guneh qet nedikete bîra te.

- Her şev û roj di bîra min de bû. - Elo serê xwe bilind kir û li Şemo nihêrî. Şemo di çavên wî de hêsir dît û berê xwe jê guhast. Hîjdeh salên girtinê rûmeta taba mêran li bal wî bilind kiribûn.

- Rojekê Gozelyan gazî min kir. - Elo piştî bédengîke dirêj dîsa dest pê kir. - Nizanim te ew

dît an na. Mûyekî ezraîl pê re hebû, gava li mirov dinihêrî, sawa mirinê dikete dilê mirov. Gazî min kiribû, ez çûme Rewanê. E, ez karîbûm neçûma. Ez ketim hundur û li ber derî dest tevwerkirî mam. Wî dinivîsî. Paşê serê xwe bilind kir, kursiyek nîşanî min da got: "Derbas be, rûnê". Kumê min di destên min de ez rûniştim. Wî êmê cigarekê dîsa dinivîsî. Paşê rabû, hebekî di hundur de çû û hat û hat di ser serê min re sekinî.

- Mîn bihistiye tu dawa begîtîyê dikî, erê?

- Begîtîya çi hevalê Gozelyan, - ez zarî bûm, - ez ji mîna teva li kewşenê kolxozê dixebitim.

- Na, çawa ji bibe hûn terka begîtîyê nakin, qezîya dewleta Sovyetê ji we heye, got û zûr bû li çavên min nihêrî.

Ez ji zar û ziman ketim, di fikra min re derbas bû, ku ew ê niha werin min bibin û êdî ez hew vedigerim mal. Gozelyan halê min texmîn kir û ji kirina xwe razî hebekî bi beşer got:

- Tu hê dikarî xwe efû bikî, ya te em ê niha bihêlin. - Hinekî fikirî û dîsa got, - lê li gundê we kî ji vê hukûmetê ne razî ye, kî xeyba dewleta Sovyetê dike, tu bi xwe pê dizanî.

- Kesê wisa tune ne, hevalê Gozelyan, - hebekî ruh bi min ve hat.

- A, tu dibînî, lê ez dibêjim tu dawa begîtîyê dikî, tu dibêjî, na. Çawa begê êlê, tu dijminê dewletê jî ji me vedişêrî. - Wî cigara xwe vexist, çû ber pacê sekinî û derve nihêrî. - Haya me jê heye, lê em dixwazin bizanibin çika tu ji vê dewletê re çiqas amin î.

- Hevalê Gozelyan, Xwedê şahid e, bi rastî ez nizanîm.

- Bi navê Xwedê şêxê te te dixapîne, lê tu nikarî min bixapînî, - wî hebekî bi hêrs got, paşê bi dengê nerm bi ser ve zêde kir: - Xem nake, vê carê here mal, here û baş dêna xwe bide çûyin û hatina gundiyan, guhê xwe bide ser gilî û gotinên wan. Piştî hefteyekê dîsa vê saetê ez li bendî te me, ez êdî kesekî naşînim pey te.

Mîn bi xwe texmîn nekir ez çawa ji bal wî

derketim, ez çawa gihîştim mal. Roja din sibehê min ji neferan re got, ku ba ketiye lingê min, ez ji nav nivînan derneketim. Ez bi şev û roj difikirîm, axir ez ê ji Gozelyan re çi bibêjim, ez ê şera biavêjime kê?

Roja sisiyan ez çûme nava gund.

Payîza dereng bû. Gundiyan eknê xwe, debir, dulika xwe berev kiribûn, qûtê zivistanê dabûne ser hev û êdî betal bûn. Mêrên gund her roj di nava gund de berev dibûn û mijûliya xwe dikirin.

Ez çûme nava wan. De merivên betal ji hezar tiştî qise dikin. Gilî hate ser revê, ser xelayê. Emerê Keso, ku tizbî di dest de bû û hebekî dûr rûniştibû, got:

- Kî çi dixwaze bila bêje, dewleta Emerîka zêde ye, dewleta Emerîka alî me nekira, neferek ji me nedifilîtî.

- De ya baş bû, destê Romê neghiştê me, - Hesênê Avas ber gotina wî ve hat.

Lê min êdî gotina kesî nedibihîstin. "Axir vî kurê kerê çi got. çawa Emerîka, dijminê dewleta Sovyetê wê baş be. Ev yeka han ne tiştê gotinê bû. Helbet wî ji bêhişîya xwe got, lê dîsa jî."

Bi şev gotina Emer ji bîra min neçû. "E, baş e, - ez difikirîm, - Emer merivekî dilê xweyî sax e, hema wisa evsentuya xwe got, lê ji yên li wir sibe yek giliyê wî bigihîne Gozelyan, Gozelyanê nebêje, tu li wir bûyî, te çire nehat negot. Hingî ez êdî ji destên wî nafilitim. Çawa tê xuyayî ku merivên wî di gund de hene."

Ez li bendî temama heftê nemam, çawa sibe rohnî bû, min berê xwe da Rewanê. Bi şev Emerê Keso birin. Hêwirze kete gund, bû zarezara jin û zarokan. Jina wî ser çavê xwe pencerûk kiribû, li xwe dixist û dizûriya:

- Kurê sebeba bimire, mêrê min xerabiya kê kiribû, ew kê mala xwe şewitand şer avîte mêrê min.

Ez deh rojan ber bi Gozelyan neçûm. Lê

rojekê dîsa caw kiribû, wekî ez herim.

- Hi, te em ji bîr kirine, - Gozelyan mîna dostê kevin bi beşer got. - Tu li ku yî?

- De hevalê Gozelyan, tişteki wisa tune ez bêm bêjim, - min bi cûrê lavakirinê got.

- Lê xelk çawa tê dibêje. Hema ji gundê we. Na, tu naxwazî giliyê êla te derkevin.

- Tişt hebe, ez ê ese bêm bêjim, hevalê Gozelyan, ez tu tiştî venaşêrim.

- De baş e, here, heya duşemê ez li bendî te me, - wî got, ji cihê xwê rabû û destê xwe dirêjî min kir. Min bi herdu destan destên wî guvaştin û ez ji hundur derketim.

Şemo herdu qedeh tijî şerab kirin, yek hilda dirêjî Elo kir û got:

- E, baş e, em wan giliyan bihêlin, kasa xwe vexwe.

Herduwan gazî Şems kirin û kasên xwe vexwarin.

Lê pîrsekê tebatî nedida Şemo, di pey ewqasî re wî dixwest bizanibe çika mana girtina wî çi bû.

- Ya gundiye we hela wisa, lê te çima şer avîte min, ne em xal û xwarziyên hev bûn? Paşê jî gundê me li ku, gundê we li ku, ez ji ku re hatim bîra te?

Elo serê xwe berda ber xwe, hebekî fikirî, paşê serê xwe rakir, li Şemo nihêrî û got:

- Tu zanî, piştî heft- heyşt merivên pêşî min êdî xwe winda kiribû. Ger ku Gozelyan bigota şika min diçe kurê te, min ê şer biavêta kurê xwe, bigota şika min diçe birayê te, min şer bavêta birayê xwe.

Rojekê jî ji min re got:

- Elo, tu qet di derheqa kurmeta xwe de ji me re tişteki nabêjî. Me bihîstiyê ew xeyba dewleta Sovyetê dike.

E, êdî ew bes bû, wî wisa got, wisa gerek bû min şer bavêta te.

- Şirovekirina hêsa, makkirî û kesekî gunehkar tune. - Şemo bi ten got.

- Na, Şemo, efûkirina min tune. Ne li ber Xwedê, ne jî li ber evdan.

Demekê weke ku gunehê Şemo bi wê mehrûmiya wî hat. Lê paşê wî texmîn kir, ku ji huzûra Elo zivêr dibe û bi teherekî hêrsa xwe fetisand û got:

- Rabe, rabe em razên, du saet mane ku dinya rohnî bibe.

Elo jî aciziya Şemo texmîn kir û êdî dengê xwe nekir.

Hê teze gewrayî ketibû sibê, Elo rabû kincên xwe li xwe kirin û da ser rê. Şemo kir nekir wî taştê nexwar.

Roja din kurê Şemo yê mezin hate mal.

- Bavo, duhu Eloyê kurxalê te kuştine, rabe em herin hewara wî.

- Kê kuştiyê, lawo?

- Gundiyeke wan. Li ser pîrsekê şer kirine, ewî bi kevir lê xistiye û kuştiyê.

Şemo hebekî fikirî, paşê ji kurê xwe re got:

- Hûn herin, ez hebekî bêkêf im, ez nikarim bêm.

- Çawa, bavo, tu neyê wê bixeyidin.

- Tişt nabe, gerek ew ji min nexeyidin.

26. 04. 1992

NE TE Û NE MIN

Mervanê KELEŞ

Wê berbanga teng
Ez û tu bûn
 tenê
 tenê
Li wî çiyayê bilind...
 bilind...
 Ta ber perê ezmên
 û hambêz kirî bi ewran.
Çawa hatin bêdeng
 ji nişkê ve
 wilo ez û tu xilmaş
 bariya...niza ne baran bû
 ne mijek giran bû.

Wek kuliyan bariyan
 di wê berbanga
 bê xwedî
 û sêwî.

Hêlîna me dizariya
 sênca werzê bavên me
 xwêdana germ diherikand
Ne te û ne min dît,
çawa em dûr çûn,
Û çawa li şûn man
 dergûş
 meşka dew
 û berxê salê...

MERCÊN DÎROKÎ Û DERKETINA HAWARÊ

Dr. Husên HEBEŞ

Serhildana mezin ya sala 1925 an li Kurdistana Bakur ya bi navê Şêx Seîd hatiye nasîn bi hovîti ji aliyên desthilatdarên xwîn mij li Tirkîyê tê vemirandin û ta roja îro folklorê neteweyî ji me re bûyerên wê salê nîma dîke; kê ji me kurdan stîrana Şêx Seîd ne bihistiye, yan birrekê jê nîzane?

Wê serhildanê nîşan daye ku agirê rizgariyê di dilê azadîxwazan de venemirî ye, tevî ku kuştin wek baranê li ser kurdan de dibarî û dijmin bi her awayekî serjêkirina me rewê kiribû, lê diyar bû ku vîna têkoşer û şoreşgerên Kurdistanê ji metodên kolonyalîstan bi hêztir e, ew stûxwar û melûl neman û wan li gor zanîn û mercên dijwar berdewamiya xebatê kirin.

Berpirsiyarên rêxirawên kurdan hevdu dibînin û di navbera meh û nîvekê de amadeya xwe ji kongreyêke nihênî re li Kurdistanê dikin û di oktobra 1927 an rêxirawa "Xoybûnê" ava dikin. 1) Di kutahiya kongrê de pişkdarên wê biryarin hêja werdigirin, a herî girîng jê ew bû, ku hemû rêxirawên siyasî yekîtiyekê pêk bînin û şoreşa Kurdistanê berdewam be ta axa welêt ji bin piyên leşkerên tirkan bê rizgarkirin, ji bo pêkanîna wê armancê dest bi rapêrîneke çekdarî

bikin û çiyayê Agirî bibe navenda şoreşê. Mêrxasê gelê kurd Îhsan Nûrî (2) dibe serokê hêzên kurdî û hukûmeteke medenî bi serokatiya Îbrahîm Heskî tê damezirandin(3) û ala Kurdistanê li pozê çiyê tê venan. Xoybûn di demeke kurt de çalakiyên fireh dîke, liqên xwe li Kurdistanê û li derve vedîke, ew girîngiyêke mezin dide belavkirina propoganda û çanda kurdî û rojname Agirî belav dîke(4)

Tirkan di salên 1928 û 1929 an nîkarîbûn zora kurdan bi awayê leşkerî di Agirî de bibirana (5) wan amedeya xwe bi şeweyekî firehtir kirin û ta rê li ser şoreşgerên Kurdistanê bigirin. Tirkîye perçak ji zeviya Wanê dide farisan da ku ew alîkariya tirkan bikin(6). Ji bo lîxistina kurdan kolonyalîstên me hevdiyatîyên xwe di navbera xwe de didine aliyekî û çawa bûye "qanûn" bi hev re û bi nûjentîrîn çek kuştinê bi ser kurdan de li pêş çavên dewletên ve dinyayê hildîweşînin.

Di 11'ê hezîranê ta dawîya fîrmeha sala 1930 leşkerên tirkan serhildana Agirî vedimirînin û bi tradisyoneke tirkanî hovîtiya xwe beramber kurdan nîşan didin. (7)

Rêxirawa Xoybûnê nimûneyek yekîtiyê numa kir ku bi hemû hêz û çînan û bi hev re

karin baş rê li dijminan teng bikin;ji ber hoyine eşkere serhildan bi ser neket, li hukûmeta dîrokî ji wê rapêrîne ew bû ku ji her aliyekî Kurdistanê kurdan pişkdarî tê de kirin.

Rola nivîsevanên Hawarê jî di damezirandin û pişkdariya Xoybûnê de mezin bû, li gor jêderina ku Celadet Bedir-xan serokê Xoybûnê bû, herweha di "merkezî heyet"de Kamiran Bedir-Xan, Memduh Selîm, şahîn beg, Ihsan Nûrî, Dr. Ehmed Nafîz, Arêf Ebbas, Qedrî û Ekrem Cemîl û htd. . . (8) endam bûn.

Piştî têkçûna rapêrîna Agirî beşdarine wê xwe li sînoran dixînin û digihên Sûriyê;yek ji wana Celadet Bedir-Xan bû. Sûriyê wê demê di bin mandata Firansîzan de bû. Kolonyalîstên firansîzî hîn berî cenga Cîhanî ya yekem, Sûriye û Libnan kiribû plana xwe ku wan welatîna dagîr bike, mêjûnivîsê rûsî V. Lûtskî dinivîsîne ku konsulxanên firansîzî li Şamê û li Bêrûdê pêwendiyên xwe bi mirovên ereb ên navdar re durust dikin, wan alîkariya diravî ji çend rojnamên libnanî re dikirin. Karbidestên firansîzî pere pîr rijandin bona bêtirî 25 hezar kesî di wan dezgehên de dixwendin û pêwendiyên xurt bi zana û bi rêkxirawên rewşenbîrî re çê kirin(9). Ji bo qelskirina tevgera azadîxwazan li herdu welatan berpirsiyarên Firansîzî dewletokan saz dikin, mîna dewletoka Şamê, Helebê, Latqiyê û htd. . . Ji bo ku meydan hîn ji Firansîzan re firehtir bibe wan hewl dan ku cûlanewey niştimanî kurd bo encemakanî xoy be kar bîne, be rastî paş têkçûna cûlanewey Şêx Seîd le salî 1925 a Sûriye bibiwe penagey ew kurdanew le Turkiye rayan dekirî û le lay bira kurdekanî Sûriya deçûn(10). Dagirkerên firansîzî û îngîlîzî bi hûrî li çalakîyên siyasî û civakî yên kurdan mêze dikirin, xasma li rêkxirawa Xoybûnê, ji lewre wê xebatê li dijî Tirkîye dikir û pêwendî di navbera Firansa û Tirkîyê de li hev ketibûn. Pêwîst e were gotin ku hevpewendiyên navbera herdu dewletan baş dibûn, gava gotin li ser parvekirina Kurdistanê dihate kirin:hemû aliyên siyaseta dijîkurd bi kar anî. Li gor peymanê ku hatiye îmze kirin di 20

oktobra 1921 an li Biriyan-Bekirê di navbera tirkan û firansîzan de birreke ne kêma ji Rojava Kurdistanê(Herêmên Cizîrê, Çiyayê Kurmênc û Kobaniyê)tevî Sûriya firansîzî bû. (11)

Tevkariya firansîzan û tirkan di sala 1925 a jî encam da gava firansîzan rê dan tirkan ku hêzine xwe yê leşkerî di xeta hesin re, di bakura Sûriyê re vegrînin ser raperrvanên kurdan, tenê piştî hatina wê îmdadê kurd neçar bûn dev bidin çiya û leşkerên tirkan ketin bajarên kurdan(12). Têkoşer û rewşenbîrê mezin Dr. Nûredîn Zaza tîne bîra xwe ku dema navbera herdu dewletên kolonyalîst rind dibûn sawîr dikete dilê Xoybûn yê penaber li Sûriyê;tirkan teslîmkirina wan ji firansîzan dixwest, ew "Demên bi tirs dagîrtî"derbas dibûn, gava firansîzan ew ji Helebê rakirin Şamê(13).

Şoreşên Kurdistanê yê di navbera şeş salan de rûxandina du raperrfînen mezin û yê ji ber jenosîda tûraniyan reviyabûn Sûriyê, li Şamê bîr dikirin ku li ser rîya rizgarkirina Kurdistanê berdewam bin, lê vê carê dest davêjin qeleana, tovên raperrfîneke rojnamevanî bi derxistina Hawarê di zeviya çanda kurdî de diçînin.

Di mercine weha de, di 15'ê gulana 1932 'an hejmara yekê ya kovara Hawarê derdikeve. Derketina kovarê bûyerek girîng bû di dîroka çapemaniya kurdî de. Xwedî û berpirsiyarê wê Mîr Celadet Alî Bedir-xan bû.

Hawar ne organa tu partî û ne dengê tu komelan bû. Ew li ser daxwaza Celadet Bedir-xan derdikeve, wî dilsozî rêdana derketina kovarê ji karbidestên firansîzî wergirt. Li ser wê yekê xwediyê kovarê ji xwendevanên xwe re li Iraqê bi kurmanciya jêrîn dinivîsîne:Hawar ne le layen komelekêwe derdihênirê û ne le komelekêwe paraye esîne(14). Bi vî terzî em eşkere dikin ku dîtina O. Vîlçevîskî ne rast bû. gava diçespîne ku kovara Hawarê ogana komîta Xoybûnê bû.

Hawar di destpêkê de û ta hejmara 23 an bi tîpên latînî û erebî derdikeve, hejmara yekê ji

16 rûpelan bû, herweha 3-4 rûpel bi firansîzî di her hejmarekê de çap dibûn. Formata kovarê 21x30 sm. bû. 16.

Li ser bergê yekê ji hejmara yekemîn, li jor sernava kovarê nivîsîne, li bin:Komela kurdî, revue kurdî, li aliyê çepê :Sal, 1, yekşem, li aliyê rastê:hejmar 1, 15'ê gulanê 1932, li navînê: Têdexistiyên komelê û birrê firansîzî. Li tewrî jêr:çapxana Tereqî, 1932 Şam.

Kovara Hawarê pišta xwe bi tu dewletan, yan bi tu rêxirawên bêgane ve girê neda, ji bo alîkariya diravî xwediyê wê tenê hêvî ji xwendevanan û xemxurên çanda kurdî dikir, ji bo wê yekê Mîr Celadet Bedir-Xan lava wî ji wan dike ku alîkariyê bikin:Hawar zarokeke nûza ye. Zarowa me ye;zarowa kurdan e. Wek her zarok bi xweyitiya dê û bav, bira û pismamên xwe dikare bijî. Her kes, her kurd dikare alîkariya Hawarê bike. . . Her kes bi tiştêkî, bi awayekî dikare bê hawara Hawarê (17). Di rûpela 11'an nîrxa (buhayê)kovarê tesbît bûye;ji bona Sûriyê, Tirkîyê, Iraq û welatên Qevqazê:Salekê 500 qirûşê Sûrî;şeşmehkî 200 qş. ;sêmhkî 175 qş. , ji bona welatên din:salekê 150 frank;şeşmehkî 90 frank;sêmhkî 50 frank. Li ser bergê hejmara 2'a reklama du bijîşkên kurd tîn çap kirin, yek ji wana Dr. Ehmed Nafiz bû-Ew piştvan û nivîsevanê kovarê bû-ew reklama ha bi erebî û firansîzî belav bû, her li wir jî reklama çapxana herdu bra Eyobî çap bûbû û di hejmara sisiyan berdewam bûn. Xwendevanên kurd li Bexdayê resimekî (foto) tofeyî (girûbî) pêşkêşî kovarê dikin û di hejmara pêncan de belav dibe. Li ser bergê hejmara 9 a û di rûpela 5 a resimê tofeke kurdên deşta Hesînan bi cilên netewî tîn weşandin, her di wê hejmarê de jî nîrxa nû bona abonevanên kurd li Iraqê diyar dibe. Bergê hejmara 11 a bi ala Kurdistanê tê pêçan. Ew sê rengî e, li jor sor, di naverast de spî ye û nîgara rojê li ser e û li jêr kesk e. Xwediyê Hawarê bi ala Kurdistanê kelaşê rehmetî Şêx Evdirehmanê Garisî dipêçe û di nav rûpelên kovarê de çap dike, herweha resimên du navdarên kurd di wê hejmarê de çap

dibin:Rehmetiyê Xelîl Ramî Bedir-Xan û bijîşkê 25 salî Ahmet Bêreqdar, hejmara 11 a wek berhemeke şînê tê xuyakirin. Di hejmara 26 an îlustrasyonêke pêxember Zerdeşt di rûpela 9 an de belav dibe, di bergeha duhem de sê reklamên firansîzî hene.

Em bi van çend gotinên kurt li ser derxistina Hawarê temam dikin ku di hejmara 39 an rûpelên Hawarê kêmtir dibin ta 12 an û ji hejmara 46 an tenê bi ta 8 an ji bilî hejmarên 49 an û 52 an ku rûpelên wan 16 de ne.

Hawar di sala yekemîn de bi rêk û pêk derdiket:2 caran di mehê de, merema xwediyê wê ew bû ku kovar hefteyî derkeve(18). Lê mixabin ew awata bi cih nabe, C. Bedir-xan di benda "heyneke yeksalî"de dijiwariyên hatine pêşiya derxistin û belavkirina wê nişan dide 19.

Di sala 1932 an de 14 hejmar derdikevin, sala 1933 an kêmtir bû, 9 hejmar digihê xwendevanan, paşê dijiwarî pirr dibin, hejmara 24 an 8 meha û 18 rojan dimîne ta di 1 ê nisana 1934 an belav dibe, herweha hejmara 25 an jî 4 mehan û 18 rojan li ber xwe dide, di 19 tebaxa 1934 an derdikeve, di wê salê em hejmarine din nabinin. sala 1935 an bi hejmara 26 an kuta dibe û paşê kovar tê birrîn.

Kovara Hawarê ji nû ve tê vejandin, ew piştî pênc salan û heşt mehan;di 15'ê nisana 1941 an dehejmara 27 an ronahî dibîne. Bi wê vejandinê em karin bêjin ku qonaxa duhemîn di dîroka berdewamkirina kovarê de destpêkir û ew di wextê de tê weşandin. Di sala 1941 ê de xwendevan 10 hejmarê kovarê werdigrin, di wê salê de em karin bêjin ku ji her 22 rojan bi şêweke gelemperî hejmarek derdiket. Sala 1943 an jî her bi wî cûreyî bû;14 hejmar derdikevin-ji 28-51-. Di 20 ê kanûna duhemîn ya sala 1943 an hejmara 52 an derdikeve, 5 hejmarên dawiyê, her yeke di 44 rojan derdikeve, hejmara tevî dawiyê ya 57 an di 15 ê tebaxa 1943 an tê der.

Bi vî tarzî, eger em wan salên kovar

derketî nehejmêrin, em karin bêjin ku jiyana Hawarê 5 sal, 7 meh û 3 roj in. Em dibînin ev jiyina Hawarê rastî ye, lê dîroknivîsê navdar Dr. Kemal Mezher dema derketina hejmarê dawiyê dijmêre, bi raya wî jiya kovarê bêtirî 11 sal in (19).

Ev rûpelên jorîn numa dikin ku bi çi rengî Hawar derdiket û çiqas asteng dihatin ser rîya wê, nemaze di derketina hejmarên navîn de, lê pêwîst e em vê rastiyê jî bêjin ku diwariyên Hawarê çawa diyar dibe ku diravî bûn, ji lewre em tu guhertinên serekî di naveroka wê de nabînin; mijadên wê wek berê mane.

Jêderk:

1- *Bo bêtir nasîne binêr: Dr. Bilêç şêrko, Kêşeya kurdî, dema buhurî û a niha, Elqahêre, 1930, r. 108(erebî), herweha bin. :Zinar Silopî, Doza Kurdistanê, r. 131-188(erebî), û Ebdul Cebâr Xefûr: Tevergera kurdî a netewî li Tirkiyê di navbera di cengên cihanî de. Kurtelêgerîna doktora, Mosko, 1977(rûsî).*

-Bin: Serihildana Agirî. Bîranînên Ihsab Nûrî. Hêvî, hej. 2. 1984, r. 19-28, h. 31985. r. 25-h. 4. 1985. r. 15-16. h. 5. 1986. r. 25-40.

2- *Ihsan Nûrî li Bîdlîsê sala 1892 hatiye dinê. Wî li akademiya leşkerî li stembolê xwendîye. Pişkarê şerê li dijî girêkan(yunan)dibe. Ew beşdaruya kongra Sêwasê jî dibe, piştî tîkçûna raperrîna Agirî, ew li Tehranê dijî, li wir pirtûkekê li ser dîroka kurdan dinivîsîne: Tarîkhe Rashîd Nejad kurd, Tehran, 1955, . r. 40. , Hasan Arfa The kurd Historical and political study. London 1966 herweha bin: Hêvî, h. 2. r. 17.*

3-Bin: Zinar Silopî, nota 1 ê, r. 135 û 148.

4-Bin: Zinar Silopî, r. 135.

5-Bin: Not 1ê, Dr, Bilêç şêrko, r. 111 çapa rabêta Kawa, 1986.

6-Bin: Zinar Silopî, bin: Notên 1ê, r. 151.

7- *Bona bêtir zanîne, bin: Notên 1-3, r. 107-118 û 129-159.*

8- *"International affiars "Vol. 22, N. 1. London, 1946, p. 96, herweha bin: Safrastian A, Kurd and Kurdistan, P. 84.*

9- *Lûtskî. Dîroka welatên ereban ya hevdem. Mosko, 1971, r. 405(erebî)*

10- *Dr. Ebdul Rehman Qasimlo, Kurd û kurdistan, Bexda 1973, r. 98.*

11- *Nasêh Xefûr Remedan, Kêşeya kurdî di sîstema pêwendiyên navnetewî de di navbera herdu cengên cihanî de. kurtahîya lêgerîna doktora, Kîyêv, 1971, r. 19 (rûsî)*

12- *Ebdul Cebâr Xefûr, Tevergera kurdî a netewî. . . r. 11(rûsî)*

13- *Bin: Dr. N. Zaza, Hawar û çanda kurdî.*

14- *Hawar, h. 10 r. 8.*

15- *O. Vîlçêvskî. Li ser bîbîografîya pirtûkên kurdî yên çapkirî di sedsala 20 an de. Ew lêgerîna di kutêba "Iranskiyê yêzûkî" Kn. 1, M-L. , 1945. belav bêye. r. 162(rûsî).*

16- *Formata Hawarê ji hejmarê 1ê ta ya 23 an bi vê pîvanê ye: 21-x-29 cm ji hejmar 24 an û ta ya 57 an me nûçapa mamosta Hemreş bi kar anî, ku wî formata wê ji ber hoyên çapê biçûk kiribû.*

17- *Hawar. h. 1, r. 2.*

18- *Bin. :Nota 17*

19- *Bin. :Hawar. h. 20, r. 2*

20- *Dr. Kemal mezher. "Têgeyîştinî rastî" û şûenî le rojnamegerî kurdî de, Bexda 1978 r. 235.*

BÎRANÎNA KIRALEKÎ CIWAN

HEINRICH BÖLL

Wergerandina ji almanî:
Şahîne B. SOREKLÎ

Bi umrê 13 salîn ji min hat xwaztin ku ez bibim kiralê Capota(1). Ez di odeya xwe de rûniştibûm û min dikir ku ez ji hevoka “Ne baş e” ya ku mamosteyê min di bin nivîsareke min de nivîsandibû peyva “Ne” rakim. Bavê min, Pig Gi I ji bo çar hefteyan li çiyar derketibû nêçirvaniyê, û divabû min nivîsara xwe tev namehilgirên taybetî jê re bişanda. Min hesabê tunebûna çirayeke bi ronahiyeke baş di şûna wî ya nêçirvaniyê de kiribû û min bi can û bêhn xwe dabû ber karê xwe, dema ji nişkan ve qîrîneke ji pêş qesrê dihatî ket guhê min: “Bijî Pig Gi yê Duyem!”

Bîstekê li dû wê dergevanê min li bayê bezê ket hundir, xwe li ber derî avêt ser erdê û bi hurmeteke mezin di ber xwe de got: “Kiralê min, bi kerema xwe, li min biborînin, ku min ber demekê di derheqê Cenabî we de ji bo kişandina cixareyê li cem Serekwezîr gilî kiribû.”

Xwenizimdanîna dergevenê li xweşiya min nehat, min jê xwazt biçê der û karê xwe domand. Mamosteyê min bi merekeba sor dinivîsand. Min şûna peyva “Ne” di deftera xwe de qul kiribû, dema ez car din hatim ewarekirin. Serekwezîr ket hundir, xwe li nêzikî derî bi dîzan xist erdê û bang kir: “Bijî Pig Gi yê

Duyem, sê caran bijî!” Dû re domand û got: “Maqûl, gel dixwaze we bibîne.”

Ez li hev şaş bûm, min lastîkê di dest xwe de danî, destên xwe ji bo paqîşkirina wan li hev xistin û pirsî: “çima gel dixwaze min bibîne?”

- “Ji ber ku hûn Kiral in.”

- “Ji kengê ve?”

- “Ji nivseetekê û virde. Bavê we yê herî qedirbilind di dema nêçirvaniyê de ji hêla kesekî RASAC de hat kujtin.” (RASAC kurtkirina “Rasac Sadisten Capotas” e) (2).

“Ax, ev RASACan !” min bang kir. Dû re min da pê Serekwezîr û derketim ser balkonê, pêş gel. Ez bişîrîm, çepelên xwe li ba kirin û li hev şaş bûm.

Ev xwenêşandana xwe bi xwe hatî holê du seetan domand. Tenê ber bi êvarê, dema dest pê kir tarî bibe, xelk ji hev belav bû; lê li dû çend seetan millet bi meşheleyan car din di ber qonaxê re derbasd bû.

Ez li odeya xwe vegeyriyam, nivîsara xwe çirrand û beşên çirçirîn yên kaxizê çekirin hewşa navend ya qonaxa kirali. Li wir-wek ez dûvre pê hesiyam- ew ji hêla yên tiştên bîranînê berhev dikin de hatine rakirine û ji bo welatên

H. BÖLL

biyanî hatine frotine, li ku derê froy îspatên nejrûbûna min di warê nivîsa rast de di bin caman de hatine parastine.

Mehên balkêş û bi heyecan li dû ev bûyer hatin. RASACan hewl dan îngilabekê çêbikin, lê ji hêla MISACan (“Milde Sadisten Capotas”) (3) û hêzên leşgerî de hatin rawestandî. Bavê min kîrin gorê, û dibabû ez di civînên parلمانê de beşdar bibim û bendên qanûnê îmze bikim-lê çawa be jî, min ji kiralbûnê hej kir, ji ber ku min nuha dikaribû li hember mamosteyê xwe metodên nû bi kar wînim.

Eger wî di darsa bi axiftin de ji min bipirsiya: “Li xweşiya Cenabî we were, hûn ji min re şert û qaîdeyên jimarên li hev-siwarkirî yê ne wek hev bibêjin?” Min ê bigota: “Na, li xweşiya min nayê,” û wî nikaribû tiştek li dij min bikira. Eger wî bigota: “Gelo ji bo Cenabî we zehmet be, eger min ji Cenabî we bipirsiya, heke hûn bikaribin bi kerema xwe nivîsareke ji sê rûpelan binivîsin, ka Tell(4) ji bo çi armanca Gessler kujt?” Min ê bigota: “Erê, ji bo min zehmet e” -û min ji wî dixwazt, bila ew ji min re bibêje, ka armancên Tell çi bûn.

Wisa, min bi hêsanî perwerdariyeke bi sînor bi dest xist, hemî pirtûk û defterên xwe yê xwendegehê şewitandin û kata xwe ji bo tiştên ez jê hej dikim derbas kir. Ez bi topê lîztim, min kêra xwe ya beriyê avête textê nêşanê, romanên polisîn xwendin û di civînên drêj de li gel berpirsiyarê sînemeya kirali beşdar bûm. Min ferman da, ku hemî filimên ez jê hej dikim werin dîtin, û min di parلمانê de di derheqê xwendegehan de guhertinên mezin daxwaz kirin.

Dem yeke pîr xweş bû, tevî ku civînên parlemanê ez westa dikirim. Ji dest min hat der ez xwe ji derve de wek kiralekî ciwanî xemgîn xuya bikim, û min bi tevahî piştî xwe bi Serek-wezîr Pelzer grêda, yê ku hevalekî bavê min û pismamekî diya min bû.

Lê li dû sê mehan Pelzer ji min daxwaz kir ku ez bizewicim. Gote min: “Divêt hûn ji gel re bibin nîşe, Maqûl.” Tîrsa min ji zewacê tunebû, lê ya xirab ew bû, ku Pelzer qîza xwe ya yanzde salî, Jadwiga, ji min re pêşniyar kir, keçeke lawaze biçûk, ya ku min gellek caran didît di hewşê de bi topê dilîzêye. Navê wê wek keçeke bêhiş derketibû, sinifa pêncem ducar dikir, rûzer bû û ne çeleng xuya dikir. Min ji Pelzer daxwaza katê kir, da di pêşniyariya wî de bifikirim. Nuha ez bi rastî xemgîn bûm, ez bi seetan li paş pencereyê rawestiyam û li Jadwiga niherî, ya ku bi topê dilîzt, yan xwe li ser lingekî çedikir. Kincên wê ji berê xweşiktir bûn, yek- caran serê xwe radikir, li min diniherî û dibişirî, lê kenê wê wek kenekî ji dil bi min ve xuya nedikir.

Dema kata biryargirtinê derbas bû, Pelzer bi taximekî kincên fermî ket hundir. Ew peyakî bi hêz bû, rûzer, rîhres, çavên wî dibrûsîn. “Bi kerema xwe rê bidin û biryara xwe ji min re diyar bikin, Maqûl;” got Pelzer, “ka we ew zaroka min layiqî Cenabî xwe dîtiye?” Dema min rasterast “Na” got, tiştêkî erjeng cîh girt: Pelzer nêşanên li ser milên xwe û qirdêleyên li ser sepeta xwe çirrandin, çenteyê xwe -ji çermê neeslî hatibû çêkirin- çekir ber lingên min, rîhên xwe rûçikandin û qîriya: “Ev e şêweya spaskirinê li nik kiralên Capota!”

Rewşa ez tê de yeke xirab bû. Bêyi Pelzer ez ê wenda bibûma. Min hema di cîh de got: “Ez destê Jadwiga ji we dixwazim.”

Pelzer xwe li pêş min avêt ser erdê, bi germahî pêçiyên lingên min ramûsan, nêşan, qirdêle û çenteyê ji çermê neeslî dîsa rakirin.

Merasîmên zewaca me di kilîseya mezin ya Huldebach de cîh girtin. Bîra û sicuqên goşt li gel hatin belavkirin, ji bo her kesekî heşt cixare hatin dayîn, û li gor daxwaza min, herweha du bilêtên siwarbûna çerxfelekê(5). Bi drêjiya heşt rojan temaşeyan û qirecirê li dorhêlên qesrê domandin.

Li dû zewacê min di nivîsandina wezîfeyên xwendegehê de alîkariya Jadwiga kir, em tev bi topê lîzîtin, me xwe li ser lingekî çekir, em tev çûn siwarbûna hespan, û heku dilên me xwaztin me şîranî ji xwe re ji mitabaxa şîranîyê ya kiralî wesand, yan em çûn sînemeya malê. kiralbûn hên jî li xweşiya min diçû, lê bûyereke gran wezîfeya min bi tevahî hanî dawiyê.

Dema ez gihîştim çardesaliya xwe, ez wek serekhêz û qumadarê Hêza 8em hatim binavkirin. Ji bo Jadwiga rutbeya serdar hat dayîn. Divabû em hin caran bi siwarî di pêş leşgerên di rêzan de derbas bibin, êvaran biçin klûban û di rojên netewî de nêşanan bi sepetên leşgerên layiqî wan xînin. Min bi xwe jî gellek nêşan girtin. Lê dû re meseleya Poskopek qewimî.

Poskopek leşgerê Refê çarem yê hêza min bû. Êvareke yekşemê ew ji leşgeriyê reviyabû û xwaztibû tev siwæreke hespên sîrkê sînorê welêt derbas bike, lê hat girtin û dadgeheke leşgerî cezayê mirinê dayê. Wek qumandarê hêzê divabû ez fermana kujtina wî îmze bikim, lê min di binê kaxizê de hema nivîsand: Bi mayîna çarde rojan di girtîgehê de hat afkirin. Pig Gi yê Duyem.

Ev rêza nivîsê encamên xirab hanîn holê. Serleşgerên hêza min hemiyana nêşanên xwe ji ser milên xwe çirrandin, qirdêla û xilatên li ser sepetên xwe qetandin û dan serpelekî(6) ciwan da ew wan di odeya min de çeke. Hêzên Capotayî bi tevahî dan şopa wan serleşgeran, û bi gihîştina êvarê re odeya min tiji nêşan, qirdêla û xilatên leşgerî bû. Rewşa odeyê ne çî rewş bû.

Erê, gel piştgiriya xwe ji bo min xuya dikir, lê bi şev Pelzer ez agahdar kirim, ku hêzên leşgerî bi tevahî çûne hêla RASACan e. Teqînê dest pê kir, gulle hatin barandin û dengê mîtraloyozan qiyamet li dorhêlên qonaxê rakir. Erê, MISACan çend peya ji bo parastina min rêkirin, lê Pelzer di eynî şevê de derbas hêla RASACan bû. Ez neçar mam li gel Jadwiga

birevim.

Me zû kinc, pere û xişir civandin, MISACan taksîyek ji me re xwaztin û me xwe bi zor gîhand rawesteka trêne ya li ber sînorê welatê cînar. Li wir, westa û hilak me xwe xuşand hundir vagoneke razanê ya dereceya duyem û me sînor derbas kir. Li hêla Capota tiqetiqa tîfîngan, qîrîn û qerxeşeya isyanê dunya kiribû heşermeser. Em li dû çar rojan li bajarekî bi navê Wickelheim peya bûn. Bîranînên nebixêr yê dersên erdnigariyê(7) ez pê hesandim ku Wickelheim paytextê welatê cînar e.

Di navberê de ez û Jadwiga rastî tiştine hatin ku li xweşiya me hatin, wek bêhna trênan û xetên wan ya tirş û tûj; tama sicuqên goşt yê rawestekên trênan; û min dikaribû bi keyfa xwe cixareyê bikişînim. Jadwiga jî dest pê kir wek kulîlkekê bişikife, çimkî ew ji karê xwendegehê xilas bû bû.

Di roja me ya duyem de li Wickelheim, afîşine li her derê bi diwaran de dihatinî qemî-tandin balên me kişandin ser xwe: "Sîrka Hunke- Werin li siwara bi nav û deng Hula û hevparê wê Jürgen Poskopek temaşe bikin." Jadwiga bi heyecan got: "Pig Gi, jiyîna me bide berçav. Poskopek dikare alîkariya me bike."

Li otêla me seet bi seet tîlgraf ji Capota digihîştin, serkeftina MISACan diyar dikirin, kujtina Pelzer, organîzekerina hêzên leşgerî ji nû ve.

Serekwezîrê nû -navê wî Schmidt bû, serokê MISACan bû- ji min daxwaz kir ku ez vege- rim, da taca polatîn ya kiralên Capota car din ji destên gel bigirim.

Çend roj derbas bûn bêyî ez bikaribim çî biryarê bigirim, lê li dawiyê tîrsa Jadwiga ji wezîfeyên xwendegehê bi ser ket. Ez çûm sîrka Hunke û min li Poskopek pîrsî, yê ku bi kêfxweşî bixêrhatin li min kir: "Parasdarê canê

min,” wî di deriyê karavana xwe de bang kir, “hûn çi alîkariyê ji min daxwaz dikin?” “Karekî ji min re bibînin,” min hema got.

Poskopez dilbişewat bû, ew ji bo min li gel Birêz Hunke axift, û min dest pê kir li Sîrka Hunke avleymûnê bifroşim, dû re cixareyan, û pê re tirşika goşt. Ji bo min karavanek hat dayîn û li dû demeke kurt ez bûm xiznedarê sîrkê. Min navê Tücker li xwe kir û ji wê demê û şûnve ez ji têlgrafên ji Capota xilas bûm.

Xelk min wek mirî yan wenda dizane, di dema ku ez li gel Jadwiga ya ku heku diçe xweşiktir dibe, di karavana Sîrka Hunke de ji cîhekî diçim yekî din. Ez welatên biyanê bêhn dikim, dibînim, û bi bawerîya ku Birêz Hunke bi min tîne pirr kêfxweş dibim. Û eger Poskopez yekcaran seri li min nexista û ji min re li ser Capota neaxifta, eger siwara çeleng Hula, jina wî, her bi îrsar negota min ku mêrê wê ji bo jiyana xwe spasdarê min e, min ê nema bihanyîya bîra xwe ku ez demekê kiral bûm.

Lê ber demeke kurt ez li îspateke rastîn ya paşerojên xwe yên kiraltiyê rast hatim.

Sîrka me bi mêvanî li Medrîdê bû. Ber nîvro ez li gel Jadwiga ji bo gerrê derdiketim bajêr. Carekê Xaniyekî mezinî rengboz, ku li ser “Entîkxaneyî Netewî” hatibû nivîsandin haya me kişand ser xwe. “Were em biçinê,” got Jadwiga, û em di entîkxaneyê de çûn yeke ji ew salonên mezine li hêlekê. Li ser deriyê wê “Beşê Destnivîsê” hatibû nivîsandin.

Bêyî çi şik me ji xwe re li destnivîsên serok û kiralan diniherî, ta ku em rast qutîyeke camîn hatin, li ser kîjanê beşxaxizeke spî hatibû zeliqandin: “kiraltiya Capota, ji du salan û vir de Komar.” Min li wir destnivîsa kalikê xwe, Wuck XL., dît, beşekî biçûk ji daxuyana Capotayî ya bi rûmet, ya ku wî bi destê xwe nivîsandibû. Min peleke ji deftera bavê xwe ya rojên nêçîrvaniyê jî dît -û li dawiyê min perçeyekî biçûk ji deftera xwe ya xwendegehê dît, piçek kaxiza gemarîn, li ser kîjanê min xwend: Yê lingê xwe qasî bera xwe rane hewcedar nabe. Min şermok berê xwe da Jadwiga, lê ew bişîrî û got: “Tu nuha êdî ji van tiştan xilas bûyî.”

Em zû ji entîkxaneyê derketin, ji ber ku seet bû bû yek, û seet sê temaşeyê li sîrkê dest pê dikir. Divabû ez seet du teqeya bilêtan vekim.

(1) *Capota: Welatekî xeyalî ye*

(2) *Rasac Sadisten Capotas rêxistineke siyasiye xeyalî ye. Bi kurdî xwebêjeke wisa dide: Rêxistina Rasakên Bêwûcdan yên Capota.*

(3) *Milde sadisten Capotas partiyekî din e. Bi kurdî xwebêjeke wisa dide: partiya Rasakên nîwûjdan yên Capota.*

(4) *Tell: William Tell(sedsala 13an), li Swîsre wek simbola têkoşîna ji bo azadiyê tê nasîn.*

(5) *çerxfelek: karûsel(bi tirkî: atlikarinca)*

(6) *Serpel: Teymen*

(7) *Erdnigarî: Coxrafiye*

XWÎN Û BERF

Ziya ŞEKER

Dimrim

Çar aliyê min berf e

Xwîn û berf

Xwîn û berf

Li ser hev dilerizin

Helqa çiyên bê sî

Hengame girtina

Kulîlkên sor

Kulîlkên zer

Darên daristan

Ji vera çivîkan

Xwîn û berf

Lo komir, lo hesin

Binerd e, sererd e

Hey masiyê golan

Hestiyê bav û kalan

Tirba bê goristan

Bi kêra bi şûra

Li dijî zilmê berxwedayin

Bi tivingan

Bi tilî lîfî...

Dimrim

Hengame ye

çar aliyê min berf e

Bûye mast û mût

Xwîn û berf

KOVANIYA TE

Kovaniya te

Ji govendan re dibe ritm

Ji çîrokên kevin re nexş

Min dîn dîke dinarê dîke

Dilê min da dibe kozir.

GERREK AGAHÎ LI CÎGEHÊN HUNERA KURDÎ YÊN KEVIN (1)

Dilower MÊQERÎ

Di havîna 1986'an de, dostekî sazband xwest ku ez seriyekî bi wî re herim Cizîrê û Kurddaxê. Wî ê li wir şeveke şahiyê çêbikira. Bi rastî ez bi vê ezimandina wî kêfxweş bûm. Ji ber ku ew ji bo min dibû fersendek ku ez li wir seriyekî bidim warên arkeolojîk.

Wek tê zanîn Şam bi ava xwe ya sar û bi hênîkbûna xwe navdar e. Em bi otobusê ji Şamê bi dûr ketin. Di wê dinyagermê de di rê de em germixî bûn. Dawî em gihîştin Derbesiyê, bajarekî biçûk ku di navbera tixûbê Serxet û Binxetê de paldayî ye. Em li qehwexana bajêr, li bin siya çend darên ku hebûn rûniştin, ta ku mêvandarên me hatin pêşwaziya me kirin.

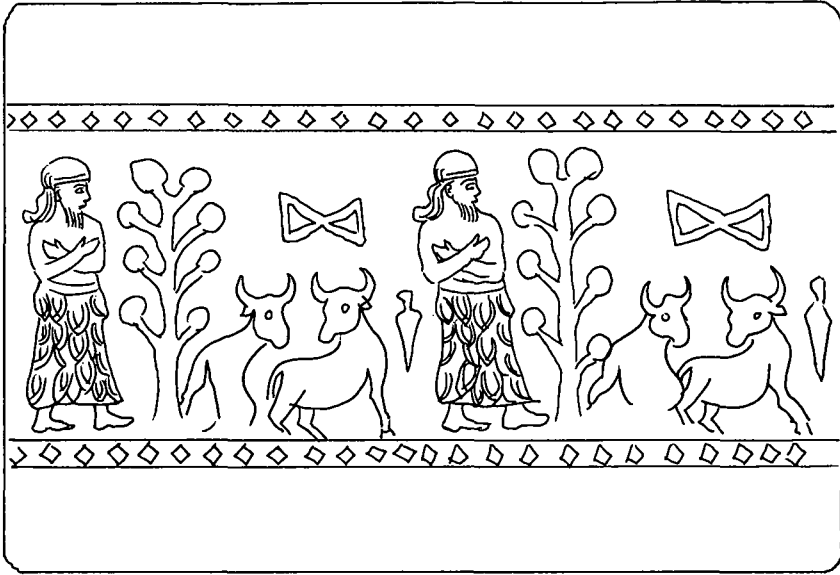
Cizîrê, ". . . ev erdê sawîrast, yê ku kîjan hevçavkî kargerî dikare ji bakura wê bibîne, dûrtir mirîşkê ji başura wê. . ." - Selîm Bereket: Bîranîna zaroktiyê - Ev herêma belengaz û cîwarên hişkî, ku pîraniya Kurdistanê rojava, di navbera Dicle û Firat hemêz dike; bi xwe navenda bajarvaniya mirovantiya kevin bû. Li vir kevintirîn nemazên rewîştên pêşhatî û çikên din wek cêr, mohr û wênegirtî, sergirtin. Herweha roleke pîr mezin di hemû serdemên dîrokî de leystiye.

Arkeolojî diyar kirin, ku cîgirtina şivantiyê

li vê derê destpêkiribû, her çawan ku pêşînan revên pezkovî di navbera çiyayên Toros û Zagrosê de belav dibûn. Heta dibêjin ku reha şitlên ceh û genim li vir rewz kiribû. Kolandina arkeolojiyê di sala 1911'an de, destpêkir. Gava hinartekî almanî gihîşte girikê Gozanê (Tell Helef, rojhilata çemê Firat). Ew yeka han di bin serokatîya F. Von Oppenheim de bû. Bi dû wê wan serî dan çend cihên nûdiyarkirî li Cizîrê, wek: Tell şêx Hemed8Li rojhilata çêtavê Xabûr û Tell Faxariyê (nêzîkî Serê Kaniyê). Hinartekî almanî, ji sala 1958'an mezintirîn girikê rojhilata kevin, Tell Xwarê, dikole. Ji lewre min di destpêkê de got, ji bextçakê fersendek ket destê min, ku ez seredana vê herêma bikim.

Tell Xwêra:

Ev cîgehên girîng dikeve nêzîkî sînorê "Tirkîyê û Sûryê". Ew di navbera çemê Xabûr û Belîx de ye. Di ber wê ji rîya Serê Kaniyê derbas dibe. Hinartekî almanî ê yekem di bin serokatîya profesor Anton Moortgat bû. Wek tê naskirin ew hîmdarê arkeolojiya zanîne ye di rojava Asyayê de. Kolandinên çêbûne, nişan dide ku qatên herî kevin li vira, vedigerin serdema berbangaya Mezopotamya ya navîn (2900 - 2350, Berî Zayînê). Herweha babetên neqşên ku wan li Tell Xwêra, ser mohrên stûnî dîtin, nişana bendewariyê bi Mezopotamya dike (Serdema Uped yê Sumerî). Ji ber ku nemazên ku wan derxistine

Çapa muhreke stûnî ji Tell Xwêra- Serdema Mîtanî (Wênexêz: D.M.)

mîna hev in û vedigerin nîvanî hezara sêyemîn, Berî Zayinê. Heykelên ku di sala 1962'an diyar bûn, wan jî eynî rengdêrin(xusûsiyet)sehkîrî û hunerî yê ku heykelên hevçax li Tell Esmer, hildidin. Wan ku li nîvçê Diyala(Kurdistana Başur)sergirtin. Vana vedigerin Serdema Mîzîlim yê Sumerî.

Ji dora duyemîn a serdema berbangê Mezopotamî ê navîn, babetên nakokîya xêrxwazî û şerxwazî di wênegirtina êrişên tebahoviyê li ser tebakedî û paşmêrê wan(carcaran Gilgamêş), xuya dibû. Ew mirovê - ga, cara yekem li vir diyar dîke: Yê laşê wî mîna ga û rûyê wî mîna mirovan. Ev nakokî jî merov dikare li ser çapên ku rûber kirin wan qapaxên herrî yê sewîlkan digirtin, bibîne. Di sala 1973'an de, komelkî çikên tûnc(bronz)diyar bûn. Vana jî vedigerin serdema berbanga sulaletên Sumerî, ji wan çikên wek bivir û teyrên mes yê ku baskên wan digihîşte 75 sm, hebûn. Neqşên wan di eynî rewîştan yê "Heykela Bazîyan", hatine rewêtin. Ew heykela navdar li bajarê Ur e.

Selbendek ji kevirê kils di odeyeke ji vê qatê, hatiye sergirtin. Forma wê lakêşîye, û bi

lindbûna wê 25sm. Li ser rûyê wê hest jin hatine neqîşandin, wek ew li rûniştekekê daniştûn, reng û rû û lixwekirina wan, yek bûn. Wan zarok û tebakedî jî hemêz kiribûn. Lê mixabin, ji ber rewitandina wê tabloyê, beşek ji mijara wê wînda bûye. Dîsa jî ji vê çikê yê girîng ku bala mirov dikîşîne, perçakî qafiloç (den)ê ku li ser rûyê wê çar tîpên alfabe ya nenasî hatiye neqîşandin: Zimannasê almanî Rolesch bawer dîke ku bi alfabe yê aramî(Suryaniyên kevin)yan kananî ve nayên girêdan. Lê mero dikare texmîn bike ku ev tîpên han dibe ku ji alfabe ya hûrî; gelê li derdora navça Wan û Urmiyê, berî ku çembera Hûrî - Mîtanî bigihê vê herêmê, û imperatoriya wan dirêjî derya spî bike (sedala 20'an, B. Z.).

Her wisa avahîgehê mezin di vê qatê de hat sergirtin, nav du xaniyan de parve dibe: A yekem, sala 1974'an de di hêla bakura girik de, diyar kirin. Ew jî ji çar odeyan, ku erd û dîwarên wê bi kîlsa spî têvdayine, afirani ye. Xaniyê duyem, di sala 1973'an de di hêla girik yê rojava, diyar kirin. Ew xaniyên mezin ku ji keviran çêbûye, û ew bi panzdeh odeyên xwe wek cihê serayekê(qesrekê)xuya dibe. Sedema

texmîna me ew e ku hewşa wê gelek fireh e, digel tiştên girîng ê dihewîne wek riştên (amuret, cîhaz)yên sergirtî bi rastî gelek in û pirraniya wan sewîlkên biçûk digel çend listûkên teyran ên ji ava sor sazûne.

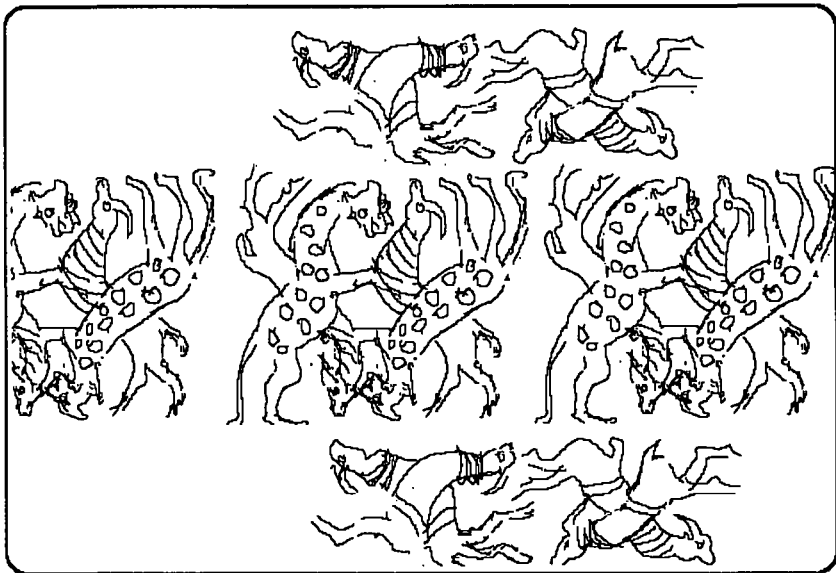
Paşiya sergirtin di cîgeha Tell Xwêra di sala 1985'an de, çêbûye:

1 - Pêgehnanas(arkeologan)perestgeheke girîng di kepeza başûr yê girkê diyar kirin; ku dirêjbûna wî 24m. ye û firehbûn 14m. ye. Himdanîna wî ta kûraniya 140sm hatiye kolan. Di hundurê vê perestgehê de rûxistîgeheke bi kilsê tevdayî heye û di rexê wê ya bakur de çar avzêl ji bo rêjtina meyê(şerabê)heye. Ew jî di

A) bendewarî bike, ku vedigere serdema qiralê Mîtanî yê mezin Şûstar (nîvanî sedsala 15'an Berî Zayinê).

2 - Di qatekî ji vê perestgehê de, komelkî giranbuha ji qafiloçan(den)diyar bûn. Ew vedigerin serdema berbanga sulaletên duyemîn yê Sumerî û hebûna wan ya di vê qatê de pirseke ku mero mat dike.

3 - Mohrên stûnî yên di vê perestgehê de hatin diyar kirin, nûjentirê wan vedigerin dora Hûrî - Mîtanî(1530 - 1100 B. Z.). Pirraniya wan ji cûrê cîwelkî(gelêrî), yê ku ji hevîrê camê û bi awayekî taybetî hatine çêkirin. Rewişt û babetên mohrên vê qatê bi awayekî giştî bende

Çapa muhrekê ji Tell Xwêra- Serdema Sumerî (Wênexêz: D. M)

herikin û dikevin nav avzêlek mezin. Wekî din, pêşdera vê perestgeha han di rex başûr de ye û di aliyê bakur de bingeha heykelê Yezdanekî heye, ku ji bo sazkirina rîq û qurbanan bi sîvandeka dor lêgirtî ye.

Ji bilî nemazên perestgehên Hûrî - Mîtanî, em dikarin bêjin ku şahesera vê perestgeha han di nav cîgehên Mezopotamyayê tune. Mero dikare wê bi perestgeha navdar ya Nûzî(qata

wariya mohrên hevçax dikin. Ew bi navê (komelka Kerkûk)bi hemû tesnîfatên navneteweyî navdar in. Ji ber ku pirraniya mohrên stûnî yên Mîtanî ji ritimên girka Nûzî hatine sergirtin. Ew girga han dikeve navça Kerkûkê.

Neqşên mohrên vê perestgehê yên ku hatine wênekirin, wek nimûne mirov li dorhêla "Dara Jînê"ê ku her û her di hunera çembera Ariyên - çiyayî de ducar dibe, dibîne. Lê li vir

ev dara han hatiye zîvirandin. Ew bi awayekî rewîştê hunera serdemê me yê nûjen(wek Sembolîzm)bi bîra mirov tîne. Vê yeka han hişt ku her dara jînê mîna ku ji gulleyan peyda bûbe. Mirovên di wênan de, serpûşk û şemilkên pêladî li wan bûn. Ew di tesnîfatên arkeolojî de bi navê (cilên çiyayî)tên naskirin.

Ji lewre em têgihîştin ku çima li hember dara jînê, ya ku temsîla xêrxwaziyê dike, cina-wir û xêwên tirm jî temsîla şerxwaziyê dikin. Wek mero li mohrên 42, û 43 (Muzexana Şamê), dibîne. Li herduyan jî merivekî rûniştî li kêleka dara jînê xuya dike. Cilên çiyayî li wî ne û mîna ku ew nimêj dike herdu destên wî li ser sînga wî ne. Ji bilî dara jînê ku wek komelka gullan berjor dirêj dibe, neqşên wênegirî du gayan tebahovî diyar dike, ku hertim nîşana şerxwaziyê dikin.

4 - Ji nirxtirîn çîkên di girkê Tell Xwêra yê hatine peyda kirin, çîkên liskê(zar)ne, li ser rûyên wan niqtên spî hene, ew eynî wek zarên ku îro pê tene listin e. Her çawa ev vedigere serdema sulaletên kevin (nîvanî yekem yê hezara 3'an B. Z.); êdî mero têdigihîje ku ev kevintirîn çîkê li cîhanê hatiye diyarkirin e. U dibe ku ne tiştê jî ber xwe ye ku li hemû dinyayê jimartina kurdî(ji yekê ta şeş), di vê listika han tê bikaranîn.

Herwekî di dawiya geryana xwe de em bêjin, ku çîkên din ê şahesera evê han, ji girikê Kaniya Dara(Tell Endara, Kurddax), derxistin. Ev yê ku vedigere serdemek nûjentir, ji sedsala 10'an B. Z.

Em ê di beşa duyemîn ya nivîsa xwe de behsa vî girikê girîng, ê ku dikeve rojavayê çembera Hûrî, bikin.

Çavkanî:

1 - Anton Moortgat, *Tell Chuera in Norost - Syrien, rapport, 1958, (Wergera erebî, Enstîtuya Arkeolojîk ya Almanî, şam).*

2 - A. Moortgat, *Die kunst des Alten Mesopotamien, Köln 1967, (W. erebî, Bexda 1974)*

3 - A. Moortgat und U. Correns, *Tell Chuera, rapport, şam 1973.*

4 - A. Moortgat und U. Correns, *Tell Chuera, rapport, şam 1974.*

5 - H. Kenna, *Cylinder Seals from Syria, catalogue. (W. erebî, Tuppengen 1980)*

6 - F. Rolesch, *Antiquites Syriens, katalog, (W. erebî, Vien 1985)*

7 - Al - Mathaf Al - Arabi, No4 - 1987, (kovareke Kewêtî)

8 - D. Mêqerî, *Hevpariyek di lêkolîna şehirvaniya kurdî ya kevin de, rojnama Gel(6 beş, şam 1989 - 1990).*

ZANÎN, JI NÛDEMÊ RE DILÊ XWE VEDIKE

Selah BERWARÎ

E ndezyar Ebdil-baqî Huseynî, yek ji rewsenbîr û nivîskarên Kurdistana Sûriyê ye. Ew herpirsiyarê kovara "Zanîn e, ku yekem kovara serbixwe û berfireh e li vir. Ebdil-baqî Huseynî, pirtûkek wî bi navê "çîrokên Mîran" heye, yek din jî bi navê "Lawir di çîrokên zarokan de" wê di nêzik de bikeve destên xwendevanan.

Hevpeyvîna me ya ji bo xwendevanên NÛDEM'ê bi mamosta Huseynî re weha destpêkir:

Selah Berwarî: *Em dixwazin Zanîn bi xwendevanên Nûdem'ê bidin nasîn?*

Ebdil-baqî Huseynî: Berî ku ez çêla kovara Zanîne bikim, ez dixwazim spasiya wan kesên ku ev kovara hêja "Nûdem" derxistine bikim. Pîroz be ji dil û can, bi hêviya ku ev kovar di pêşerojan de bibe kovareke navdar.

Zanîn, her weke ku hûn dizanin, kovarek torevanî û çandeyî ye, kovarek serbixwe û aza ye. Her du-sê mehan carekê dertê. Ta niha çar hejmarên wê derketine û ya pêncan li ber çapê ye. Zanîn meydana cirîdê ye ji bo hemû torevan û nivîskaran.

S. B: *Di hejmara yekê a "Zanîn"ê, we gotiye ku ev kovar berdewamiya kovara "Gurzek Gul" e. çawa?*

Berbirsyarê Kovara ZANÎN'ê Huseynî

E. H: Rast e, me di pêşgotina hejmara yekê de nivîsandibû, ku kovara Zanîn berdewamiya gelek kovaran e, bi taybetî jî ew berdewamiya kovara "Gurzek Gul" e.

Di sala 1989 an de, me çend xortan dest bi derxistina kovara Gurzek Gul kir, kovarek çandeyî û folklorî bû, ta sala 1991 ê berdewam kir, me duwanzdeh hejmar derxistin û roj bi roj

xwendevan û nivîskarên wê pirrtir dibûn. Ta rojekê em gihan biryarekê ku em vê kovarê firrehtir û mezintir bikin. Çend roj di ser biryara me de neçûn, me programa hejmara yekê a Zanîne danî.

Ev ji bilî hin rewşên dî - (Rewşên konevanî li nik me kurdên Sûriyê) - baş hatine zelal kirin.

S. B: *Ango tu dibêjî asteng di riya derxistina kovarê de nîn in?*

E. H: Rast e, em kovarê bi berzeyî derdixin û belav dikin, lê tu astengên wilo mezin em nabînin, dîsa bawer neke ku em di buharek wilo geş de ne!

S. B: *Ez dibînim ku kovara we li ser şopa Hawarê diçe, an ku hûn pirtûkan jî bi navê kovarê derdixin?*

E. H: Spas, lê pîrr maye ku kovara me bigihê Hawarê. Lê dîsan jî hêviya me mezin e. Wekî din jî rast e em alîkariya torevan û helbestvanên kurd, di warê çapkirin û belavkirina pirtûkan wan de dikin. Ta niha sê pirtûk jî weşanên kovara Zanîne belav bûne:

1-Serpêhatiyên kurdan, Tîrêj, folklor.

2-Kişwera şehîdan, Fethula Huseynî, helbest.

3-Mada û Zerdeşt, Bavê Helebçe, kurteçîrok.

Û çendên din jî li ber destên me hene.

S. B: *Heya niha we du hejmarên taybet, yek li ser Cegerxwîn û a din jî li ser Helebçe derxistine. Aya hîn wê hebin?*

E. H: Belê, wê hebin û pîrr in, wekî tu dizanî me di hejmara 3-4 danîbû ku dilê me heye em "Melefeke" li ser Mîr Celadet Bedir-Xan çêkin. Wekî din di hejmarên hatî de em ê li ser jîyan û xebata sînemavan Yilmaz Guney rawestî. . . û gelek tiştên kurdî hene, hîn destnedayîne. Ji ber vî hawî çî kovar û rojnameyên kurdî ji niha û ta demek baş dikarin rûpelên

xwe ji materyalên xav mişt bikin.

S. B: *Hûn rewşa çandeyî li Kurdistanê Sûriyê çawa dibînin? Bi dilê we ye?*

E. H: Rewşa çandeyî li nik me kurdên Sûriyê, van du-sê salên çûyî gavin baş avêtiye û roleke baş di warê çapkirin û belavkirina pirtûk û kovaran pêkanîye. Lê ku em bêjin ev rewş ji sedî sed bi dilê me ye, wê çaxê em ê xwe bixapînin. Lê a rast ew e; ku nivîskar û torevanên me kurdên Sûriyê em karin wan pişk bikin.

- Çend helbestvanên me ên klasîk hene, mîna Tîrêj, Bêbihar û Keleş. Dîwanên wan derçûn, naveroka wan li gor wan baş e, lê li gor nivçe xort ew ne ewçend bi serketîne.

- Xortên me ên ku bi rengê serbest jî dinivîsînin çêbûne, mîna; Royarê Amedî, Nîsrîn Têlo, Tengezar, Alan Osman. . .

- Di warê kurteçîrokan jî hin nivîskar peyda bûne, mîna; Bavê Helebçe, Fewaz Evdê, Alan Osman. . .

- Di warê wergerandinê de jî, pîrr kes hene niha xwe pê mijûl dikin û pirtûkek jî di vî warî de derketiye. Pirtûk ya nivîskarê tirk Azîz Nesîn e û bi wergerandina Keça Kurd e.

- Di warê rexne û rêzimanê de jî hin hene ku dixebitin, ji bilî çend gotarên rexneyî û rêzimanî ên ku di kovaran de belavbûne, diyarîya dawî ku kete destên me, pirtûka mamosta Deham Evdîlfezeh a bi navê "Nêrînek Rexneyî Li helbestên Kurdî" ye. Di vî warî de ev pirtûka yekem e, ne tenê di nav kurdên Sûriyê, herweha li nav hemû kurdan yê ku bi zaravayê kurmançî dipeyivin.

- Herweha gelek pirtûkên hêja, ên têvel, li ser rewş û çanda kurdî bi zimanê erebî derketîne. Hin ji wan bi awayekî fermî derketîne, hin jî bi berzeyî.

Ev jî navê çendek ji wan nivîskar û rewşenbîran in: Dr. M. E. Necarî, Dr. Ismaîl Hesaf, Rewşen Bedir-Xan, Nûra şêx Bekir, E. Helîm Yûsiv, Taha Xelîl, İbrahim Yûsif, Dr. E. Mecîd şêxo, Heyder Omer. . .

11 08 1992

FEQIYÊ TEYRAN

1590-1660

Zeynelabidîn ZINAR

Z. ZINAR

Ev yek eşkere ye ku ji ber bîndestî û dabeşkirina Kurdistanê, herweha ji ber qedexkirina zimên jî ku ev 65 sal in li bakûrê wê, jînenîgariya gelek rewşenbîr, nivîskar, helbestvan û siyasetmedarên Kurd ên kevnare tevlihev bûye û di rûpelên dîrokê de rind nayêne xuyakirin. Belam her çiqasî di serê Sedsala Bîstî de gelek zanayên dilovan ji bo bidestxistina berhemên dîrokî û zanîna jînenîgariya kesên dîrokî fedakarîne mezin kirine û xwe pir êşandine gelek berhem, belge û destnivîs peyda kirine û wergerandine û pê latênî û wek pirtûk çap kirine jî, lê ji neteweyekî mîna Kurd re dîsa jî ew tişt hindik e û pê temamiya dîroka kurdî nayête zanîn. Ha yek ji wan rewşenbîrên Kurd ê ku di derheqê wî de hin tarîxên cuda û rîwayetên cihê têne gotin, Feqiyê Teyran e.

Navê F. Teyran ê asasî *Mihemed* e. Ew kurê şêx Evdile ye û ji Miksê ye. Gundê wî Miksê, li nêzî Norsê û Bêdarê dimîne. Ew hersê gund, di heyamên kevin de ji xwendin û zanîne re merkezine pir mezin bûne û timî jî xwe di rûpelên dîrokê de dane nîşandan.

Feqiyê Teyran di paşiya hemû helbestên xwe de, wek hemû helbestvanî navê xwe hildaye. Wî bi piranî navê xwe bi "Mihê", "Mîm û Hê", "Muksî" û "Xoce" nivîsiye.

Bêjeya "feqe" yan "feqî" xeysetek e ji wan kesan re tê gotin ku ew kes dixwînin, yan jî xwendina xwe nivco dihêlin û dev jê berdidin. Lê belê binavkirina vî helbestvanê hêja, ne ji wê babetê ye. Lewra ji Sedsala Nozdehan bi wir ve çî hozanek, helbestvanek yan nivîskarekî ku berhem dinivisandin, xwe bi nasavekî didane naskirin. Wek "Xanî", "Mela-Melê", "Bateyî", "Rûhî", "Xakî" û gwd. Ji nivîkarên klasîk Feqiyê Teyran û Feqe Reşîdê Hekarî jî xwe bi feqîtiyê dane naskirin. Binavkirina bi wê xeysetê, bêguman ji ber nefspiçûkdîtina wan hatiye holê.

Bêguman rewşena çanda kurdî di warê helbest û xezelan de, bi Feqiyê Teyran gelekî dewlemend bûye. Belam di helbestên wî de gelek bêjeyên kevnare hene ku niha jî xwe diparêzin û di warê edebî de jî tu kêmasî nayête ser helbestên wî. Herweha ew helbest wisa rind û bi xweşî ketine ser zimanê xelkê ku her Kurd têdigehe. Her çiqasî ev 350 sal in ku wî koç kiriye jî, lê mîna ku ji demeke nêz ve be çûye dilovaniya xwe wisa ji xelkê ve ne dûr tê dîtîn û di civat û caxiyan de, xasma di yê me le û feqiyân de timî behsa wî tê kirin.

Pêşî em ê hin jêderk ji hin dîrokanan wergerin, ka di derheqê F. Teyran de çî gotine:

1- Dîrokzanê Kurd xêrpêbûyê M. Emîn Zekî Beg, di *Tarîxa Kurdistan* de nivîsiye, ku: Feqiyê Teyran li Makûyê di nav salên 1307-1357'an de jiye. Ji xeynî helbest, beyt û xezelan du pirtûkên wî bi navê "*Serpêhatiya Şêxê Sen'anî*" û "*Qewlê Hespê Reş*" jî hene.

2- Pr. Qanadê Kurdo nivîsiye ku Aleksandir Jaba gotiye: F. Teyran di 702'ê (1375-76) Hicrî de ji diya xwe re çêbûye.

3- Kovara Hêviya Welêt nivîsiye, ku: F. Teyran di 1302'an de çêbûye û di 1375'an de jî miriye.

4- Dr. N. Mackenzie di pêşgotina pirtûka "*Şêxê Sen'an*" de nivîsiye ku: F. Teyran di (1000-1070) 1590'î de çêbûye û di 1660'î de jî miriye.

Belam di hin helbestên F. Teyran de hin tarîx hene ku ji wan, dema ew ristine zeman tê zanîn. Wek daneberheva wî û Melê Cizîrî, ku gotiye "*Zanîn meddahê kê me, di hezar û yek û sihan?*" Ji vê hate zanîn ku ew di 1031'ê de (1621) li jiyane bûye. Ya diduyan jî ew malika ku wî di şîna Melê Cizîrî de gotiye. Di malikê de jî tarîx 1050'î (1640) ye.

Tarîxeke din jî heye ku Feqî di vê helbesta xwe ya li jêr de gotiye (5):

*Li "Mîm û Hê" gelek çûne
Gelek sal û felek çûne
Hezar sal çil û yek çûne
Ji hîcra nebyê muxtar e.*

Nivîskarê hêja Evdilreqîb Êsiv di pirtûka xwe ya bi navê "*Şairên Kilasîk Ên Kurd*", rûpela 29'an de nivîsiye ku: F. Teyran di medreseya Miksê, ya Cizîrê û ya Finikê de xwendiyê. Xasma di ya Finikê de gelek maye. Lewra jî di gelek helbestên wî de navê Finik hatiye gotin.

Û dîsa gotiye: Feqiyê "Teyran, şairekî mezin ê kevn e. Yek ji wan hersê şairan e ku Ehmedê

xanî di Mem û Zînê de navê wan aniye. Niha jî nav û dengê wî gelek belav e di nav kurmancan de, yanî li Kurdistanana Tirkîyê, Sûriyê û li navçên Behdînan. Teyran gelek helbest nivîsiye. Heta niha jî gelek helbestên wî bi destnivîs li Kurdistanana Navrast belav in..."

Feqiyê Teyran mirovekî pir zîrek, zana, bîrbir, tîjfehîm û xeberxweş bûye. Wî di demê de pêre pêre dikaribû li ser bûyeran helbest biafirîne. Gelek serpêhatiyên wî yên rengareng û xweş jî hene, ku neşa mirovan pê vedibe. Yek ji serpêhatiya wî ev e: Rojekê Feqî ji jina xwe dixeyide û ji malê diçe. Ew, sond dixwe heta ku porê wî sipî nebe venagere mala xwe. Di wê navê re gelek sal dibihurin û tu hisek jê nayê bihîztin, îcar her kes dizane ku ew miriye.

Feqî li xerîbiyê dimîne heta kal dibe, por û rih hemû sipî dibin û rojekê radibe vedigere diçe mala xwe. Lê belê heta ku ew diçe, jina wî mêr kiriye. Kincine qetiyayî li Feqî ne û rast diçe li ber deriyê mala jina xwe rûdine. Ewçax jina wî hevîr dike girêk da bibe tendûrê nan bipêje. Jinik wî nas nake, radibe ji bo karekî din dike ku here devereke, dibêje Feqî:

- Kalê gerok, bi kerema xwe tu hay ji girêkên hevîr bimîne, heta ez tîm.

Feqiyê Teyran xwe bi xwe dibêje:

- Herê, herê! Dema ez can bûm, ez melhema dilan bûm. Lê dema ez bûm kalekî pîr, min dikin notirvanê girikên hevîr...

Li gorî hin rîwayetan, Feqî bi zimanê teyran jî dizanibû. Binavkirina wî bi "Teyran" jî ji wê yekê hatiye. Serpêhatiya wî û du kevokan jî weha tê gotin: Rojekê Feqî xwe li binê siha darekê dirêj dike û serê xwe datîne ser kevirêkî ku ji erdê hinek bilind e. Di wê navê re du kevok tên li ser darê datînin. Dema kevok dibînin ku wa zilamek li binê darê xwe dirêj kiriye û serê xwe daniye ser kevirêkî, ji hevdu re dibêjin: Ev zîlamê raketî nizane ku kûpek zêr di bin kevirê ber serê wî de ye! Feqî dengê wan seh dike, lê hîç deng nake, piştê radibe diçe

mesela zêran ji yekî feqîr re dibêje. Ew zîlamê feqîr jî diçe wî kevirî radike û kûpê zêran ji xwe re derdixe.

Helbestên Feqiyê Teyran heta niha, wek pirtûk nehatine berevkirin û çap nebûne. Belam çewa ku wî bi xwe di helbestekê de gotiye, hezar helbest nivîsîne. Lê mixabin piraniya wan wenda bûne, yan jî nehatine dîtin.

Di 1985`an de çaxê min dest bi berevkirina destnivîsên kevin kiribû, ji min re nêzî 250 rûpel destnivîs berdest bûbûn. Di nav wan de neh helbestên Feqiyê Teyran jî hebûn. (5)

Helbestên Feqî gelekî xweşxwîn û rewan in. Tev bi kitejimar û qafiye ne. Li wan zîmanekî wisa hêsan heye, ku mirov zêde ferqa wan ji xeberdana îro nake. Me ev helbesta li jêr bo xwendevanên NÛDEM ê nivîsî.

(ÇIYA ANÎ LI DEŞTÊ KIR)

Ji rengê dîlbera horî
Gul û reyhan li min peyda
Zerîfa şeng niha borî
Şefeq dabû di rewzê da

Şefeq da erd û esmanî
Li min dîlber tu astan î
Dixwim sondê bi Subhanî
Zileyxa bû di Misrê da

Tu çêtir î j`Zuleyxayê
Nehin wek te di dinyayê
Dixwim sondê bi Tahayî
Munewwer bû di nûrê da

Munewwer bû di nav nûrê
Kemer dabû li ser sûrê
Ji rengê dîlbera hûrê
Dilê min tîrekê lê da

Li min da tîrekê dijwar
Serê tîrê di dil çû xwar
Dema ku ez dikim hawar
Wekî Mecnûn di deştê da

Wekî Mecnûn dimînim ez
Fena bilbil dixwînim ez
Heta kengê bimînim ez
Di hebs û hem di zîndanê?

Di hebs û hem di zîndanê
Wekî Yûsuf li Ken`anê
Gelo ya Reb dîlber kanê?
Neçar mame di vê rê da

Dikim hawar dewa lê kî
Ku bê carek derman lê kî
Welê bejnê tu zahîr kî
Bibînim ez di cîlwê da

Bibînim bejn û balayê
Zerîfa şeng û lalayê
Nehin wek te di dinyayê
Di Tebrîz û di Şamê da

Şukur j`bote, ewî çêkir
Çiya anî li deştê kir
Dema ku min nezer lê kir
Meşî ew çû di xelwê da.

Li dawiya vê benda li jor de, navê Feqî nehatiye. Diyar e ku hin malik jê kêman.

1- *Tarîxa Kurdistan, Weşanxaneya Komal, Temûz 1977, rûpel: 181, bi zîmanê Tirkî.*

2- *Tarîxa Edebyata Kurdî, weşanxaneya Roja Nû, 1983, Cild 1, rû: 70.*

3- *Nimûne Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî, 1991, Stockholm, rû: 83.*

DENGNIVÎSARÊ SAZBENDIYA KURDÎ

Nûra CEWARÎ

Keda rewşenbîrên ermeniyên di dereca berhevkerin, çapkerin û lêgerîna folklorê kurdî de mezin e. Bi saya serê wan gelek nimûnên folklorê kurdî ên dawîya sedsala nozdan û destpêka sedsala bîstî gihîştine me. Ew nimûne ji bo zanyarên berhemên hêja ne.

Ji wan rewşenbîrên hêja yê bîranînê Xaçatûr Abovyan, Garêgîn Srvasnstan, Krîstapor Kara-Mûrza û gelekên mayin. Bo serî xemxuriya Komîtas notayê dengnivîsara mîxanîkiyê gihîştine me. Di nava wan de qinyatê dewlemend hene, ew ku ji destpêka sed-saliya me girtî heta rojên me hatine nivîsîn.

Dîroka dengnivîsara sazbandiya kurdî yê folklorê mîxanîkiyê ji sala 1905 an dest pê dibin. Cara pêşî Lûşanê alman li Berlînê dengê hêşerekî kurd nivîsiye. Bergirtina wê dengnivîsara di enstîtuya Sankt-Petersburgê ya edebiyatê de tê xweykirin.

Ew stirana xerîbiyê bi navê "qulungo" ye

Di salên 1927-1929 an de bi pêşdanî û serokatiya asîstanê konservatorya Sankt-Petersburgê, Krîstapor Kuşnaryan, tevî nimûnên sazbandiya ermeniya, wisa ji gelek nimûnên sazbandiya kurdî têne berhevkerin.

Xên ji Kuşnaryan, tevî êkspedisya zanyariyê, sala 1927 an dibin wisa ji xwendekarên konservatorya Êvgenî, Gîpyûs û dersdar Zînaida Evald, yê ku paşê dibin zanyar û folklorîstên bi nav û deng. Ew diçin Nor-Bayazêtê, Êrêvanê, Tbilîsî, Gunrîê. Piştî salekê Kûşnaryan tenê

diçe Zangêzûrê, Daralagyazê û Tbilîsê.

Ekspedîsiya sisiya sala 1929 an tê teşkil kirin. Tevî wê ekspedîsiyê dibin xwendevanên konservatorya yê Haro Stêpanyan, Tigran Têr-Martîrosyan û sazbandzanê eyan Yûrî Tyûlîn. Ew li şîrakê berrpala çiyayê Elegazê û şûlavêrê diqesidin. Eserên wan ekspedisya di enstîtuya Sankt-Petersburgê ya edebiyatê de têne xweyî kirin. Nimûnê wan ên bergirtî li enstîtuya Ermenî ya hunermendiyê de têne xweykirin.

Sazbandzan Aram Koçaryan di salên 1939-1943 an de tevî nimûnê folklorê ermeniya, wî folklorê kurdan jî berhev kiriye. Dengnivîsara Aram Koçaryan ji sedî zêdetir in. Ew niha li enstîtuya Ermenîstanê ya hunermendiyê têne xweykirin.

Profesorê konservatorya Tbilîsê Gêorgî Çxîkvadzê û xebatkarê kabînetê sazbandiya gelêrî Vladîmîr Axobadzê di sala 1950 de bi berhevkerin û dengnivîsandina sazbandiya kurdî ya folklorê ve mijûl bûn. Dengnivîsara Çxîkvadzê li mala wî têne xweyîkirin, lê yê Axobadzê li konservatorya Tbilîsê ne.

Niha karê berhevkerin û lêgerîna sazbandiya kurdan yê folklorê va li para sazbandiya gelêrî, ya enstîtuya Ermenîstanê yê hunermendiyê mijûl dibin.

Gelek dengnivîsara sazbandiya kurda yê folklorê wisa ji li dengxana radyoya Êrêvanê de têne xweyîkirin. Rast e, ew qewlê tebyetiyê de nehatine nivîsare, lê dîsa ji nimûnê folklorê yê giranbuha ne.

Me hay jê heye wekî gelek nimûnê dengnivîsarê folklorê kurdî yê sazbandiyê, wisa jî li çend ocaxên kurdî yê kultur û di dengxanê şexsî de têne xweykirinê.

Ji van dengnivîsarên jorgotî bi kevinbûn, dereca bijartinê, naverokê zanraye dewlemend dengnivîsarê Krîstapor Kûşnaryan cihê dibin. Ew beranberê dengnivîsarên Komîtas in. Jimara wan dengnivîsaran digihîje 60'î, ja wan 54 stiran in, 4 jî miqam in. Ew mirovên ku stiran gotine û miqam danê pîrraniya wan kurd in. Di nav wan de ermeniyên ku zimanê wan kurdî ye jî hene. Ji wan nimûna 17 stiranên mêranîyê ne, 4 destan in, 20 stiranê evîntiyê ne, 4 stiranên aşikan in, dîrok û stiranê xebatê ye, 8 stiranên govendê ne, 4 miqamên ser bilûrê û fiqê lêxistî. Ji nav wan gişan stiranên mêranîyê cihên hêja digirin. Gerekê mîna Komîtas mezin bî wekî xwe ji stiranên govendê yê bi teqil û şa şûnda bigirî û stiranên mêranîyê yê carina melûl û ji bo dengnivîsandina nota dijar binivîsî. Gerekê zanayê mezin bî wekî texmîn bikî hema ev stiran original in, wekî dêmê sazbandiya kurda yê mîletiyê tînine ber çavan. Wekî em hesav hildin, ku endamê ekspedisya haj deba kurdan tunebûna, wisa mezinahiya Kûşnaryan wê hê berbiçav bibûya.

Seva salên 20'î gava mecalê têknîkê lep sist bûn, gava şerdên xebatê normal tune bûn, ekspedisyarê li hev hatiye dengnivîsarê gelekî paqij bike. Stiran normal dest pê dibin, normal tamam dibin, deng weke hev tê bihîstin.

Rast e, ji kevinbûn û ji bergirtinê ew hebekî xirav bûne, lê dîsa jî mirov niha dikare tekst û notên wana binivîsîne.

Em li vir çend nimûnan bidin:

"Serayê" stirana mêranîyê ye. Ew di derheqa wê yekê de ne, ku çawa Reşîd Paşayê tirk gazî serokê kurdê êzîdî, şêx Mîrze dike, wî dixapîne û nemamî dukuje. Şêx Mîrze nemamya Reşîd Paşa texmîn dike û bi teherekî xencerekê li ba xwe vedişêre. Gava qewazê Paşê êrîşî wî dikan, ew bi xencera xwe donzdeh kesan ji wan dukuje, lê xencera wî dişikê û ew şehîd dikeve. Stiran bi hostetîke mezin tê qedandin. Ew bi binaxa ladiyê û rêza îndonasya xeysetê stiranê kurdî ye

mêranîyê tîne ber çavan.

Mêrxasê destana "Dewrêşê Evdî" Dewrêş ji aliyê denbêjan ve bi nexş û nîgarê nebînayivî hatiye xemilandin. Hîmê destanê evîntiya kurdê êzîdî Dewrêşê Evdî û keça kurdê musulman Edûla Zor temir Paşayê milî ye.

Bi şaxeke vê destanê Dewrêşê Evdî şerê tevî erebê gêsya da tê kuştin. Lê bi şaxeke mayin Zor Temir Paşa naxwaze keça xwe bide Dewrêşê Evdî û wisa dike da ew bê kuştin.

Şaxa ku Krîstapor Kûşnaryan nivîsandiye stirana Edûlê ye, ku avêtîye ser delalê dilê xwe, Dewrêşê Evdî. Ew stiran bi dramatizmê tijî ye. Bi têkst û awazê xwe ve weke destana "Dewrêşê Evdî" nêzikî wê şaxê ye ku Komîtas nivîsî ye û di sala 1903 an de li Moskovayê çap bûye. Di herdu şaxan de jî bi nexş û awazê geş trajedyaya evîne tîne ber çavan.

Stirana "Evdalê Zeynikê" bi navê aşîqê kurdî ye bi nav û deng Evdalê Zeynikê hatiye navkirin; stirana Evdalê Zeynikê ku di dawîya sedsala 19 an û destpêka sedsala 20 an de hatiye afirandin, çawa bi nivîskî, wisa jî bi zarkî gihîştine me. Ji tekstên stirana xuya dibe ku ew dengbêjê Memed Paşa bûye û gelek caran tevî aşîk û dengbêjên mayîn ketiye hucetê.

Şaxa ku Kûşnaryan nivîsiye bi sazbandiya xwe ve sext û xisûsî ye. Miqamê şivantiyê ku Kûşnaryan nivîsî ye ser haceteke sazbandiyê ye, bahar bikî êdî bîrkirî-bi bilûrê hatiye qedandin. Ew miqam di aliyê sazbandiyê de gelekî hêja ye û dikare di dema konserta de bê qedandin.

Dengnivîsarê Kûşnaryan yê mayîn jî gelekî heweskar û hêjayî guhdariyê ne. Xên jî wê jî ew ji bo lêgerîna zanyariya folklorê kurdî qinyetên baş in. Ew wisa jî dikarin di dereca pevgerêdana çanda mîletan de bîne lêgerîn. Ew nimûnên sazbandiya kurdan ku dengbêjên ermenîyan qedandine ji bo lêgerînê gelekî heweskar e.

Wê gelekî baş bibe ger ew dengnivîsarên ku Kûşnaryan tevî hogirên xwe kirine bîne lêgerîn, tekst û notayên wan bîne nivîsandin û têkevin nava fitla zanyariyê.

Şîrîn BOZARSLAN

Husên Arif di sala 1986'an de li Silêmaniyê hatiye dinyayê. Li unîversîta Bexdayê avûkatî xwendiyê. Herweha ew nivîskar û rojnamevan e jî. Di kovarên Rewşenbîrî Nû, Nûserî kurd û Karwan de kar kiriye.

Di sala 1957'an de xelata yekemîn ya hev-beziyeke çîrokan wergirtiye. Gelek çîrokên wî di van pirtûkan de hatine weşandin: Le korri xebata 1959,

Kilafeyek janî tûrre 1971, Tiweşûyî seferekî sext 1975, Gele gur 1983.

*Herweha xebatên wî yên lêkolînî û wergêrî jî hene. Têzek bi navê "çîrokî Hunerî Kurd" nivîsiye, ku li serçîroknivîsiyê bi kurdî lêkolînek e. **

Romana şar ya Husên Arif di sala 1986'an de li Bexdayê derçûye. Bergê yekem li dor 390 rûpelan e. Her ew berg min xwendiyê û ez dixwazim bi xwendevanên kovara NÛDEM'ê bidim nasîn.

Roman bi zaravayê soranî û bi tîpên erebî ye. Babetên wê di sala 1942'an de destpêdike. Cî bajarekî Kurdîstana jêrîn e. Daxwaza nivîskar bi giştî ew e, qala jiyana kurdan ya li bajarekî bike. Gelcên ku jiyana bajaran bi xwe

re tîne, pîrr bi awayekî eşkere tîne ber çavan. Ew gelc, gelcên navbera "nû" û "kevin", gelcên navbera gundûtî û bajartiyê ye. Nivîskar bi qasî ku qala bîr û baweriyên kevin dike, qasî ku qala urf û adetên ku bi sed salan in di nav kurdan de bi cih bûne dike, ew ewqasî jî qala bîr û baweriyên ku jiyana modern bi dibistan, nexweşxane, kar û hwd, bi xwe re tîne, dike. Herweha daxwaza rizgariya Kurdistanê û xebatên siyasî bi awayekî girtî be jî tê qal kirin û li hember vê yekê jî behsa rejîma Iraqê dîsan bi awayekî girtî di romanê de cî digire.

Tiştêkî dî ku bi carekê ve bala xwendevan dikşîne ew e, ku nivîskar gelek cî daye jiyana keç û jinan, daxwazên wan bo pêşedemê, pêwendiyên wan û mêran, rola wan ya di malê û di civatê de. Herweha meriv dikare bêje, ku roman romana gencan e. Pîrraniya qehremanê romanê genc in. Ew dizanin ku pêşedem ya wan e. Berpirsiyariyek mezin li ser milên wan e. Li aliyekî problem û teşxeleyên ku hene, li aliyekî din xewn û xeyalên bo pêşedemê. Li aliyekî kar û xebatên têkoşînê, li aliyekî din jî mişkilên ku rejîm bi rîya polîs û casûsan derdixe pêş wan. Bi gotînek din, qalkirina jiyana gencan ku di navbera rastiya dijwar û daxwazên bo pêşedemê de diherike diçe, girîngtirîn mexsed e ku nivîskar di romanê tîne ber çavan.

Bûyerên romanê di sala 1942'an de

destpêdike. Êvarekê, merivekî bi navê Sabîrê Hemal li xaniyekî odeyekê kirê dike. Li oda xwe difikire û bi wê fikrandina xwe, xwe bi xwendevanan dide nas kirin. Huvdeh sal berê gundê xwe hiştiye û hatiye bajêr. Hatin ew hatin e. Ji ber ku yekî pirr budele û tiral e, ew huvdeh salan li bajêr vedigevize.

Xwediyê xanî Mimike (nenê), yeka gelek serwest û serdest e. Dibîne ku Sabîr yekî gêj û bêkêr e, rojekê kar dike sê rojan radizê. Mimkê dide ser ku ew biçê kar bike û peran bîne. Li xanî kirêdareke jinebî bi navê Xawêr heye. Mimke, Xawêr û Sabîr bi hev re dizewicin û ji wê zewacê qehremanê romanê ya rola yekemîn, Mîryem tê dinê. Mîryem ku dibe pênc salî, Xawêr dimire. Mimke xwedîkirina Mîryemê digire ser xwe. Lê êdî ew li dor heftê salî ye û ditirse ku bimire û Mîryem bikeve ber destan. Wisa jî dibe. Mîryem hîn neh salî ye Mimkê dimire. Keyn ji bavekî budele êdî tu kesekî Mîryemê tune ew roj bi roj ber bi trajediyekê ve diçe.

Sabîr ji bo çendakî Mîryemê dide cem mala nasekî xwe. Mîryem li wir sivika ber destê Xanimê ye. Lê ji halê xwe razî ye. Keça malê Gelavêj, yeka têkoşer, rewşenbîr û mamoste ye. Ji Mîryemê re dibe wek xwişkekê, wê fêrî xwendin û nivîsandinê dike, wê digihîne. Lê Sabîr, Mîryemê ji cem wê malê dibe. Merivekî bi navê Hemê Kerîmê Derwêş, Mîryemê dixwaze. Ew yekî çil û pênc salî ye û li şar bi navê Derwêşê dirinde(cinawir)tê nas kirin. Tev li ku Sabîr wî nas nake, nizane çi kes e, dîsan jî Mîryema yanzdeh salî bi pêncî dînarî dide Derwêş.

Derwêş yekî zalim û wehşî ye. Berê jî du jinên ku emrên wan dozdeh-sêzdeh salî anîne, lê bi awayekî xwe ji destên wî xelas kirine. Xwişka wî Xurşê li ber destê wî wek hêsîrekê ye. Ew ji mêrê wê daye berdan û ji tîrsa ruhê xwe, Xurşê gotinek wî nake didu. Şeva zewaca Mîryemê, ku Derwêş ji hundur derdikeve û Xurşê diçe cem Mîryemê, dibêje qey Derwêş wê kuştiye. Dest û devê wê girêdayî, di nav xwînê

de bê hiş e. Heta roja din hişê Mîryemê nayê serî. Lê ku şiyar dibe, wisa tîrsek di dil de ye, ku biryara xwe daye ku carek din xwe bi destê Derwêş re bernede. Carê ku Derwêş nêzê diçe, bi qelembazî dibeze nav hewşê û dibe hawar hawara wê. Xurşê bawerî tîne ku ew ê dîn bibe.

Xweştirin rûpelên romanê ew in ku behsa têkoşîna Mîryema yanzdeh salî dikin. Herçiqaşî derî kilit kiriye û kilit li ber piştê Xurşê ye, dîsan jî Mîryemê ku kês dikeve destan, xwe bi pirtav digihîne bavê xwe. Xwe davêje bextê wî, ku wê ji dest dirinde xelas bike. Sabîrê budele şaş dibe ku çawa jinek ji mêrê xwe bitirse. Pirr derbas nabe Derwêş kêrek di destan de li dû Mîryemê dikeve hundur. Herçiqaş Sabîr lê hêrs dibe ku bi kêrê wê netirsîne, hîn zarok e, dîsan jî bi destê Mîryemê digre dide pêş Derwêş û jê re dibêje bîaqil be û li mala xwe rûnê. Mîryem hêviyê ji bavê dibire. Lê cîran hene û biryara wê biryar e ku wê ji destê Derwêş xilas bike. Derwêş bi rojan wê girê dide, dide sondê û tobe pê dide kirin ku êdî ji malê nareve. Ku wê vedike, Mîryema zarok tobê û hertiştî ji bîr dike, di nav malê de dibeze, dibe zarezara wê heta ku cîran tê alîkariya wê. Carinan jî xwe di ser xaniyan re davêje mala cîranan heta ku Derwêş tê wê ji wir dibe. Wisa dibe ku cîran ji ber wan tînan emanê û nahletê li Derwêş û Xurşê tev tînin. Mîryem dibîne ku cîran aciz dibin îcar kûna rohnî li cem gelavêj dibîne. Di keysekê de hema hema çarlepikan, bi girîn û nalîn xwe digihîne mala Gelavêj. Gelavêja rewşenbîr dê û bavan radike ser piyan û bi awayekî Mîryemê vedişêrin. Edî dimînin Sabîr û Derwêş. Derwêş jîyanay dike jehr ku Mîryem li ku ye. Sabîr bi xwe jî nizane ku keça wî li ku ye. Her cara ku Derwêş bi ser de tê wek zarokekî ditirse û dilerize.

Li wir êdî xwendevan şopa Mîryemê winda dikin heta ku di dawîya romanê de bi derdekî din, îcar bi derdê evîne derdikeve pêş xwendevanan. Di şûnê de gelek qehremanên din derdikevin pêş. Xurşîd û Evrehman ku hevalên hev ên

pirr nêz in, têkoşer û xebatker in, Exter û xwendekar e û ew û Xurşîd ji hev hez dikin, xwişka Xurşîd Askol ku ji Evrehman hez dike, Westa Tayer ku xwedî çayxeneke û gelek hedîse û sohbetên romanê li çayxana wî derbas dibin, birayê Xurşîd Zorab ku li ber destê Westa kar dike û Westa keça xwe Nazê dide wî, Heme Şîn, Ferhad, Newzed, Xulê Casû, Zayarê Casûs ku birayê Tayer e, Meciyê birayê Exter ku hevalbendê rejîmê ye û gelek kesên din.

Gelca di navbera jiyana kevnar û jiyana modern, herweha gelca di navbera dilsozî, kurdîtî û tadeyiyên rejîmê û casûsî pirrtir di evîna navbera Exter û Xurşîd de xuya dike. Xurşîd karker e û Exter jî xwendekar e. PIRR ji hev hez dikin, Exter biryar daye ku ew yan jî Xurşîd re ye, yan jî axê re ye. Lê dixwaze bibe doktor û heta ku xwendinê xelas neke dê bi Xurşîd re nezewice. Herdu, piştî ku Extar jî xwendingehê derdikeve, hevdu dibînin. Gelek cara li mala Evrehman qise dikin, destê hev digirin, hevdu maç dikin, xiyalê pêşedemê û zewacê dikin. Lê mişkilek i pêş wan e, ew jî birayê Exter Mecî ye. Ew mecbûr in ku evîna xwe veşêrin. Dîsan jî Mecî bi wan dihesê. Bi kesên hevalbendên rejîmê, Xurşîd dide birîndarkirin û Exter jî mecbûr dike ku ew dev ji xwendinê berde û bi yekî ji hevalê wî re bizewice. Mecî baweriya wî wisa ye, ku ew xwişka wî ye û bi kesê ku ew dixwaze pê re bizewicîne. Exter jî malê direve. Ew amadeye ku dev ji xwendinê berde û bi Xurşîd re birevin biçin Bexdayê, li wir bizewicin. Lê hîn ku kes nedîne, Mecî bi alikariya Zayerê casûs Xurşîd dide girtin. Exter îcar wek Miryemê penaberî cem Gelawêj dibe. Herweha ev gelc di evîna navbera Evrehman û xuşka Xurşîd Askol de jî heye. Zayer ku xwedî mal û zarok e, çav berdide Askolê. Diya Askolê dibêje, ku ew keça xwe nade ser hewiyê. Îcar Evrehman û Askol lez dikin nîşan dibin û haziriya dawetê dikin, lê keys nakeve destên wan. Ji ber ku Zayer bi dekekê Evrehman bi Xuleyê casûs dide girtin. Evrehman salekê di hevsê de radizê.

Xebata siyasî û tekoşerî jî di romanê de tê qalkirin. Newzad, Ferhad, Xurşîd, Evrehman, Zorab, Gelawêj vana hemû endamê xebatekê ne, gelek caran li hev dicivin. Di rakirina cenazê şêx Mehmûd de ew organîza wan a siyasî rolek mezin dilîze. Derhal li hev dicivin, dikevin dewrê ku wisan bikin ku hîn zerarek negihîje gel, hîn jî bi awayekî rêk û pêk termê şêx hilînin. Çi jî dikin nikarin pêşê jê bigirin ku merasima cenaze nebe raperîneke gelî li dijî rejîmê. Di raperînê de çend kes tîn kuştin. Gelek kesên ku birîndar jî dibin hewl didin ku neçin nexweşxanê û nekevin ber destên hukûmetê. Li vir mexseda nivîskar ew e ku nebawerî û tîrsa xelkê kurd li hember rejîmê nîşan bide.

Herweha li şar neserek pir mezin radibe û gelek xanî û dikan xera dibin, gelek kes dimirin, dîsan ew xebata van gencan ya siyasî û veşartî derdikeve pêş. Ew li hev dicivin, nexşê û pilanan çê dikin ku çawa alikariya gel bikin. Lê carinan hin ji van gencan xwe bi vî organîzekirinê ve girêdayî dibînin. Wek Evrehman. Piştî ku ew ji hefsê dertê ew dixwaze heyfê ji Zayer bistîne. Lê Ferhad ku ji kesên bilind e di xebatê de, bi navê siyasetê rê nade wî. Li aliyê din jî Zayer biryar daye dîsan tişteki bîne serê Evrehman, ku ew û Askol negihîjin hev. Îcar Evrehman di nabverê de dimîne. Ya ew ê wek xwe bike û heyfê hilîne, ya jî ew ê bi ya Ferhad û siyaseta wî bike.

Di dawîya romanê de dîsan Miryem derdikeve pêş. Êdî ew panzdeh-şanzdeh salî ye. Keçikek rind û nazik e. Li mala xalê Gelawêj, Wehab, dimîne. Derwêş gelekî lê geriyaye. Gelekî jî tade li bavê wê Sabîr kiriye, heta ku rojekê li çayxana Tayer li Westa bi xwe xistiye. Îcar Sabîrê budele bo yekem car di jiyana xwe de hatiye xezebê, rahijîtiye bêra li tenîştî ocaxê, heta ku kuştîye lêxistiye. Ji ber vê yekê jî ew li Bexdayê ketiye hevsê û deh sal dene wî.

Wehab bere bere Miryemê jî dixê nav xebata siyasî û ji bo vê yekê carna wê dişîne

cem Ferhad. Di navbera wê û Ferhad de hezkirinek destpêdike û Wehab jî di dilê xwe de wa datîne ku wan bizewicîne. Derdê ku vê carê derdikeve pêş Miryemê, ya ku her tişt kiribû, ku wê ji destên dirinde xelas bike, Gelawêj bi xwe ye. Ji ber ku dilê Gelawêj jî ketiye Ferhad. Gelawêj û Ferhad temenê wan li dor bîst û pênc salan in, herdu jî ji zû ve di xebata siyasî de ne, herdu jî jîr û zana ne. Lê Ferhad ji Miryemê hez dike. Ji ber vê yekê jî Gelawêja ku ji bo rizgariya Miryemê hertişt kiribû, niha wisa kîneke bê eman dikeve dilê wê, ku dike bi destê wê bigire, ji mala xalê xwe bavêje der, bêje wê ku ew ji kuderê hatiye dîsan here wir. Li vir cihê jinan di civatê de çiyê pirr baş derdikeve pêş. Gelawêj herçiqas zane ye, têkoşer û mamoste ye, dixwaze li Ferhad vebibe û hêsîn xwe jê re bêje, pêşniyaza zewacê jê bike, lê nikare. Ferhad, Miryem û Wehab jî têdigihêjin ku Gelawêj ji Ferhad hez dike. Miryem nizane dê çi bike. Naxwaze Ferhad ji dest berde lê li aliyekî din jî Gelawêj jiyana wê xelas kiriye. Ger bi Ferhad re bizewice dê çawa êdî karibe li rûyê wê mêze bike.

Di rûpela dawî ya romanê de radyo hewadîsa derbê li Bexdayê dide. Êdî dimîne xwendevan û gelek pirsiyar. Ji Miryem û ji Gelawêj kî dê bi Ferhad re bizewice? Xurşîd dê ji hevsê derkeve û bigihîje Exterê yan birayê Exterê Mecî dê wê bibîne û bi zorê bi yekî din re bizewicîne, heke ku wisa be Exter wek ku sond xwariye dê xwe bikuje? Evrehman dê heyfê ji Zayar bistîne? Rejîma nû dê ji wan re

û ji xelkê kurd re çawa be? Bersivên van pirsiyaran dê di berga diduyan de hebe ku ez hêvîdar im derketiye an jî wê derkeve.

Romana Şar yek ji romanên xweştirin e ku min çî bi tirkî, çî bi kurdî û çî bi swêdî xwendiyê. Gava min ev roman xwend ez baştir têgihîştim ku edebiyata kurdî bi zaravayê soranî gelek dewlemend e û pêwîst e em kurdên Kurdistana jorîn fêrî soranî bibin û bikaribin beşdarê vê dewlemendiyê bibin.

31. 8. 1992

* Çavkanî: *Svensk-Kurdisk Journalen*.

DI ÇAVKANIYÊN SWÊDÎ DE MOTÎVÊN KURDÎ

Berî niha bi demekê pirtûka *Mîrza Rohat* ya bi navê "Di çavkaniyên Swêdî de Motîvên Kurdî" derket. Rohat ev lêkolîna xwe bi kurdiyê zelal û pakîj nivîsandîye. Bi armanca danasîna vê berhema hêja me di derheqa pirtûkê de çend pirs ji Rohat pirsîn:

Nûdem: Ji bo çî te hewcedariya nivîsandîna "Di çavkaniyên Swêdî de Motîvên Kurdî" dît? Armanca te bi vê pirtûkê çî bû?

Rohat: Gelê kurd bi sedan sal di bin zordestîke bêhempa de maye, hemû hebûnên netewî hatine talan kirin û pêpes bûne. Di warê pêşketina çandî, edebî, folklorîk û hunerî de asteng û dijwariyên mezin hatine pêk anîn. Ji ber van sedemên jorîn, kurdan bi xwe îmkân û mecalên amadekirina materyalên nivîskî kêmtir dîtine. Berhem û çavkaniyên ku dikarin îro dîroka kurdan rohnî bikin, îro hêdî hêdî tê zanîn, derdikevin ronahiyê. Piraniya dîroka kurdî îro di nav tariyê de maye, roj bi roj her rûpelekî vê dîrokê tê zanîn. Di vî warî de berhem, çavkanî û dokumentên Ewropîya xwe digihînin hawariya me, gelek alîkariya me dikin û kêrî ji nû ve nivîsandîna dîroka kurdan dikin. Bi saya gerok, mîsyoner, rohilatnas, kurdnas, nivîskar û rojnamevanên Rojavayê, agahdariya gelek tiştan dibin. Ji ber ku wan di derheqa kurdan de, di derheqa dîroka wan ya kevin de gelek tiştên balkêş, kêrhatî û giranbiha rokirine an jî derbasî ser kaxizan kirine. Armanca amadekirina vê lêkolîna min ya here mezin, ez dikarim bêjim armanceke zanistî ye. Min xwest bi saya van çavkaniyên

Swêdî dilopek be jî, alîkariya ronahîkirina dîroka kurdan bikim. Ji der vê armanca bîngêhîn, armanceke mayîn jî, min xwest ez dîroka peywendiyên kurdan û swêdiyan, kûrayî û rabîhuriya van pêwendiyên piçek be jî ronahî bikim. Îro bi hezaran kurd li Swêdê dijîn, gelek kontaktên wan bi hev re hene. Ji aliyê din kurdên li Swêd dixwazin sempatiya Swêdiyan li ser kurdan zêdetir bikin, vê dilşewatiya wan bikin wek faktorekî tekoşînê. Lê belê ev kara jî yekten û bê hazirî pêk nayên. Ji ber van dijwariyên xebatên rojane, min xwest ev xebata min bibe materyalek. Ev yeka jî armanceke min ya mayîn bû, mirov dikare vê armançê jî, wek "armanceke pragmatîk" bi nav bike.

Nûdem: Di pirtûkê de şeş lêkolînên cûda, lê di eynî wextê de bi hev ve girêdayî hene. Tu dikarî bi kurtebirî behsa wan lêkolînan bikî?

Rohat: Rast e, di vê pirtûka min de şeş lêkolînên bîngêhîn hene, her lêkolînek bi serê xwe wek xebatekê tê hesabandin, lê dema mirov van lêkolînan di ber çav re derbas dike, ev hemû beş wek lêkolînek fireh jî dikare bê binav kirin. Ji ber ku ev hemû şeş beşan jî li ser hîm û bîngêhîn kontakt û pêwendiyên Swêdî-Kurdan şax vedane, ava dibin. Bi rastî cara pêşîn amadekirina pirtûkeke weha tu wext ji bîra min nedîçû. Dema ku dîndayîn û balkêşiya min li ser berhemên helbestvanê Swêdî Gunnar Ekelöf zêdetir bû, tema kurdan di nav helbestên wî de, ez gelek di bin bandûra xwe de hiştim.

Li ser Gunnar Ekelöf lêkolînek dirêj min amade kir û di kovara Bergeh de weşand. Dema

ku ez li ser vê temayê kûr bûm, ez hûr-hûr fikirîm û min çend materiyal berhev kirin, vê carê bala min li ser berhemên gerok, mîsyoner, rohilatnas, zabit, nivîskar û rojnamevanên Swêdî tîr û berhev bû, di derheqa kurdan de van kesan çî gotine, çî nivîsîne, çî berhem li paş xwe ji me re hiştine? Ez pey bersiva van pirsan ketim. Ev yeka karekî giran, tevlihev û demkêş bû. Xebata min çend salan ajot. Bi destxistina bi sedan çavkanî, materyal û berhem, li ser wan kar kirin, ji nav wan hilçandina zanyarî û agehdariyên hewcedar bi rastî xebateke profesyonel e, wext, îmkân û sebîr dixwaze. Dîsa jî min cedand, hewl da xwe wekî van diwariyan bihingivim, jî holê rakim, ez çi qasî bi ser ketime, divê vê yekê jî xwendevan binerxînin î bipîvin.

Nûdem: *Me heya niha bi danûstendin û pêwendiyên gerrok, lêkolîner û pisporên rûsan, fransîzan, almanan û îngîlîzan yê bi kurdan re dizanibû, lê haya gelekên ji me bi danûstendin û pêwendiyên swêdî û kurdan tunebû. Gelo dîroka van pêwendiyên digihîje kîjan demê? Pêwendiyên wan li ser çî ava dibûn?*

Rohat: Bi giştî Ewropa, an jî her wela-tekî Ewropî jî bo safikirina problemên dîroka kurdî wek defînekê ye. Lê mixabin deriyên van defînan heta niha tam nehatine vekirin. Îro em dikarin bêjin ku bi sedan an jî bi hezaran dokument, berhem û çavkaniyên li ser kurdan di arşiv û pirtûkxanên van welatan de tên parastin. Lê belê kurdên li derveyî welat hê riya deriyên van jêzêmînan serrast nekirine. Vê gavê bi sed-hezaran ronakbîr û xwendekarên kurd li Ewropa dijîn, lê pêwendiyên van welatan û kurdan bi çavekî zanistî nehatine lêkolandin, dîroka van pêwendî û kontaktan nayên zanîn. Wek mîsal dîroka pêwendiyên kurdan û yunaniyan çawa pêş de çûne, li ser kurdan çî dokument li Yunanîstanê hene? Bersiva vê pirsê îro meriv nikare bide, bi bawerîya min êdî pêwîst e em dest ji pêşîra "Ksenopnê reben" berdin û nasiya xwe bidin "Ksenophonên nenas". Ne tenê pêwendiyên kurdan û yunaniyan, pêwendiyên kurdan û Firansayê, Îngîltere, Almanya, Austu-

rya. . . jî, îro bi tehrekî sistematîk nehatine lêkolandin. Dema sala 1978'an de lêkolîneke lêkolînvana Italyê Mirella Gualletti li ser kurdan hat weşandin, bala gelek kurdnas û rohilatnasan kişand (Binêre: Kurd-Kurdistan di çavkaniyên Italya yê sedsalên 13-19'an de, Kovara Orienn Mederno, hejmar 11, 1978). Ev cara pêşîn bû li ser pêwendiyên kurdan-Italyan lêkolîneke ku dihate amade kirin. Her çiqas naveroke vê lêkolînê bi sînorkirî bû jî, dîsa jî di warê xwe de xebateke yekemîn bû.

Kurdistan û Swêd du welatên ji hev gelek dûr in. Lê çawa em dibînin angorî meş û rêveçûna dîrokê di navbera kurd û swêdiyan de çend pêwendiyên cuda-cuda peyda bûne, ew nêzîkî hev bûne. Her swêdîkî ku çûye Kurdistanê angorî armanca çûyina xwe bi kurdan re pêwendî danîne. Di nav van kesan de gelek mirovên navdar jî hebûne, wek gerrokê li hemû cîhanê naskirî Sven Hedin û serokê Komîsyona Musilê E. af Wirsén. . . Dîsa jî bo bazirganiya Firansê li Rohilatê pêş de bibe, rohilatnasê swêdî Johan Otter di navbera salên 1736-1743'an de diçe Kurdistanê, di dawiya vê gera xwe de pirtûkeke gelek giranbuha dinivîse (Veyoge en Turquie et em Perse, 1748, Paris). Ne tenê Swêdî çûne Kurdistanê, çawa em ji çavkaniyan fêr dibin, di salên buhurî de çend kurd jî hatine Swêdê, di sala 1894'an de hatina Dr. Mîrze Seîd. . . Ev kontaktan navbera swêdî û kurdan de di sedsala 19'an de zêdetir bûne, di sedsala 20'an de her çûne pêş ketine û heta niha jî ev pêwendî bê navbirî berdewam dikin.

Nûdem: *Beşek ji pirtûkê li ser helbestvanê swêdî Gunnar Ekelöf e. Te di sernava lêkolîna xwe de Gunnar Ekelöf wek helbestvanê "mîrê Kurd" daye naskirin. Gelo Gunnar Ekelöf li ser kîjan Mîrê Kurd û li ser kîjan demê nivîsandiyê?*

Rohat: Helbestvanê Swêdî Gunnar Ekelöf, (1907-1968) di derheqa dîroka împaratoriya Bîzansî de heweskarî û întreseke wî ya mezin hebûye. Hertim jî lîstikên Bîzansî nefret kiriye. Çawa tê zanîn di sedsala 11'an de li dorberê

sînoren Împaratoriya Bîzansî ya Rohilat gelek eşîrên kurd jî dijîyan. Şerê Malazgirê(1071) di navçeke ku kurd tê de hebûn, teqîya, ev şer di navbera Bîzansiyan û Selçûkiyan de derbas dibû. Di nav vê teq û reqê de kurdên koçer jî perîşan dibûn, carina jî mecbûr diman, ji bo xwe biparêzin derbasî aliyekî dibûn, piştgiriya ordiyekê dikirin. Gunnar Ekelöf ji bo ku polîtîkaya Bîzansiyan protesto bike, dîroka van salan di ber çav re derbas kiriye, rewşa kurdan jî daye ber çavên xwe, kurd çawa di navbera du agiran de mane, hemû ev yekana gihandine hev, ji xwe re mîrekî bi navê "Mîrê Emigîonê"afirandiye, peyda kiriye. Ev mîr mîrekî kurd e, di rastiye de mîrekî wisan tune, tenê mîrxas û motîvekî edebî dikare bê hesabandin. Lê belê merc û hoyên dîrokî yên ku dora vî mîrê kurd di destanê de berevbûyî çawa em jê derdixin ji realîteyên dîrokî pêkhatine. Ekelöf wek nivîskar îmkânên dîrokî û edebî gihandine hev, ev destana xwe ya navdar pêk anîye. Ev destan, enînivîsa kurda, perîşanî û janên wan yên sedsala, gelekî bi serfirazî radixe ber çavan. Ezîyetên ku li Istenbolê li vî mîrê kurd dibin û rêwîtiya wî ya ber bi Kurdistanê bi rastî dibe kakilê bedewiyeke herî destanî.

Nûdem: *Te berê du pirtûkên hêja "Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi" û "Çağdaş Türk Edebiyatında Kürtler" bi tirkî derxistine. Lê te ev pirtûka xwe ya ku ji 163 rûpelan pêk hatiye bi kurdiyêk pak û zelal nivîsandîye. Gelo ev kare ji kesên ku dibêjin: "Bi kurdî pirtûkên lêkolîn û yên siyasî nayêne nivîsandin" re bibe derzek?*

Rohat: Zimanê kurdî bi taybetî zaravê kurmançî carina wek zimanekî devkî, zimanekî gundiyan, an jî wek zimanekî folklorîk tê hesabandin. Bi baweriya min îro zimanê kurdî

gelekî bi pêş ketiye, wek zimanekî jîndar û modern gelek tîrî nivîsana lêkolînê dike, wek pêşketina her zimanekî, zimanê kurdî jî, di proseske nuh re derbas dibe, zelal û hêdî hêdî standard dibe, dikeve qama xwe. Lê belê wek her zimanekî bê dewlet, bê televîzyon û radyo, bê zanîngeh û unîversîte, zimanê kurdî jî carina di warê îfadekirin û termînolojî de me tîr nake, îmkânên fireh pêşkêş nake, lê dema mirov rastiye bigire, ev yeka ne qelsbûn an jî xizanbûna zimanê kurdî, zordestiyên li ser ziman-civatê êşkere dike, bifikirin heta duh li Tirkîyê berdî nivîsîn, dengkirina vî zimanî jî qedexe bû û vê janê jî bi salan ajotiye. Eger îro lêkolînek bi kurdî tê nivîsîn, ji aliyê xwendevanan dikare bê fêhm kirin, ev yeka nîşan dide ku zimanê kurdî îro wek zimanekî edebî dikare bê hejmartin. Ji bo ku pêwendiyên di navbera nivîskar û xwendevanan li ser hîm û bingeheên hevtegihiştinê pêş de diçin.

Nûdem: *Niha tu li ser çî dixebitî? Pîlanên te yên pêşerojê çî ne?*

Rohat: Niha li ber destê min xebateke li ser Yaşar Kemal heye. Tema kurdî di nav berhemên Yaşar Kemal de cihekî çawa gir-tiye? Di vê lêkolîna xwe de, ez dixwazim bersiva vê pirsê bidim. Ev lêkolîn li ber qedandinê ye, vê payizê li Istenbolê di nav weşanên Firat de bi navê "Di Nav Berhemên Yaşar Kemal De Realîta Kurdî" wê bê weşandin. Li rexê vê lêkolînê ez li ser Ziya Gökalp jî kar dikim, bîr û baweriye Ziya Gökalp, pêwendiyên wî bi kurdan re, di destpêka sedsala me di nav tevgera polîtîk de rola wî û gelek pirsên mayî di vê lêkolînê de ronahî dibin. Ev pirtûk jî dîsa di nav weşanên Firat de bi navê "Jana Ziya Gökalp Ya Herî Mezin: Kurd" wê bê weşandin. Ev herdu xebatên min jî, ji bo çapê ez dikarim bêjim êdî amade ne.

KURD Û KURDISTAN DI NAV PIRTÛKA ZANYARÊ GURCÎ DA

T: XELÎL

Tîmûrê XELÎL

Van dawiya, bi hevdudîtina min ya bi kurdên Gurcîstanê re, ez pê hesiyam ku sala 1979'an li paytextê Gurcîstanê ji aliye weşanxana Unîwersîta Tîblîsê ya dewletê de pirtûka zanyarê gurcî yê bi nav û deng, akademîk şeta Mexsîa, ya bi navê "Rewşa polîtîkî ya hundur û di sedsa 12'an de qeyde û qanûnên li Gurcîstanê. Di vê pirtûka ha de malûmatên heweskar di derheqa kurd û Kurdîstanê de hene. Min hêvî ji camêrekî kurdê Gurcîstanê kir ku wê pirtûkê ji min re bişîne. Min ew pirtûk van rojan girt û perça di derheqa kurdan de bi wegera kurdî ji bo xwendevanên NÛDEMê dişînim.

* * *

"Dawiya sedsala 12'an, nîveka sedsala 13'an ya pêşin di nava polîtîka Gurcîstanê ya hundur û der de mirovên dîwana padişayê here bi nav û deng malbata Mixardzêliya bûye.

Weke dixuye karkirina wê malbatê rolek mezin di dema serkarîkirina Tamara padişê de leyist. Pêwîst e kîvş bikin ku karkirina Sargîsê Mixardzêlî û lawên wî Zekerîya û Ivanê (bi kurdî Zihar û Ibo, T. X.) yên ku hindava dîwana padişê gelekî amin bûn. Zekerîya karekî mezin ji bo azadiya wan herêman kir. Ew herêmên ku

berê di bin nîrê tirk-selçûkiyan de bûn, wî ew gihandin Gurcîstanê.

Bi gora dîrokzanên Tamara padişê, giregir û beg û beglerên zên û helaliya Mixargrdzêliya bilind qîme kirine.

Hewaskare pîrsa esil-esasê Mixargrdzêliya:ji îzbatiyên dîrokî xuya dibe, ku pêşiyên Mixargrdzêliyan zuretê qebîleke kurd bûne. Ewana hela ser axa kal û bava ayîna dîne xaçparêziyê qebûl kirine. Lema mecbûne dest ji welatê xwe bîkşînin û di nîveka sedsala 11'an de cîguhastî Pişkafkasê bibin.

Mixardzêlî xurû paşnavê bi awayê gurcî ye û dide kîvşê, ku hela demên buhurî da ew malbata kurda welgeriyaye, bûye gurc.

Dîrokzanê gurcî yê mezin Ivan Cavaxîşvîlî gotiye, ku Mixargrdzêlî kurd in û eva yeka ji sedî sed e, hela em dikarin bêjin, ku wasan e, weke du caran dudu dike çar û di vê derecê da munaqeşekirin bê mane ye.

* * *

R. QUTBEDÎN

Amadekar : F. PÎRBAL

Remzî Qutbedîn yekêke le baştirîn huner mende nîgarkêşe kurde newjenekanî emro. Le sereta da be realizm dest be kar kird, paşan rûy kirde rêbazî derbirinxwazî (Expressionisme) û karî grafik.

Jiyani pêşmergeyî û jiyani trajedyî xelik, herweha mergesatî mirovî kurd û rûdawe xwênawiyekanî Kurdistan be quly û be naziky le tablokanî da rengî xoyan dariştiwe.

Tablokanî Remzî Qutbedîn jiyani tarîk û sextî neteweyek, wêraneyî û darûxani niştimanêk, be çawêkî rengîn û hunermendaney zirav pişan deden.

Remzî Qutbedîn le salî 1955, le Xaneqîn le Kurdistanî Iraq le dayik buwe. Dîplomî pemaingay Hunere Ciwanekanî Bexday wergirtiye le salî 1975 da.

Pêşangehên Remzî Qutbedîn:

1976- Xanêqîn, Kurdistanî Iraqê

1979- Sulêmanî, Kurdistanî Iraqê

1979- Melbendî roşinbîry î kurdî le Bexda; Roma(Italya)

1980- Al- Methef Al- Watanî, Bexda.

R: QUTBEDÎN

1981- Sulêmanî, Kurdistanî Iraqê.

1983- Kurdistanî Azadkiraw (Heledin, Malûme. . .)

1984- Meydanî Azadî, taran, Iran.

1988- Taran, Iran.

1989- Sine, Kurdistanî Iran.

1989- Salonî Pîrozî, Sêqiz, Kurdistanî Iran.

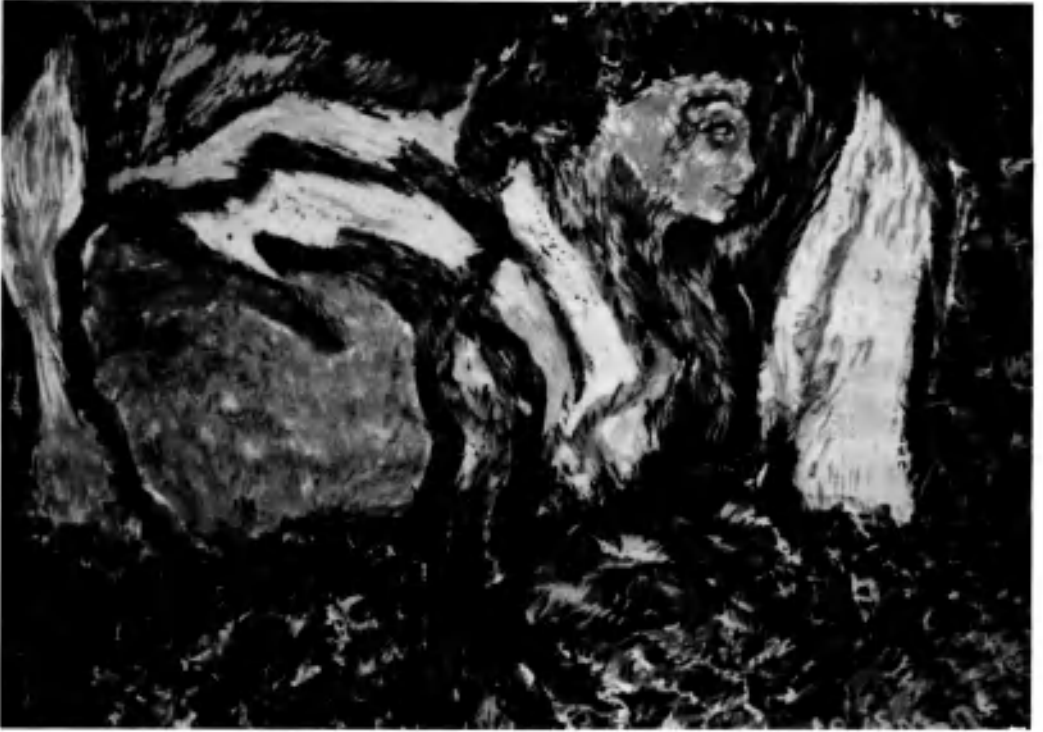
1990- Enstîtuî Kurd le Paris; Albî(Ferensa); Espace UVA; A: A: P: K: F. , Paris.

1991- Sarcelles(Ferensa); Albî(ferensa); Mosaicque d'exposition artistiques, Galerie Wazemmes, Lille(Ferensa); Maison des association de Paris; Chateau de Baillen, Conde (frensa).

1992- Generation 95, Forum des Cholettes, Sarcelles(Ferensa); Galerie associative la Seranne, Montpellier; Centre de Confereces internationales, Paris; maison des artites de Graz (Autriche).

Resim

Resim

NIMAD U SIMBOLI OSTUREY LE ŞIIRÎ MEWLEWÎ KURD DA

E. ŞERÎFÎ

Ehmed ŞERÎFÎ

O stûre yan mîto yan be kurdî xomali renga bilêin, efsane beşêke le bîr û bawerî here konî çax û dewrangeli seretayî mirov ke payda bûnî. Le gel famkarî însan dest pêdeka û hawlifî mirov dewran û mecal gelê cor be corî mêjûyî birewe û geyîwete serdemî ême û heta miroviş, le sergozewî bijî ostûreş hawjijetî li rastî de, ostûre nîşanderî birkinewew halsûkewî barî ayînî û komelayetî û mêjûyî û tenanet ramiyarî û aborî însanî dêrine û rûwangeh konekanî dexoyî de parastûwe û geyîwete çaxî me, emro le akademî û meko ilmî û zanistiyekani cîhanî da girîngiyekî ewto be ostûre dedêrê ilmî ostûrewanî, yan mîtolojiya be çawêkî rêzewe seyrî dekirê û le ber ronahî zanistî em ilme seyrî hels û kewtî mirov û edebiyat û giştî layenekani jiyani dedirê.

Belaw daxî giranim, le nêw ême yî kurd da ke xawenî gencineyekî mezinî ostûreyîn, mîto û efsane ne teniya girîngî pê nadirê. Belkû le waneye bêjim bê ewêy le barî zanistî doxeke bigeyn, berberekanişî degel dekein û agadarî zanistî mezinî mîtolojiya nîn. Her lem bûwareşdaye ke heta êsta bo nimûneş tuwêjwaniyekî mîtolojiyane, le edebî kurdî da ber çaw nakewe. Eweş kelên û boşaiyekî zor gewre ye le edebî kurdî da. çunke êmey kurd,

her neteniya xêwî ostûreyî nêwcaneyn, belkû beşêkî şerîke malîşin le gel genciney ostûrey Iran û gelanî pêdestî Iran.

We tenanet behoy ayinza kon û dîrînekanî wek metiryalî sirûştî û enosor perestî mîtûraîzmewe, têkelawiyekî berbilawman le gel ostûrey gelanî Yunan û Romî bastanişda heye. Renge her lem bûwareşdabê ke nawî hêmdê le xuwa û jinxuwa here derînekanî Rom û Yunan û Hind û êstaş le Kurdistan da her mawin. Bo nimûne Ako, Aso, Sirwe, Sîwa, Ayîn- Dira, Seryas, Nahîd, Anna, Taûs, Mars û temûz û deyan wise nawîtir. . . Ke her yekem bo xoy nawî yekêk le xuwa û jinxuwa. Kanî gelî Hind û Iran û Rom û Yunan bûn.

Em naw xuwayane êstaş le kurdewarî da her mawin û dejîn.

Ew nawane û be sedan û hezaran nawîderînitir ke le kultur(kelepûr) û helbestî kurdî da ne teniya dengdaneweyekî firawanî yan heye. Belke nawîn bo zor cêge û mekan û mekoy wek şax û kêw, çem û rûbar û gund û dê, Ca seyr ewe ye ke zor car bîr û endêşey ewan çaxaniş le hekayet û serbûrî û serguzeşte û razoy kurdî da ber çaw dekewê.

Ez le ruwangeyekî mîtolojiyanewe serincêkî serpêyanew helbest û dîwanî Mewlewîm Kurdîm dawê û em reçe le endêşaneyem têda kir-duwete pênc(5)beş.

1- Wuşenaw û bo çûnî dewranî mîtûraîzm de helbestê Mewlewî da.

2- Wuşenaw û bo çûnî dewranî PALEWANI helbestê Mewlewî da.

3- Nimad û endîşeyî dewranî ZERDUŞTAYETÎ. . .

4- Nimad û simbol û Rûdawekanî serdemî Sasanî.

5- We serencam bîr û bawerî ayînza konekanî kurd de helbestên Mewlewî kurd da.

Lêre da emin zor be kurtî perjawmeser layenekanî pêncane çunke le rastî da eger pîyaw biye wê be urdî û têr û tesel ewane lêkdatewe kurd wetenî batimanêkî kaxez û umrekî nûhasayî wext dewê.

A. Wuşenaw û bo çûnî dewranî mîtûraîzm le helbestî mewlewî kurdî da.

1- Simbol û nimadekanî dewranî mîtûraîzm û ostûreyîmîtûraeyet çend calê le qalibî wûşeda le helbestî Mewlewî da. we ber çaw dekwê. Bo nimûne wûşegelî (Suweîl, Xurşîd û Mêhraw) pêwendêkî twayyan le gel Ayînzayî konî mîtûraiyetewe heye.

Wûşey mêhraw, le ferheng û ostûrey mîtûraeyet da be manayî perstge û pîrî mezinî rêberî ayîzayeke hatûwe. Em wûşeye paşan le çîwarçêweyî ferhengî Islami da bote(Mihrab) û le farişî da bote(Mihrab) û le kurdî da le bîçimî Mêhraw û Mîraw debîndirê.

Mewlewî sererayî ewey ke wûşenawî Mîhraw le bîçîm û sîmaî îslamî da be kar hanîwe:

Rû ne paî mêhraw henasan serd (Dîwanî Mewlewî lapereyî 154) yan ce goşeyî mêhraw mizgî pakewe (La. 155).

Em wûşeyey le şîkil û qewareyî mîtûraeyetîs da be kar hênawe. Wek de fermuwê. Murşîd Mîraw ser coy badeyî leyl (la. 265).

Em diyar de suwênge ayînzayî her tenîya le wûşey (Mêhraw) da qetîs nemawe, belkû wûşey (Sûweîl) ke nawî esitêrey berebeyanî kurdewarî û suwêneke le Kurdistanî Iraq da, pêwendêkî rast e û xoy le gel (Xurşîdî) mîtûraîzimewe heye û palgeyî em dozeş fermûdey Mewlewî ye:

çun suweîl Rewneq pencey Aftab (La. 427).

Em pêkewe hênan û pêklikandinî (Suweîl) wek peykî hatinî (xor) îş her wisa endîşeyekî mîtûraîzime ke le derûnî Mewlewî da helcemîwe.

(Xor) ke simbol ô nimadî pîrozî ayînzayî mîtûraîzime, le helbestî Mewlewî da be şêwe gelî (Xurşîd, Xor, Hetaw, Aftab û Aftaw) da debîndirê. Belam sereray em bo çûneş, Mewlewî ew wûşaney le çîwarçêweyî îrfan û ayînî îslamîş da be kar hênawe.

B. Wûşe û bîrî dewranî palewanîyetî le helbestî Mewlewî kurdî da.

2- Mewlewî berze bîrî ferawêj, her neteniya le gencîney dîrîrî ayînzayî konî mîtûraîzimî kel wergirtûwe. Belkû nimad simbolekanî dewranî palewanî û ostûrey here konî gelanî Ariyayî pêdeştî îranwîçîşî le helbestekanî da we ber çaw dekwê û le şêwegelî cor be cora sudî lê bînîwin.

Wûşekanî(Key, Cem, Camîcem, Newroz, Awîheywan yan Abiheywan).

Nimûneyekin lew nimad û simbolaney ostûreyane ke le helbestî mewlewî da hene.

Ewaneş pêwendêkî aşkaraiyan îranewe heye. Mewlewîş le helbest û honrawekanî da, em nimad û simbolaney le şîmayî serekî û resenî xoyîyan û qewarebendî îslametî da be kar hênawin û tenanet hêndê car awîtey yekdîşî kirdûn:

Suleyman Cahê, Camcem nîgahê.

Sikender şahê, Dara dergahê (La. 507).

Awî jîyan yan awî heyat ke yekêk le

nimade here derîn û konekanî îsan e bo zalbûn be ser dêwe zimey merg da, le efsanew ostûrey zorbey her zorigelanî cîhanê da (Duniya da) dengdaneweyekî yeksanî heye û mirovî xakî deyewê bem armance biga ke enêrey neman le beyn berê û jêwarî û jiyarî hemîşeyî bo însan çê bika. Wek serekîtîrîn arezûy îsanî le efsane û ostûre da heye. Estaş ke êstaye em awate le derûnî însan da her deji û mirov dexwaze rew armanbajêrekî weha bilwê ke merg û nemanî tê da nebê.

Le efsane û ostûrey gelanî îran da, her wa Hind û Yunan da em awate bew perî biarjoyî geywe û le qalib û qewarey ostûrey beder bûwe û çote qalibî xuwanekanî efsaneyî ew gelenewe.

Rengdanewey ajûwan bere Armanbajêrî awî jiyân le helbestî Mewlewî da le ser heman endêşey dîrînî binaxe rêj bûwe.

Netûrey manî aw heywanî (La. 311) yan wêney goy hubab aw heywanî (La. 496)

Le herdu beyte dêr da, Mewlewî heman awatî konî însanî palewanî nawê kirdotewe û armancî awî heyat û jiyân bûwe, bo berberekî de gel neman.

Wûşekanî (Key, cem, cam cem, Newroz) îş ke her kam bo xoyan nuwêngeweyekî dewranî palewanî le helbestî Mewlewî da be heman manay kon û dîrîn û awatî zûyîn be kar hatûn û tenanet hîç kamişiyân qeware gorîyan be ser da nehatûwe û le bîçîm û şîmay nimad gelî îslameî da helbest be karî nebirdûn û nawerokî serekîyan parastûwe.

C: Nimad û endêşey dewranî Zerdûştî le helbestî Mewlewî kurd da.

Nimad û simbolekanî dewranî palewanî dunyalîsm û şêwanî çax û tafî fire xudayî têkelew mîto û mîtogelî serdemî Zerdûştî madî debîn.

Beşêkî serekiyan cil û bergî nimadî ostûrey Zerdûştî û Avesta defoşîn û le pêdeştî berînî îranwîçe da ferheng ferheng û ostûreyekî nuwê serhelde da, ke êsta be ferhengî Zerdûştî û edebiyatî Avêstayî be naw bange.

Em ferheng û edebeş be hemû taybetmendiyekîyewe maweyekî zor seranserî pêdeşt û felatî îranî kon da degirê û awîtey jiyânî gelanî herêmeke dehêw û le kelepore û edebiyatî paş xoy da rengdedatewe.

Dîyardêdîtîrîn nimadî ew ferhengeş êsta renga pîrî muxan bê ke wek pîrêkî sîma pakî nûranî û Yezdanî le ferhengî kilasîkî gelanî îranwîç da cîwar bûwe:

Xak pay Hezret Pîr Muxanem (La. 28), Mewlewî her neteniya xakî pay Pîrî muxan bûwe. Belkû le nimad û simbolekanîtirî edebiyatî Avêstayî û Zerdûştayetî wek (Meyxane, bade, peyman, pîyale, saqî û cam) îş le helbestakanî da kelkî wergirtiwê û be deyan car le şêwe û bîçîmî coraw cor da sudî lewan bîniwe, ke hêndê car le sîmaw nimad serekî da palaştey herbestî kirdûn.

Awir yan be fermûdey pîrman (Ayir û Ahîr) îş nimad û simbolêkîtirî edebiyatî ostûrey Zerdûştayetîy û Avêstayî ye, ke le helbestî Mewlewî kurd da debîndirê.

Em nawe zor car belîkanewey wek (Ayirdan, Ahîrdan, Ateşge û Ateşga) le helbestî Mewlewî da hatûwe ke qewarekeşî her heman manay dîrînî debexişe û xêwekeşî (Eherîmen)e.

Belam wûşe nawî Eherîmenî xêwî agir, le helbestî Mewlewî da sîma û rûwaleî îslamî peyda kirdûwe û bote(şeytan).

Newî we rîş xend soxirmey şeytan (La. 64) cige leweş 8dîw) ke yekêk le nîhad û nimade pelîdekanî ostûrey çaxî palewanîyew û awêtey ostûrey ferhengî Awêstayî bûwe, le helbestî Mewlewî da heman bîçîmî pelîd û napakî bedferî dîrînî parastûwe:

Refîqim meynet, enîsim dêwen(La. 393) her wek çon dêw le ayinî mizdeyesîna da sîmayî negatîvî peyda kirdûwe, her bem şêweyeş le helbestî Mewlewî da cêwar bûwe.

Cige lewaney ke lem beşe da basim kirdin, wûşew û nawşegalî (Manî, qeqnus, huma, tawis û semender)îş nimad gelêkî mêmjûy konin ke le helbestî Mewlewî da rengdaneweyan heye. Tenanet Newroz deka û debêje.

Sebizen sosenen Newroz gulanen(La. 473)

D: Simbol û rûdawekanî dewranî Sasanî de helbestî Mewlewî kurd da.

4- We belam de helbestî Mewlewî û çamekanî da her teniya dandanewey. Ew çax û dewrananey ke basiman kirdin weber çaw nakewê, belkû le nimad û simbolekanî ostûrey dewranî Sasanîşî bew perî şewayewe kelik wer-girtûwe û honrawekanî pê rengnawe kirdûwe.

Le buwareş da dekirê diyar da bo (Bêsitûn, Ferhad û şîrîn, Xusirew, Perwîn û çogan. . .) bikeyîn.

Ga we bêsitûn hesî binawe(La. 91).

Yan dest (şîrîn)îş mawero we yad.

Ferhadî ne taq fergeyek Ferhad(La. 92).

Her wek dezanîn pêwendêkî qol û ostûrey le nêwan bêstûn û Ferhad û şîrîn heye û ser bûrî ewan sêyen bote beşêkî serekî le efsanî keleporî ostûrey gelanî îran û her yek bûne nimad û simbolekî le nêwan komelanî herawî xelik da.

Ca diyar e ke Mewlewîş bê guman le nêzikewe bêstûnî gerdinkeşî wê çem wînîwe, bo bîrewerî û jayenewey em ostûreye û palewanî serekî karesateke Ferhad be (Nale yî FerhadîyZamet Sexten la. 416) yad dekat û (şîrîn)î girawişî le heman simbol û nimadî ostûrey da feramos naka.

Leyla, Asa, Nazê, şîrîn Cemalê(La. 482)

Cemalî şox û şengî şîrîn le nimadî ciwanî da û rencî Ferhad le nimadî bêwerîda, ke Mewlewî basî lêwe kirdûn nişanderî ostûreyekî

konî em ser zewiyeyen.

Hîç kes newaço we Ferhad renden

Neqîş şîrînîş ne rûy şeng kenden

C: We belam serencam bîr û bawerî ayizakanî konî kurd de helbestî Mewlewî da.

5- Mewlewî her çend be bîr û bawer mirovekî musulman û Arif safiyekî xawen rêbazge bûwe.

Belam be hoy mekoy jiyani dewr û berîyewe, ke her le konewe melbendî pîrozî mîtolojiyay ayinî û ayînedîrene. Kanî kurd bûwe û le Hewreman û Goran da jiyawe û gewre bûwe û hamûşoy xêlatî soran û goranî herêmekey kirdûwe.

Kemta zor kewtote ber sowêngey ayînza konekanî devereke be şêweyek ke nimad û simbolekanî ew baweraney le helbestî kanî da be zeqî diyar in û heta radeyekî zor endîşe û ostûrey ayînzay kakeyî û yarî û ehîlî heqê le honrawekanî da bekar hênawe.

Yekêk le nimad û simbolekanî ayînza konekanî kurdi wek Yezîdî, Hesareyî, Yarî, Kakeyî û ehîlî heq rêz û kerametî taybetîye bo Hezretî Elî.

Heis û kewtî asayî û rojaney hemû dîn û kone ayînzakanî kurd be nawî Aî, ya Alî, medet ji Alî, yarî le Alî, yarmetî ce Alî dest pêdika û remzî em yarîxwazîyeş be ya Alî meded dest pê dike.

Medet ya Alî pey sefer ker meyl.

Menzîl we menzîl ta menzîgey leyl(La.502)

We nimadêkîtûriem kone ayînzayane be giştî wûşey(yar) û (yarî) û (yaran) e.

Ke Mewlewîş em wûşeyey zor car wek nimadî dîne konekan be kar hênawe:

Badey bêwadey fenam werde bo şert, bo kamîn şert? Yaran kirde bo(La. 144).

We yan:

Camê ce meacûn derd ew garan

Dord wa mendey bezmekey yaran(La. 150).

We yan:

*Bezmêman cem bo çûn herde caran
Binoşin camê we yad yaran(La. 105).*

Lem sê beytan da cîge le wûşey yaran ke peyvekî mîtolojîyî ayînza konekanî kurd e. Basî(mey)ikîş deka ke (yaran) şert û mercî pêdebesitin. Ke le rastî da renga mebestî (mey-cemxane) bê ke le rêbazî kone ayînekanî kurd da suwêndî pê dexion û şertiyarî pê be cêdênin.

Le beytî ewelî dêrî sêyem da diyarde dekate ser bezmî mey noşînî cemxaney ayînza konekanî kurd û be rêzewe yadî lêwedekat.

Em şêwe endîşey katê le helbestî Mewlewî da guljo debê, ke deçête rejawî kerend û awaye pîrozekanî yarî û ehlî heq debîne.

Dîdem (rêjaw) Ruxsarim (zerde) in, ci dax (yaran) û (Pîran) im kerdên(La. 354).

Lêre da (rêjaw, zerde, yaran, pîran). Her çîwar nawî gund û awayî gelêkin, ke le nîzik gorî pîrozî (Babayadîgar)î rêberî ehlî heq û kakeyî helkewtûn.

Mewlewî katê deçête ser gilkey. Babayadîgar bewperî sozî derûnewe be çameyekî (18) beytî sitayîşî Babayadîgar deka.

Xeylê melûl im ya pîr hikmetê.

We yan:

*Hîmetit baîs resgarî bo, yar bo, diyar bo,
yadîgarî bo(La. 29).*

Lem sê dêre helbestan da wûşegelî (Pîr, yarî) her tik Remzî ayîni kakeyî û yarî û ehlî heq in, ke be simbol û nimadî zorbey ayînza konekanî kurd be Hisawdên sereray hemû ew qisane, mebestî serekî min ew e niye ke bêjim xuwa nexuwaste Mewlewî musulman nebûwe û lader bûwe.

Belkû amancî min tenîya tuwêjewanîyekî kurtî mîtolojiyane bûwe le helbestî Mewlewî kurd da û bes, her lam bûware da eger basî sitayîşî Yezdan û pêxember û yaranî le helbestî Mewlewî da bikeîn û şikirêtewe renga mesnewî asayek bibê.

*Ew wûtare bo kongirey rêz nan le Mewlewî
amade kirawe ke le nîwey duhemî mangî
gelawêjî 1371 (August 1992) da le şarî Saqizî
Kurdistanî Iran da pêk dê.*

LE SER SEKOYEKÎ SARD DA

Ferhad PÎRBAL

F. PÎRBAL

Beyanî baş, ey tale tîşke narinciye-
kan!
Beyanî baş, ey xelbe xelbe aware,
taze le xew helsawekan!
Beyanî baş, ey tirîfey sipyana
mandû,
Jeng û tep û toz lênîştiwekan!

Min; ew derge mîhrebaney
Ke hemû rojêk lêyewe derdêm,
xoşim dewê.
Derga, wate:asûdeyî. . .
Derga, wate:
şexkirdinî dîwarekî estûrî nezok
Berew aso na aşîn bê rehendekan
Berew heware sehenge efyûniye
axleyekan.

Min hezim dekird pe le hewrek
bim:
her tinokêkim le daristanek sewiz
bibêtewe,
çîngek xol bim ya gerdelûlêk:
her daneyekim le le pêdeştêk çaw
bikatewe.

Hezim dekird wek wişîye trêyek,
dilim
Her denkek;
Be liqî dirextêk
Be gwêçkoley kîçêkewe helbiwa-
sim,
Be çira y berzî şeqamêkewe.

Hezim dekird kize ba bim
Le ser rêga awarekan da
Fîta lêbidem, sema bikem.

Ah!
To, taze çîtir
Ne daykit ma, ne dezgîran
Ne malit ma, ne nîştiman, -
Ey şîîrî bê enway bê hedadan!
Jiyan

Le ser em seko sardewa dest pê
deket.
-Beyanî baş. . . !

GUNAH

Min û to
ke le yektir cuda bûynewe:
"Cuwanî"
teniya mayewe.

NAW

Gijarîna
Gîrajna
Gerjaniya
Geyrenaja
Garanîja
Graynaja

Nawit zor giran e: GRANJIA!

LE SER ZEMIN DA

-Asiman
As. . ma. . n. . .
A. . s. . m. . a. . n. . .

BEHZEX

Le tenîşt ciwanîye mîhrebaneke da
Le tenîşt bextewariye bexşendekan da
Le naw nwên da, le tenîşt maç, le tenîşt
pêkewe xewtin da

Em hemû nisko û na ramîye
Em hemû azar û eşkenceye!

K

Agir be aw dekujêtewe.
Dilî min be mirdin,
Teniya be mirdin.

SIYAMED Û XECÊ

K. BERZ

Koyo BERZ

.....
O sire di aşiqê vija ravêreno. Vengê bermî şino aşiqî, aşiq yeno Xeci heti û ci rê wina vano:

- Xatûn, xatûn, xatûn a xaseki tî ya çi rê bermena? Se biya to, qandê çiçi no bermiyê to?

Xaci vana:

- Diha se bo mi, qndê çiçi nêberma? Kos-besi pay dê waştêdê mi ro, waştêyê mi kemer ra perna, dikda kemerî ya dardê qiznawêrî ser o verda. Darê qiznawêrî pîze di şî war mîyane di vijya. O yo cêr di darda qiznawêrî ya naleno, ez o nêşene xo ey resna, ey bireyna û dirbeta ew bipêşa.

Aşiq xo çewt keno, hetê cêrî ya winiyêno û Siyamedî vînenno. Hal Siyamedî di nêmendo û dest ra şîyo.

Aşiq vano:

- Xatûnê, ez zana ti kam a, ti Xec a, Xeca Resûlî ya, xasek a hewt dewan, waya hewt biratyan a û weştiya Siyamed ê Silfî, keleşê serdê koyan a. Siyamedê to di, waştêdê to di diha hal nêmendo, ti a darda qiznawêrî ra bireyna jî, o a dirbet a nêreyêno, bêrî mebermi û çimanê xo korî meki. Ti hewna zaf lazim a. Siyamed şî ez esta. Ez aşiq a, ez niqara û zima cinena, zey xatûnana winêna to ra û to warî kena. Ez nêverdan a destê to awda honihi ra

awda germi, awda germi ra awda honiki kewê. Finê çimdê girotî ya bewnî mi ra, çiçi yê mi Siyamedî ra kemî yo?

Xeci hêrs bena vana:

- Aşiq rayda xo ra şorfî! Derdê mi xo ra mi bes o, ser o jî ti derd û kulanê mi tê ra meki!

Aşiq vano:

- Xecê, ma çiçiyê mi kemî yo? Bewnî Siyamedê to keçel o, ez keçel jî nîya. Ey şemşêrdê xo ya, xencerîda xo ya, keleşeyda xo ya nam dayo û name giroto, mi jî niqara, lûlî û zirnada xo ya nam dayo û name giroto. Qandê çiçi tî ya razî nêbena û qebûl nêkena.

Xeci vana:

- Aşiq, ez o to rê vana rayda xo ra şorfî, mi hêrs meki û cinanê mi meya mi sere. Dinya zano ez Xec a, Xeca Resûlî ya. Eger ez çiyê rê vaja "nê" hetan merg jî "nê" yo. Bê Siyamedî destnadê kesî do destê min a nêneyo. Bê virarda Siyamedî virarna mi mi rê heram a. Dinya zano ez çi înad û êks a. Mi dezadê xo rê, lajdê Mîrdê şîkakî rê va "nê", ma ez do rê vaja "e". Mi vêşî bêrihat meki, mi rihat ver di û rayda xo ra şorfî!

Aşiq vano:

- Ez zana ti Xec a, keyna Resûlî ya, waya hewt birayan a. Ez zana to zeriya xo verdaya Siyamedî î ti Siyamedî ra hes kena, labrê Siyamedî di hal nêmendo. Zaf xo ver bido, seatê yo, bahdê seatna çimanê xo gêno û şîno a dinî. Ti do teniya bi seredê xo ya nê koyan ser o se kera.

Hetan merg ti do bê mêrda bimana û por sipe kera. Keyê to jî çîniyo ki ti şîra, ti do kuçar ra rezîl û kepaze ba. Ez nêba do jewna bo. Kes to rihar nêverdano. Hendik to di na xasekey bibo û ti genci ba, kes to ra fek nêviradano. Jew do şîro, jewna do bîro to dimi kewo. Ti do o wext mecbûr bimana jewî rê vaja"e". Hendik xeber a kesî ci ra çîniya û kes pey nêhesiyayo qebûl biki. Bêrfî vêşî inadey meki û mi xo rê waşte ki, ez zey xatûnan a winêna to ra û qenê to rê serevde nêkena. Ti jewnaya bijew jîya, do hergi roj to rê serevde kero û vajo:

Ti erd o mendibiya mi ti girota, diha ti Ellay ra çiçî wazena.

Xeci vana:

- Aşiq to zaf kerd derg, mi to rê va bê Siyamedî destna do destê min a nêneyo.

Xeci hebê dişmişî bena, heq dana aşiqî. Eger weş bimano zaf merdimî do dimi kewê. Wexto kes jî çîniyo ci bipawo û ci rê paştî bi-vijiyo. Kiştê ra hêrs û eciz bena, kiştê ra heq dana aşiqî, ageyren a aşiqî ser û aşiqî ra wina vana:

- Reça kena to ra, ti na mesela ra fek vira di û goştareya mi biki. Nika ez do jî xo çe kera Siyamedê xo ser û ey a piya gan bida û bimira. Wextê ko ez xo berza dardê qiznawêrî ser dardo bişikî yo û ma do kemer ra biperê cêr û cêr di gan bidê. Cayo ki ma kewnê û mirene, wa miletî wijay kişt a, yanî kemerî ver di îniyê aşano û tasêda awi pa kero. E ki benê aşiqê pê û pê ra hes kenê û nêşenê ê pê bê, wa bîrê nê îni ser o, a awi ra hergi jew tasê awi bişimê.

Xeci wina vana û dana piro şîna diyardê kemerî ya vindena, veyn dana vana:

- *Lo, lo, lo, lo Siyamedê mi lo lo.*

No do jî biyameyê ma sere di

Felekî do wina bikerdê ma.

Ma do wina qanik biyayê û bicewiyayê.

Aşiqî do ewro mi rê nê qisey bikerdê.

Zalimî do ma ser o wili bivarnayê.

Lo lo Siyamedê min o bêqeder lo lo.

Wa Xec a to to rê qurban bo.

Wa mi rê heme çî gûniya xozî bo.

Wa sondê mi, zey sondê to yê qestelî bo.

Bê to vira mi kesî rê virari nêbo.

Zerîya xo teniki meki,

Cado xorî ra axî manci.

Hawar meki û nalî manci.

Adir a zerîda min a kulin a mefîni.

No qederê ma yo, wina nûşneyayo.

Wa Xec a Resûlî, waya hewt birayan,

To rê qurban bo, to ver a biçarneyo.

Se beno dest beri xo,

Hebê sebir biki, bipawi,

Xec a to ya to dimi yena.

Ez to tenîya,

E dardê qiznawêrî ya nêverdano a.

Siyamedê mi, dest beri xo,

Xo ver bidi. Vira ra xo mi rê aki.

Xeca to ya yena, xo to resno.

Vira ra xo aki, mi virarda xo ki

Û pêt pêt xo ra pêşî!

Û ya ya Ella vana, xo pîzî ser, verî ser vira-dano a

Siyamedê xo ser.

Gilê qiznawêrîyo ki pîzedê Siyamedî di şî war, o qil

pîzedê Xeci di jî şîno war û miyanedê ci di keno teber.

Xeci jî pîzî ser kewna Siyamedî ser. Wirna pî ya pê ser o gildê qiznawêrî ya manenê.

No fin aşiq kemerî ser ra şîno û yeno.

Xeci rê û heskerdenda Xeci rê ecêb maneno, mat maneno. Hend winêno şîwaneyêno vîja ra ravêreno.

Veyn danoşîwanî û vatena Xeci şîwanî rê vano.

Vatenê Xeci şîwanî rê va tepey a wina vano:

- Ma ez reci rinderî ya? Ma gûniya mi ê Xeci şîrinêrî ya? Ma ez hendê Xeci bi cesaret û camêr nêbena, Xeci xo eşt Siyamedî ser? Ez do jî xo berza Xeci ser, wa emrê mi jew deqîqe bo, wa o jî Xeci ser o pir bo û tamam bo. Wa destê mi Xeca neyo, bedenê mi bedendê ay ser o bo, wa qez jî înan a pî ya bimira.

Aşiq jî xo cor di erzeno Xeci û Siyamedî ser, o jî gildê qiznawêrî ya maneno. Gilê qiznawêrî damîş nêbeno û nînan bin di şîkyêno.

Hîrê heme dikda kemerî ra perenê, kemerî ver o gunenê erd ro.

Wexto ki nê diki ra perenê, hewa ra destanê xo hetê pêya derg kenê nêşenê destanê pê tepêşê. çimki wertedê nînan di aşiq beno.

Wexto ki gunenê war ro, Siyamed a kiştena. Xeci kiştena a kewna û no aşiq jî kewno wertedê wirnan. Wexto ki nê kewnê hewna gan Siyamed û Xeci di beno. Erd o nê wima hetê pê ya destanê xo derg kenê. Senî kenê senî nêkenê nêşenê pê resê û destanê pê tepêşê. Aşiq wertedê nînan di nînan rê beno bend û nêverdano pê resê destê ci pê nêresenê, erd o derg manenê û no hesab a gan danê.

Nê manzarayê nînan hemî, şiwane cor di kemerî ser ra vînenê.

şiwane kemerî ser ra gedûk o yeno war û şino meytandê nînan ser. Wexto ki destanê nînan hetê pê ya derg biyaye vînenê, adir kewno a zerîda ci lanet waneno aşiqî rê. Damiş nêbeno nînan ser o zey qeçkan a bermeno.

şiwane şini keye ra zengen û huweyê nao û dest bi aşanayiş dê tirbandê nînan keno. Tirbî aşaneno û nînan herûnda ci di keno tiebi. Nê kerdî tirban, nimitî tepey a, lûliya xo tewredê xo ra vejeno û dest bi lûlîcinayîşî keno. Wexto ki lûlî cineno, kodê Sîpanî ser o çi cin cinawir aşnaweno, yeno goştarey keno û ci rê bermeno.

Wexto ki şiwane îzah keno, veno:

- Wexto ki aşiq xo erzeno darda qiznawêrî ser dar şikiyêno, nê hîrê heme kewnê. Wexto ki kewnê, Siyamed û Xeci wima hewa ra destan hetê pê ya derg kenê.

Siyamed wina vano:

- Xecêêê, Xecêêê, Xecêêê!

Hîrê finî pê ser o qîjeno. Xeci jî qîjena vana:

- Siyameed, Siyameed, Siyameed!

şiwano vano: Qîjîna nînan ra virûsîkî akewtî û hewrî guray. Erd û azmîn tê tewr lerza. Di Bewranê sipey nînan ser ra peray, qertelêdo cilinî jî nabî nînan dimi. E bewranî rihê Siyamed û Xeci bî, o qertelo cilin jî felek bî.

No şiwane hema ca ra xeberî keno vila û vaten a Xeci înan rê vano.

Wextê do zaf kilm di xeberî hema ca ra bena vila û merdimo ki pey nêhesiyêno nêmaneno.

Bahdê wextêna him tirbda Siyamedî ser o him jî ê Xeci ser o gulêrî benê kiho û gulî akena, boya ê gulan çorşmey ra bena vila.

Tirbda ê aşiqî ser i jî teliyê do siya beno kiho. Wexto ki nê gulêrî benê kihoy û gulî akenê, hetê pê ya gilanê xo derg kenê û wazenê pê resê û pê ra pêşiyê. No teliyo siya wertedê wirnan di vila beno û nêverdano nê gilê gulêran pê resê, pê ra pêşiyê û pê boykerê.

Hergi seri mengda gulani di, nê gulêrî benê kihoy, abiyênê û hetê pê ya gilanê xo derg kenê ki pê resê, ema no teliyo siya wertedê nînan rê bend beno û nêverdano nê pê resê û pê ra pêşiyê.

Yê ki ra kes kenê û benê aşiqê pê yenê tirbanê nînan tewaf û ziyareti kenê. Tirba Siyamed û Xeci bena ziyaretgehê pê heskerdan. Qefle qefle merdimî yenê û şinê.

Gama ki heskerdey, aşiqbiyayey, şiwaney û raywanî yenê tirbandê nînan ser, nînan tewaf kenê, kardiya xo ancenê û nê teliyê siyay birnenê, cikenê. Ema wexto ki nê gulêrî benê kihoy û abiyênê, no telî fina wertedê nînan di beno kiho, nêverdano nê pê resê. çend birnenê bibirnê, fayde nêkeno, no telî fina peyser beno kiha . A roj heta ewro merdimo ki wazeno pê ra heskerdoxan pê ra abirno yan jî meseleda aşiqan miyan kewo û înan rê bend bo, ey rê vanê "Ze teliyo siya". . .

.

Pirtûka Koyo Berz, Siyamed û Xecê di nêzik de bi zazakî derdikeve.

GEDEDÊ WEDATÎ RÊ

Mihem HIMBÊLJ

Bihiwi...!
Wa çimê to yê rindî nêbermê
Eşqî reydi jîyan ra bewnî
Îsanî ra,
nefret mekî.
Ayê ki,
pî to kişt.
îsanî nêbî,
Qîmetê jîni,
hinda heywanan zî çiniyo
Heywana zî,
Merhemetê jîni esto.
Zaf, zaf...
Hetanî ki,
şenê.
Hezbikî îsanî ra
bawer biki
aw çax
hezkerdoxî to
pî to
Ze ki,
Yew hewnêdo şêrîn di bo.
Rehet,
Se yew gula sûrî
çimkî
Armanca delalî
îsanî ra hezkerdiş,
û înasenetey bî.

9-5-1992

YEW HÊRIS

Yew hêrsi,
Mi çiman ro hamey.
Belkî kêfana bi,
Belkî zî.
Telûyo ki girtan mîyan di bi.
Kam çi zano?
Qethîna,
nêbo, nebo ha!
Ti mi ra perskê.
Dest tepîşttoxî ra persî.

1991, Stockholm

Pirtûka Firat Cewerî

FİRAT CEWERÎ

 Beybûn

DERKET

Xorto! Wilo bixebite- An bi xwe çêke, an jî alîkariya yên ku
çêdike, bike.

Celadet Alî Bedir-Xan

Ji qencan neqenc, jî neqencan jî qenc kêr daran çar dibin.

Osman Sebrî

Ger hêvî nemîne zewqa jîyanê jî namîne.

Emile Zola

Bûyerên xerab jî sedemên xerab dertên.

Aristophanes

Ji bilî welatên kovî hemû welatên din jî aliyê pirtûkan ve têne
îdarekirin.

Voltaire

Pirtûkek carinan dikare wek şerekî mezin bibe.

B. Disraeli

Siyaset karekî zehmet e, yê ku bi dilê xwe dikeviyê divê ku gazi-
nan neke.

G.Grass

NÛDEN

No 3 1992